

**Venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemuksia osallisuudesta
Valjakko -projektissa**

Miia Toivola
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityön koulutusohjelma
2018

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemuksia osallisuudesta Valjakko -projektissa

Tekijä: Miia Toivola

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 81 + 2 liitettä

Vuosi: 2018

Tiivistelmä:

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelin venäjänkielisten maahanmuuttajien osallisuuden kokemuksia Suomi-Venäjä -seuran Valjakko -projektissa. Valjakko -projekti oli Oulun osastolla käynnissä ollut Sosiaali- ja terveystieteiden avustuskeskuksen (STEA) tukema kotouttamishanke vuosina 2015-2017. Hankkeen tavoite oli edistää venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista tukemalla venäjänkielisten maahanmuuttajien sosiaalisia kontakteja, verkostoitumista ja vuorovaikutusta erityisesti kantasuomalaisten kanssa. Tutkielmassa tarkastelin Valjakko -projektiin osallistuneiden venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemuksia osallistumisesta sekä laajemmin pohdin sitä, mitä merkitystä sillä on ollut heidän osallisuuden ja kotoutumisen edistymiseksi. Kiinnostuksen kohteena olivat myös venäjänkielisten maahanmuuttajien näkemykset projektitoiminnan hyödyistä heidän arjen sujuvuuteen suomalaisessa yhteiskunnassa, sosiaalisessa elämässä ja elämänlaadussa. Tutkimuskäsitteeni olivat osallisuus ja kotoutuminen, jotka käsitteinä nivoutuivat hyvin kiinteään vuoropuheluun tutkielmassa. Tutkimusaineisto on kerätty teemahaastattelemalla neljää venäjänkielistä maahanmuuttajaa ja aineisto on analysoitu teorialähtöistä sisällönanalyysia käyttäen.

Tutkielman tulokset osoittivat, että projektin koettiin edistävän osallisuutta ja kotoutumista erityisesti parantamalla maahanmuuttajien suomen kielen taitoa. Maahanmuuttajien keskeisimmät motiivit osallistumiselle olivat suomen kielen oppiminen ja suomalaisiin tutustuminen, jotka kytkeytyivät kiinteästi toisiinsa: suomen kieltä haluttiin oppia, jotta suomalaisiin tutustuminen ja vuorovaikutus heidän kanssaan olisi helpompaa sekä toisaalta suomalaisiin haluttiin tutustua, jotta suomen kielen taito paranisi. Johtopäätöksissäni totean, että kielellisellä kotoutumisella on merkittävämpiä vaikutuksia myös muille elämän ja kotoutumisen osa-alueille. Lisäksi hyvin toteutunut kaksikulttuurisuus koettiin projektin erityiseksi hyödyksi. Projekti edisti paitsi kielitaitoa, mutta sillä oli myös tärkeä merkitys toimia tiedon ja tuen lähteenä sekä rikastuttaa arkea ja sosiaalista elämää. Toiminta tarjosi myös mahdollisuuksia kulttuurin ylläpitämiselle ja jakamiselle. Projektiin osallistumisen koettiin parantavan elämänlaatua vähentämällä yksinäisyyttä, tylsistymistä, turhautumista ja merkityksettömyyden tunteita suomalaisessa yhteiskunnassa.

Avainsanat: maahanmuutto, venäjänkieliset maahanmuuttajat, osallisuus, kotoutuminen, yhdistystoiminta, projektitoiminta

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Venäjänkieliset maahanmuuttajat kotoutumassa Suomeen	5
2.1 Maahanmuutto ja venäjänkieliset maahanmuuttajat	5
2.2 Kotoutuminen.....	11
3 Maahanmuuttajat osallisina suomalaisessa yhteiskunnassa.....	16
3.1 Osallisuus maahanmuuttotutkimuksessa.....	16
3.2 Maahanmuuttajien osallisuuden rakentuminen.....	21
3.3 Yhdistystoiminnan tuki maahanmuuttajien osallisuuden rakentumisessa	25
4 Tutkimuksen toteuttaminen.....	30
4.1 Valjakko -projekti ja tutkimuksen lähtökohdat	30
4.2 Tutkimustehtävä	33
4.3 Tutkimusaineisto ja sen hankinta	35
4.4 Aineiston analyysi ja analyysiprosessin kuvaus.....	38
4.5 Eettisiä kysymyksiä.....	43
5 Kokemukset Valjakko -toimintaan osallistumisesta.....	48
5.1 Suomen kieltä oppimassa.....	48
5.2 Venäläiset ja suomalaiset tutustumassa toisiinsa.....	53
5.3 Yhteisön ja tekemisen merkitys	60
5.4 Valjakko -projekti tiedon ja tuen lähteenä.....	64
6 Pohdinta.....	68
Lähteet.....	75
Liitteet	82

1 Johdanto

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen Valjakkopari ja -ryhmätoimintaa Valjakko -projektiin osallistuneiden venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista tukevana toimintana. Tutkimukseni lähtökohtana oli Suomi-Venäjä -seuran Oulun osastolla käynnissä oleva kolmivuotinen Valjakko-projekti (2015-2017). Kyseessä oli Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) tukema kotouttamisprojekti, jonka tavoite oli edistää venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista tukemalla erityisesti maahanmuuttajien kontakteja ja verkostoitumista kantasuomalaisien kanssa sekä karsia ennakoasenteita puolin ja toisin. Näitä tavoitteita tukevaksi välineeksi oli projektissa luotu *Valjakkopari ja -ryhmätoimintamallit*. Valjakkoparin muodostavat venäjänkielinen maahanmuuttaja eli Valjakko -muuttaja, joka vapaaehtoisesti haluaa tukea, neuvoa ja apua kotoutumiseen sekä vahvistaa suomen kielen taitoa suomalaisen ystävän avulla. Valjakko -ystävä on henkilö, joka vastaavasti haluaa olla mukana Valjakko -muuttajan arjessa ja elämänmenossa auttaen häntä kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan Oulussa tai sen lähikunnissa. (Projektisuunnitelma 2014.) Lisäksi säännöllisesti järjestettävät keskusteluryhmät, teemaillat ja erilaisten tapahtumien järjestäminen sekä näihin osallistuminen ovat vakiintuneet projektin toimintamuodoiksi.

Tutkimukseni keskeinen teoreettinen käsite on osallisuus. Tutkimuksessani tarkastelen Valjakkopari ja -ryhmätoimintaa kotoutumista tukevana toimintamallina erityisesti osallisuuden näkökulmasta. Onnistunut kotoutuminen on monivaiheinen prosessi, joka lähtökohtaisesti edellyttää maahanmuuttajalta tahtoa sopeutua ja kokemusta siitä, että hänellä on mahdollisuudet integroitua yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Tunne suomalaiseen yhteiskuntaan kuulumisesta on todettu selkeästi olevan yhteydessä suomen kielen oppimiseen ja riittävän monipuolisten sosiaalisten kontaktien määrään. (Yli-Kaitala ym. 2013, 85-86; Liebkind 2004, 90-93.)

Ei siis ihme, miksi osallisuuden tai sen vastakohtana usein kuvattu syrjäytymisen näkökulma nimetään lukuisissa maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvissä tutkimuksissa ja kirjallisuudessa sellaisiksi ratkaiseviksi tekijöiksi, joka sitovat tai irrottavat yksilöitä yhteiskunnassa. (Ks. Pauha & Jasinskaja-Lahti 2017; Castaneda ym. 2015.) Osallisuus on tärkeä käsite myös yhteiskuntapoliittisesti. Erilaisissa politiikka- ja hyvinvointiohjel-

missa osallisuus nimetään usein samanaikaisesti keinoksi että tavoitteeksi lisätä yhteiskunnan tasa-arvoa ja sosiaalista koheesiota. Osallisuutta lisäämällä edistetään väestön kokonaisvaltaista hyvinvointia, jolla on merkitystä yhteiskunnan sosiaaliseen kestävyYTEEN, eheyteen ja luottamukseen. (Raivio & Karjalainen 2013, 12.) Osallisuus on yleisesti siis arvotavoite, jonka edistäminen edellyttää kuitenkin aina jotain konkreettista toiminnan järjestämistä ja yksilöiden halua osallistua. Tästä vastuussa on yhteiskunta ja elinympäristö, joka voi toimintaa järjestämällä luoda mahdollisuuksia osallisuuden kokemuksille, mutta yksilöllä on usein vastuu päättää osallistumisestaan tavalla tai toisella. (Pakarinen 2004, 115.) Tutkielmassani olen kiinnostunut siis siitä, onko Valjakkotoiminta edistänyt venäjänkielisten maahanmuuttajien osallisuutta esimerkiksi lisäämällä osallistujien sosiaalisia kontakteja ja yhteenkuuluvuuden kokemuksia, joiden katsotaan olevan yhteydessä osallisuuden kokemuksiin ja sitä kautta koettuun hyvinvointiin tai elämänlaatuun. (Hyypä 2002, 33-35; Liebkind ym. 2004, 281.)

Koska kiinnostukseni ytimeen tulevat nimenomaan venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemukset projektiin osallistumisesta, koin luonnolliseksi, että keräsin aineistoni venäjänkielisiltä maahanmuuttajilta teemahaastattelun menetelmää käyttäen. Tutkimuksessani haluan korostaa haastateltavien omaa kokemusta projektista ja mahdollistaa sitä, että haastateltavat voivat tuoda esiin heitä itseään koskevia ja itselle tärkeiksi koettuja asioita mahdollisimman vapaasti ja luoda merkityksiä kokemuksilleen. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 35.) Tutkimuksessani olen keskittynyt pieneen aineistoon, jota olen analysoinut mahdollisimman perusteellisesti. Lisäksi uskon, että teemahaastattelu on tukenut tutkimukseni tavoitetta lisätä ymmärrystä kyseisestä ilmiöstä sekä antanut tilaa avoimelle, vapaamuotoisemmalle ja tarvittaessa vastauksia tarkentavien ja syventävien kysymysten esittämiselle valitun teeman puitteissa. (Eskola & Suoranta 2000, 18, 86-87.)

Tarkoitus on ymmärtää venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemuksia Valjakkopari- ja ryhmätoiminnasta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja kunnioittaa heidän tietämystä omasta kotoutumisesta. Vaikka tutkimukseni konteksti kohdistuu yhteen paikallisesti toteutettuun projektiin ja siihen osallistuvaan tiettyyn maahanmuuttajaryhmään ajattelen, että tutkimuksen tuloksia pystytään hyödyntämään paitsi Suomi-Venäjä -Seuran toiminnan kehittämisessä, mutta myös laajemmin yhdistystoiminnan ja kotoutumisprojektien kehittämisessä. Maahanmuuttaja- ja monikulttuurisyhdistyksillä on todettu olevan tärkeässä roolissa, kun pohditaan maahanmuuttajien omia vaikuttamis- tai osallistumiskeinoja, sillä maahanmuuttajien kollektiivinen osallistuminen kansalaistoimintaan tapahtuu usein

juuri järjestöjen kautta. Järjestöillä on todettu olevan myös oma merkityksensä erityisesti kulttuurisen identiteetin ylläpitoon sekä yhteisöllisyyden ja sosiaalisten kontaktien tukemisessa. (Saksela 2007, 23.) Tutkimukseni tarkoitus liittyy myös maahanmuuttajien kotoutumisprosessia tukevien käytäntöjen ja toimintamallien kehittämiseen.

Yhteiskunnallisesti aihe on tärkeä, sillä maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat vahva osa suomalaista yhteiskuntaa ja sen kehitystä, jonka ennustetaan vain kasvavan entisestään (Söderling 2016, 14-15; Lienkind 2000, 171.) Kulttuuristen kysymysten lisäksi maahanmuuttajien kotoutumisesta on muodostunut yhteiskunnallisesti tärkeä taloudellinen ja polttava poliittinen kysymys (esim. Valtioneuvosto 2015; Sisäministeriö 2013). Onnistunut kotoutumisprosessi on monien yksilöllisten, sosiaalisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden summa. Todetaan kuitenkin, että maahanmuuttajien työllistymistä pidetään yhtenä tärkeimpänä osoittimena yhteiskunnan näkökulmasta, kun mitataan kotoutumisen onnistumista. Tyypillisesti työllistymismahdollisuuksien parantaminen edellyttää maahanmuuttajalta kuitenkin riittävää kielitaitoa ja sosiaalisia suhteita. (Sisäministeriö 2011; Leppäkorpi 2014, 62.)

Uskallan väittää, että poliittinen keskustelu Suomen väestön ikääntymisestä ja työmarkkinoita kohtaavasta työvoimapulasta sekä työperäisen maahanmuuton edistämisestä (esim. Liebkind 2000, 181) ovat jääneet viime vuosien tapahtumien ja kehityksen seurauksena maahanmuuttajien kotoutumis- ja integroitumishaasteiden sekä maahanmuuttajien kuin kantasuomalaistenkin korkeita työttömyyslukuja koskevien keskusteluiden alle. Maahanmuuttajamäärien kasvu, paljon huomioita herättäneet turvapaikanhakijat sekä Venäjän, Euroopan ja USA:n ulkopoliittiset keskustelut ovat kiihdyttäneet Suomessakin maahanmuuttoon ja sen uudistamistarpeisiin liittyvää keskustelua siitä, miten maahanmuuttoon tulisi suhtautua ja mihin suuntaan sitä tulisi kehittää. Toisaalta yhteiskuntapolitiikka korostaa edelleen väistämätöntä globalisaatiota ja yhä monikulttuurisemmaksi kehittyvää Suomea, jonka tehtävä on turvata mahdollisimman korkea tasa-arvo ja demokratia kaikille. (Esim. Teir 2014, 66-68; Sisäministeriö 2013.)

Tämä tekee maahanmuuttoon, monikulttuurisuuteen ja kotoutumiseen liittyvästä tutkimuksesta edelleen ajankohtaisen tutkimuskohteen, vaikka teemaa on jo tutkittu paljon (Liebkind 1994, 25). Maahanmuutto ja siihen olennaisesti yhdistetty kotoutumisen/kotouttamisen tutkimus ovat yhä tärkeä teema, jotta maahanmuuttajia koskevia palvelujär-

jestelmiä ja -ohjelmia voidaan kehittää sekä ymmärtää eri kulttuurien kohtaamisesta juontuvia ilmiöitä (mt. 9). Tällä pyritään turvaamaan myös mahdollisimman hyvin paitsi Suomeen tulevien, mutta jo maassa asuvienkin maahanmuuttajien kotoutumista, jotta maahanmuuttajien osallisuutta yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä voidaan kehittää. (Liebkind 2004, 10.)

Lisäksi tutkimusaineistoni muodostuu Suomen suurimmasta maahanmuuttajaryhmästä eli venäjänkielisistä maahanmuuttajista, joka on mielenkiintoinen kohderyhmä paitsi suuruuteensa vuoksi, mutta myös maiden välisen pitkän historian vuoksi. Venäjänkielisiin maahanmuuttajiin kohdistetaan edelleen vahvoja ennakoasenteita ja -odotuksia, jotka juontavat juurensa maiden välisestä historiasta ja joita myös Venäjän viimeaikaiset ulkopolitiittiset keskustelut ovat jälleen aktivoineet. (Luukkanen 2016, 188-189.) Venäjän moninainen vaikutus ja yhteys Suomeen tuo omaa erityistä mielenkiintoa venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumiseen ja paikan löytymiseen suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tutkimukseni nojautuu kolmeen pääteemaan: maahanmuuttajien osallisuuteen, kotoutumiseen ja yhdistystoimintaan. Luvussa 2 tarkastelen suomalaista maahanmuuttoa ja kotoutumista sekä pohdin näiden ajankohtaista määrittelyä. Luvussa 3 syvennyn tarkastelemaan osallisuuden käsitettä ja pohdin sen suhdetta maahanmuuttotutkimukseen, maahanmuuttajien osallisuuden rakentumiseen ja lopuksi sitä, minkälaisia merkityksiä yhdistystoiminnalla voi olla maahanmuuttajien osallisuuteen ja kotoutumiseen uudessa yhteiskunnassa. Luvussa 4 kuvaan tutkimusasetelman: tutkimuskysymykset, metodologiset ratkaisut, esittelen tutkimusaineiston ja sen keruuprosessin sekä pohdin tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä erityiskysymyksiä ja eettisiä seikkoja. Tutkimukseni empiirinen osio on luku 5, jossa kuvaan tutkimukseen osallistuneiden näkemyksiä ja kokemuksia Valjakko -projektiin osallistumisesta ja tarkastelen niiden merkityksiä maahanmuuttajien osallisuuden ja kotoutumisen ilmiöön. Luvussa 6 tiivistän tutkimustulokset ja käyn niiden pohjalta keskustelua.

2 Venäjänkieliset maahanmuuttajat kotoutumassa Suomeen

2.1 Maahanmuutto ja venäjänkieliset maahanmuuttajat

Suomen kielessä maahanmuuttaja -käsite kattaa yleisesti jokaisen maahan muuttaneen, joka asuu pysyvästi tai väliaikaisesti maassa, jossa ei ole alunperin syntynyt (Pitkänen & Kouki 1999, 13). Maahanmuuttaja -käsitteen määrittely on niin tutkimuksissa kuin tilastoissa laajaa ja sen alle kategorisoidaan usein kaikki ulkomaan kansalaiset, niin pakolaiset, paluumuuttajat kuin siirtotyöläisetkin, joilla on aikomus jäädä Suomeen pidemmäksi aikaa. (Väestöliitto 2017.) Äidinkieli, syntymäpaikka ja kansalaisuus ovat yleisimmät kriteerit, kun määritellään maahanmuuttajuutta (Lehtonen 2016, 17). Maahanmuuttajuuden määrittelyn kattavuus yletetään usein jopa maahanmuuttajavanhempien tai -vanhemman lapsiin puhuen maahanmuuttotaustaisista, vaikka lapsi olisi syntynyt Suomessa. (Opetushallitus 2017.) Edellä mainittuja käsitteitä on kritisoitu leimaavuudesta ja arvolatautuneisuudesta sekä käsitteistä ja niiden tarkoituseristä kiistelty (Martikainen & Tiilikainen 2007, 20). Yhtenä yrityksenä muodostaa arvolataukseltaan neutraalimpi ja vähemmän leimaava käsite lienee varmasti uussuomalaisuuden käsite, jota käytetään ulkomailla syntyneestä, mutta Suomen kansalaisuuden saaneesta ihmisestä. (Esim. Säävälä 2007, 17; Zandkarimi 2016.)

Kiistelyt ja keskustelu niin maahanmuuttajuuden ja maahanmuuttotaustaisuuden kuin uussuomalaisuudenkin käsitteistä viittaavat siihen, että määrittelyitä voidaan tulkita henkilön eritasoisiksi leimoiksi, joiden avulla kantayhteisö tai valtaväestö määrittelee ”meitä” ja ”muita” (Keskinen & Vuori 2012, 14-15). Esimerkiksi uussuomalaisuuden käsitteen tarkoitus on ollut varmasti häivyttää ”ulkolaisuutta” tuomalla suomalaisuuden painottamista määrittelyyn ja joustoa ryhmäidentiteetteihin verrattuna maahanmuuttaja identiteettiin, joka koetaan usein ahtaaksi ja leimaavaksi (Löytty 2009). Käsitteiden moninaisuus ja keskustelut määrittelyiden eritasoisista leimaavuuksista ilmentävät yksilöiden tarvetta jaotella ryhmiä suomalaisiin ja ”vähemmän suomalaisiin” kulttuurisen taustan, äidinkielen ja ”rotujen” perusteella. Tämä herättää myös ajatuksia ainaisesta ulkopuolisuudesta ja muutosprosessista suomalaisessa yhteiskunnassa sekä kysymyksiä siitä, kuinka pitkälle maahanmuuttajataustaisuus voi esimerkiksi periytyä.

Maahanmuuttotutkimuksessa kuin myös kaikenlaisessa muussa ihmisten liikkumiseen maasta toiseen liittyvässä keskustelussa olisi hyvä tiedostaa siihen liittyvien käsitteiden

käyttöä, merkityksiä ja sävyeroja. Lähtökohtaisesti voidaan todeta, että maahanmuuttotutkimuksen tutkimuskohteena on ihmisiä, jotka ovat pysyvästi tai toistaiseksi siirtyneet toiseen maahan. Usein nämä ihmiset elävät jollain tasolla vähemmistöasemassa uudessa yhteiskunnassa (Martikainen 2009, 2). Tämä lähtöoletus on tärkeä huomio, sillä se herättää erityisen tarpeen ja oikeuttaa maahanmuuttotutkimusta sekä sitä, että myös maahanmuuttoon liittyvässä työssä on omia erityispiirteitä. Lisäksi globalisaatio ja kasvavat muuttoliikkeet ovat varmasti yksi tekijä, miksi maahanmuuttoon liittyvää tutkimusta tehdään edelleen vilkkaasti paitsi kansainvälisesti, mutta myös Suomessa viimeisen parinkymmenen vuoden aikana (mt., 2).

Oleellista olisikin tiedostaa, että ”maahanmuuttajuus” on vain yksi osa yksilön tai ryhmän taustaa. Maahanmuutto tai maahanmuuttajatausta on henkilön tai ryhmän elämään yksi vaikuttava tekijä tai muuttuja, jonka merkitys tulisi pohtia aina yksilöstä ja tilanteesta riippuen, koska useissa tilanteissa sillä ei tulisi olla edes merkitystä. (Martikainen 2009, 7.) Eli mikäli pyrkisin minimoimaan maahanmuuttajuuteen vahvasti liitettävän leiman, voisin käyttää tutkimuksessani esimerkiksi käsitettä venäläistaustaiset uussuomalaiset. Tutkimuksessani käytän kuitenkin käsitettä venäjänkieliset maahanmuuttajat, jota myös Valjakko -projekti käyttää (Hankesuunnitelma 2014). Käsite kattaa kaikki tutkielmaani osallistuneet henkilöt riippumatta siitä, ovatko he saaneet Suomen kansalaisuutta vai eivät, joka esimerkiksi uussuomalaisuuden käsitteeseen sisällytetään. Lisäksi venäjänkieliset maahanmuuttajat -käsite kattaa jokaisen venäjää äidinkielenään puhuvan henkilön, myös inkerinsuomalaiset paluumuuttajat. Käytän ilmaisua, vaikka tutkielmaani osallistuvista henkilöistä jokainen on asunut Suomessa jo useamman vuoden.

Toisaalta jo se, että olen valinnut tutkimusalueekseni maahanmuuttotutkimuksen ja osallisuuden sekä päätenyt käyttämään venäjänkielinen maahanmuuttaja -käsitettä voidaan tulkita myös siten, että tutkielmallani vahvistan ja ylläpidän käsitystä maahanmuuttajien yhteiskunnallisesta ulkopuolisuudesta ja päättymättömästä maahanmuuttoprosessista. Sisältyykö maahanmuuttajien osallisuuden tutkimukseen oletus, että maahanmuuttajien osallisuus on jollain tapaa riittämätöntä ja heidän osallisuutta tulisi edistää? Ymmärrän tämän arvolatauksen tutkielmani yhtenä kannustimena ja vaikuttimena. Osallisuus ja sen edistäminen kuuluu niin Suomen hallituksen kuin Euroopan unionin julkilausuttuihin tavoitteisiin ja sen edistäminen on nostettu keskeiseksi keinoksi torjua köyhyyttä, ehkäistä syrjäytymistä sekä vähentää eriarvoisuutta. (THL 2017.) Myös monet tutkimukset tuovat esiin maahanmuuttajien osallisuuden ja sen edistämisen tärkeyttä (esim. Suokonautio

2008; Aarnitaival 2012). Koen myös, että maahanmuuttajaryhmän nimeäminen tekee oikeutta maahanmuuttajaryhmän omalle erityisyydelle ja kulttuurille, tuoden esille kulttuurin erityis- ja ominaispiirteitä. Tämä mahdollistaa etnisen identiteetin ja kulttuuritaustan näkyväksi tuomisen, jonka tavoitteena on edistää myös maahanmuuttajan oman kulttuurin, kielen ja uskonnon säilyttämisen kunnioittamista uudessa yhteiskunnassa. (Liebkind 2000, 9; Martikainen & Tiilikainen 2007, 17-20.)

Maahanmuuttajaryhmien jaottelu kulttuurin, alkuperäisen kotimaan ja äidinkielen mukaan, voi tuntua epäinhimilliseltä ja eriarvoistavalta. Toisaalta Suomen kontekstissa maahanmuuttotyössä tehdään jakoa myös vapaaehtoisesti ja ei-vapaaehtoisesti tullessiin maahanmuuttajiin. Vapaaehtoisesti tullessiin maahanmuuttajiin lasketaan usein inkerinsuomalaiset tai muut suomensukuiset paluumuuttajat, kantasuomalaisen aviopuoliso ja heidän lapset, työperustaisesti muuttanut ja tämän perhe, opiskelun perusteella muuttanut tai toisesta EU-maasta muuttanut. Ei-vapaaehtoisesti tullessi maahanmuuttajiksi lasketaan usein kiintiöpakolaisina, turvapaikanhakijoina ja pakolaisstatuksen saaneet muuttajat, joilla on perusteltua aihetta pelätä vainotuksi tulemistä ja näin ollen tarvitsevat humanitaarista tai toissijaista suojelua kotimaansa ulkopuolelta. (Esim. Makkonen & Koskeniemi 2013, 61-62; Valtonen 2008, 5.)

Eri ihmisryhmien jaottelu on siis usein tarpeellista, sillä se auttaa tiedostamaan erityiskysymyksiä maahanmuuttotyössä, joiden sisältö ja painotus voivat olla erilaisia sekä ymmärtämään erilaisia elämäntilanteita, joita moni maahanmuuttaja on joutunut kokemaan. Henkilö, joka on muuttanut vapaaehtoisesti, esimerkiksi työperustaisesti tai suomalaisen aviopuolison perusteella Suomeen voi tarvita varsin erilaista tukea, lähestymistapaa ja palveluita verrattuna ei-vapaaehtoisesti muuttaneeseen henkilöön, jolla saattaa usein olla traumaattisia kokemuksia kotimaastaan ja pakomatkastaan sekä Suomen ollessa kulttuuriltaan hyvin toisenlainen kuin missä on elänyt. (Kerckänen & Säävälä 2015, 9-10.) Toisaalta jaottelulla voi olla myös taipumus merkitä yksilöitä kulttuurisesti ”toisiksi” jopa pysyvästi, joista esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten tekemistä rikoksista heräävät yleiset keskustelut toistuvasti virittävät. Huolimatta siitä, vaikka henkilö olisi asunut kymmeniä vuosia Suomessa ja saanut Suomen kansalaisuuden, voi yleinen keskustelu kääntyä kritisoiimaan tiettyä maahanmuuttajaryhmää, jota rikoksen tehneen yksilön kulttuurinen tausta ”edustaa” ja maahanmuuttopolitiikan kiristämiseen. (Keskinen 2012, 291-292.) Jaottelu voi tietyissä konteksteissa pelkistää maahanmuuttajaryhmiä suuriksi homogeenisiksi massoiksi ja tilastollisiksi luvuiksi, jolloin yksilöllisyys unohtuu. Tulisi

muistaa, että yksilö on paljon muutakin kuin maahanmuuttajaryhmänsä ”edustaja”, eikä maahanmuuttajuus ole henkilön synnynnäinen ominaisuus.

Tässä tutkimuksessa keskityn käsitteellisesti nimenomaan lähinnä venäjänkieliseen maahanmuuttajaryhmään, koska pyrin ymmärtämään heidän kokemuksiaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti sekä ymmärtämään ja tuomaan esille myös kulttuurisia erityispiirteitä. Jätän laajemman tarkastelun yleisesti maahanmuutosta ja -muuttajista siis vähemmälle tai en lähde vertailemaan eri maahanmuuttajaryhmien välisiä eroja sen tarkemmin. Toki muutto kotimaasta ja sopeutuminen elämään toisenlaisen yhteiskunnan, kulttuurin sekä kielen piirissä ovat tekijöitä, jotka koskettavat yleensä kaikkia maahanmuuttajia kulttuuritaustasta ja alkuperämaasta riippumatta. Nämä tekijät vaikuttavat keskeisesti kotoutumisen onnistumiseen sekä yksilöiden ja perheiden hyvinvointiin. Tutkimukseni paikantuu siis osaksi maahanmuuton ja kotoutumistutkimuksen kenttään ja tutkielman tuloksia voidaan soveltaa maahanmuuttajien kotoutumisprosessia tukevien käytäntöjen ja toimintamallien kehittämiseen riippumatta ryhmien kulttuurisesta alkuperästä.

Ihmisten muuttaminen maasta toiseen ei ole mitenkään uusi ilmiönä. Muuttoa on tapahtunut nykyihmisen alkuvaiheista lähtien, kun ihminen ensimmäisiä kertoja levittäytyi Afrikasta muille mantereille. Erilaiset ilmiöt, kuten kaupunkien syntyminen ja kaupankäynti maiden välillä, kristinuskon leviäminen sekä kansallisvaltioiden syntyminen, siirtotyö ja erilaiset konfliktit (sodat, terrorismi) ovat vuosisatojen ajan synnyttäneet eri laajuisia muuttoliikkeitä. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 23-25.)

Nykypäivää ilmentää erityisesti viime vuosikymmenien aikana kiihtynyt ja megatrendiksi noussut globalisaation kehitys. Käsitteenä sillä voidaan viitata erilaisiin informatiivisiin, taloudellisiin, poliittisiin, kulttuurisiin ja hallinnollisiin prosesseihin, jotka sitovat maantieteellisesti hyvin etäälläkin sijaitsevia maita ja ihmisryhmiä toisiinsa. Esimerkiksi moni tapahtuma, vaikka se tapahtuisi maantieteellisesti kaukana meistä, saattaa vaikuttaa erilaisten ja monimutkaisten verkostojen kautta myös elämäämme täällä. (Huttunen 2002, 86-87.) Globalisaation kehitys ja sen moninaiset syyt ovat lisänneet ja helpottaneet myös ihmisten erilaista liikkumista maasta toiseen liikkumisen tarkoituksista riippumatta; lisäksi niin turistimatkailua kuin pysyvää maahanmuuttoa. (Castles 2000, 82-83.) Kasvava muuttoliikettä konkretisoi esimerkiksi se, että vuosien 1985-2005 välillä syntymämaansa ulkopuolella asuvien määrä lähes kaksinkertaistui maailmassa (Penninx 2006, 7).

Suomessa maahanmuuttoon liittyvä poliittinen keskustelu on noussut yhdeksi näkyvimmistä ja kiistanalaisimmista aiheista kuitenkin vasta viimeisten vuosikymmenien aikana. (VATT -työryhmä 2014, 5.) Monikulttuurisuus ja maahanmuuttajat eivät ole suomalaisesakaan yhteiskunnassa uusi ilmiö, sillä esimerkiksi romanit ja saamelaiset ovat asuttaneet tätä maata jo vuosisatoja. Lisäksi Suomella on pitkä historia Venäjän ja Ruotsin välisenä rajamaana, joista Suomi on saanut paljon muun muassa kulttuurisia vaikutteita, jotka näkyvät Suomessa ja sen kulttuurissa edelleen. On kuitenkin totta, että viime vuosikymmeninä ihmisten liikkuvuuden helpottuessa monikulttuuristen sekä etnisten ryhmien kirjo ja määrä on lisääntynyt merkittävästi, joka on synnyttänyt uudenlaista yhteiskunnallista keskustelua. (Liebkind 1994, 9; Leitzinger 2016, 41.) Uudenlainen ja laaja yhteiskunnallinen keskustelu maahanmuutosta on luonut hiukan harhaanjohtavaa mielikuvaa siitä, että etniset vähemmistöt ja monikulttuurisuus olisivat ikään kuin olleet uusi ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa (Lehtonen & Löytty 2003, 7).

Vaikka maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat Suomessakin vanha, jopa vuosisatoja vanha ilmiö, keskittyi 1980-luvulla lisääntynyt yhteiskunnallinen keskustelu maahanmuutosta nimenomaan tuona aikana saapuneisiin, jotka saapuivat suurempina joukkoina edustaen varsin erilaisia kulttuurisia ryhminä (mt. 7). Tuona aikana maahanmuuton ja monikulttuurisuuden kehityksessä tapahtui merkittävä muutos; Suomi kehittyi maastamuuttomaasta maahanmuuttomaaksi. Maahanmuutto on kasvanut nopeasti vasta viimeisen 30 vuoden aikana. (VATT -työryhmä 2014, 5.) Erityisesti tämä on kiihdyttänyt maahanmuuttopolitiikasta käytävän keskustelun yhdeksi näkyvämmistä ja kiistellyimmistä keskusteluista, jotka monet ovat kokeneet sen suureksi muutokseksi yhteiskunnassa, josta mielipiteet tuntuvat vaihtelevan paljon.

Suomessa asui vuoden 2016 lopussa 354 000 vieraskielistä henkilöä, joka on 6,4 prosenttia koko väestöstä. Kaikista vieraskielisistä venäjää äidinkielenään puhuvien osuus oli yli 75 000 ihmistä, joka on suurin vieraskielinen ryhmä Suomessa. (Tilastokeskus 2016.) Suomen ja Venäjän maantieteellisen naapuruuden ja pitkän värikkään yhteisen historian johdosta venäjänkielisten maahanmuuttajien määrä Suomessa on vaihdellut eri aikoina ja tapahtunut monissa erilaisissa aalloissa. Eri arvioiden mukaan Suomessa asui esimerkiksi 1980-luvun lopulla ainoastaan 2 000–5 000 äidinkielenään venäjää puhuvaa ihmistä, mutta heidän lukumäärä kasvoi merkittävästi 1990-luvulla Neuvostoliiton hajoamisen myötä ja Suomeen saapui valtava määrä venäjänkielisiä maahanmuuttajia myös paluu-

muuttajastatuksella. (Iskanius 2006, 17; Lehtonen 2016, 19.) Venäjältä Suomeen tapahuva muuttoliike onkin ollut monipuolista ja monisyistä jopa vuosisatojen ajan ja on sitä yhä. Tänä päivänä Venäjältä Suomeen muutetaan edelleen aktiivisesti esimerkiksi erilaisen perhesyiden, kuten opiskelun, työn, avioliiton ja paremman elintason vuoksi (Lehtonen 2016, 22).

Suomalaisen yhteiskunnan lyhyt historia maahanmuuttomaana, maahanmuuttajamäärien kasvu ja tiettyjen maahanmuuttajaryhmien nopea saapuminen erilaisia ”aaltoina” herättävät usein vilkasta yhteiskunnallista keskustelua, jotka vaikuttavat myös suomalaisten asenteisiin tiettyjä maahanmuuttajaryhmiä kohtaan. Suomalaisten asenteilla venäjänkielisiä maahanmuuttajia kohtaan on ollut usein kielteinen sävy. Venäjä on merkinnyt Suomelle sotia ja konflikteja, mutta tarjonnut myös taloudellista ja kulttuurista rikastumista (Söderling 2016, 15). Esimerkiksi 1990-luvun alkupuolelle ajoittuu niin Suomen synkät lamavuodet kuin myös inkerinsuomalaisten ja venäjänkielisten maahanmuuttajien määrien merkittävä kasvu. Tuolloin suomalaisten asenteet olivat yleisesti hyvin kielteisiä Venäjältä tulleita kohtaan. Tämän jälkeen asenteiden kehitys on ollut myönteistä, sillä esimerkiksi hyvin kielteisesti suhtautuneiden suomalaisten määrä on laskenut. (Jaakkola 2005, 69-73.) Kautta aikojen suomalaisten asenteet venäjää ja venäläisyyttä ovat olleet mutkikkaat; toisaalta kielteinen asenne on muovautunut jo pelkistä historiallisista syistä, mutta toisaalta Venäjä ja venäläisyys ovat myös kiinnostaneet suomalaisia erilaisista syistä ja motiiveista kautta aikojen, josta esimerkiksi erilaiset kulttuurin vaihtoon, matkailutoimintaan sekä venäjän kielen opiskelun tukemiseen liittyvä yhteiskunnallinen toiminta kertoo. Lisäksi suomalaisen miehen ja venäjänkielisen maahanmuuttajan välille solmittu avioliitto on ollut tilastollisesti todennäköisimpiä avioliittoja suomen kansalaisen ja ulkomaalaisen puolison välillä vuosien ajan. (Tilastokeskus 2016.)

Pitkä ja ristiriitainen yhteinen historia sekä suomalaisten ristiriitaiset asenteet Venäjää ja venäläisyyttä kohtaan haastavat toki venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta verrattuna muihin maahanmuuttajaryhmiin venäjänkieliset maahanmuuttajat ovat melko hyvässä asemassa. Venäläinen ja suomalainen kulttuuri eroavat toki merkittävästikin toisistaan, mutta toisaalta kulttuurit ovat myös riittävän samankaltaisia, joka tekee molemminpuolisesta ymmärtämisestä, hyväksymisestä, sopeutumisesta ja sulautumisesta helpompaa. (Vrt. Flink 2016, 92-93.) Venäläisten maahanmuuttajat työllistyvät Suomessa myös melko hyvin ja ovat koulutustasoltaan Suomeen

tulevista maahanmuuttajaryhmistä eniten koulutettuja, sillä lähes puolella Suomessa asuvista venäjänkielisistä maahanmuuttajista on esimerkiksi korkeakoulututkinto (Tilastokeskus 2016). Lisäksi venäjänkielisillä maahanmuuttajilla on usein jo lähtömaassa hankittua työkokemusta paljon ja heillä on myös motivaatiota tehdä töitä sekä opiskella lisää. (Jaakkola 2009, 45; Flink 2016, 91-93.)

Venäjänkielisten maahanmuuttajien työttömyysaste on silti merkittävästi koko väestön työttömyysastetta korkeampi (Lehtonen 2016, 34). Korkeasta koulutuksesta huolimatta työllistyminen ei ole helppoa, sillä asenteiden lisäksi venäläisen korkeakoulututkinnon hyväksyminen on myös ongelmallista; koulutus ei olekaan Suomessa riittävä sellaisenaan, vaan vaatii lisäkoulutusta ja kieli-testien läpäisyä. Venäjänkielisten maahanmuuttajien ensimmäisiä vuosia Suomessa suomen kielen taito vaikeuttaa sekä koulutuksiin pääsemistä että työllistymistä. Venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista haastavat myös tietojen ja taitojen puute suomalaisesta työelämästä ja -kulttuurista. Lisäksi yhteiskunnan ja elinympäristön kielteiset asenteet maahanmuuttajia kohtaan haastavat paitsi työllistymistä ja kouluttautumista, mutta myös arjessa selviytymistä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Liebkind ym. 2004: 105–107, 281-282; Yli-Kaitala ym. 2013, 85-86.)

2.2 Kotoutuminen

Kotoutuminen ja kotouttaminen ovat käsitteitä, jotka kuuluvat maahanmuuttopolitiikan perussanastoon. Kotoutumisesta ja kotouttamisesta keskustellaan sekä kirjoitetaan aktiivisesti ja eritavoin usein rinnakkain, jolloin käsitteiden merkityserot saattavat jäädä ajoitain epäselviksi. Tämän vuoksi avaan lyhyesti käsitteiden merkityseroja, joita on lainsäädännössä selkeästi määritelty. Lainsäädännössä *kotoutuminen* määritellään maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386, 3 §). Kun taas *kotouttamisella* tarkoitetaan kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386, 3 §). Kotouttamisella tarkoitetaan siis viranomaisten järjestämiä toimenpiteitä ja sellaista yksilöllistä ohjausta, joiden avulla voidaan laatia maahanmuuttajalle virallinen kotoutumissuunnitelma esimerkiksi suomen kielen kurseja sekä muita kurseja ja toimenpiteitä järjestämällä.

Kotouttamistoimenpiteiden päämääränä on maahanmuuttajan kotoutumisen edistäminen yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi, jota usein mitataan työelämään ja muuhun yhteiskunnan toimintoihin osallistumisella samalla omaa kieltä ja kulttuuria säilyttäen. (Saukkonen 2013, 92-93; Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386, 3 §.)

Tutkielmassani keskityn maahanmuuttajien kotoutumiseen, jonka ytimeen tulee maahanmuuttajan, lähiympäristön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksellinen ja monivaiheinen prosessi, jolla ei ole selkeää alkua tai loppua. (Castaneda ym. 2015, 11.) Lähtökohtaisesti kotoutumista voidaan edistää erilaisilla kotouttamistoimenpiteillä, joihin maahanmuuttajia voidaan myös velvoittaa osallistumaan erilaisten sanktioiden uhalla esimerkiksi rajoittamalla toimeentulotuki- tai työttömyysturva-oikeuksia. (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/ 1386, 17 §.) Varsinaisesti kotoutumiseen ei voida kuitenkaan pakottaa, koska pohjimmiltaan se perustuu yksilön haluun ja motivaatioon kotoutua. Kotoutumisessa haluan painottaa sen kokonaisvaltaisuutta. Kotoutuminen on kaksisuuntaista, maahanmuuttajan ja arjen ympäristön välistä vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Maahanmuuttajat että uusi vastaanottava yhteiskunta sopeutuvat toisiinsa lopputuloksena yhteenkuuluvuus. Se on vahvasti myös yksilötason monivaiheinen prosessi, joka prosessoituu elämän eri osa-alueilla. Puhutaan kulttuurisesta, taloudellisesta, poliittisesta ja sosiaalisesta kotoutumisesta. (Biles & Frideres 2012, 7; Valtion kotouttamisohjelma 2016, 5-6.) Tähän prosessiin vaikuttavat yksilön erilaisten resurssien lisäksi yhteiskunnan tarjoamat viralliset (esim. kotouttamistoimenpiteet) ja epäviralliset (esim. yhdistystoiminta) mahdollisuudet sekä myönteiset ja riittävän monipuoliset sosiaaliset vuorovaikutussuhteet ja kontaktit lähiympäristön kanssa. (Vrt. Liebkind 2004; Valtion kotouttamisohjelma 2016.) Kotoutumisen edistäminen nimetäänkin horisontaaliseksi politiikan alueeksi, koska se koskee monia yhteiskunnan sektoreita; varhaiskasvatus-, koulutus-, kulttuuri-, liikunta- nuoriso-, asumis-, työ- sekä sosiaali- ja terveystoimintaa (Valtion kotouttamisohjelma 2016, 6).

Kotoutumisen ja kotouttamisen merkityserojen tarkastelemisen halusin nostaa esille siitä syystä, että Valjakko -projekti on nimetty kotouttamishankeeksi, jonka tarkoitusta kuvataan kuitenkin venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista tukevana toimintana. (Venajaseuraoulu.net/valjakko) Kotoutumisen käsite ja sen korostaminen vastaavat mielestäni paremmin Valjakko -projektin arvoja ja tavoitteita, koska toiminta ja osallistuminen perustuvat vapaaehtoisuuteen, eikä osallistumiseen liity minkäänlaisia pakotteita. Projektin toiminnassa ja sen päämäärissä korostuu kotoutumisen mukainen maahanmuuttajan yksilöllisen prosessin tukeminen, jossa maahanmuuttajaa tuetaan löytämään omaa

paikkaansa ja henkistä tasapainoa yhteiskunnassa rakentamalla *kaksikulttuurista* identiteettiä eli omaksumaan valtakulttuurin kieltä, tapoja ja toimintaa, mutta myös ylläpitämään omaa etnistä kulttuuriaan sekä jakamaan sen myönteisiä perinteitä ja intressejä myös yhteiskuntaan laajemmin. (vrt. Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 257; Pyykkönen & Martikainen 2013, 283.)

Yleisesti kotoutumisen toivottu lopputulema lienee se, että maahanmuuttaja pystyisi saavuttamaan tyydyttävän, tasapainoisen ja täysivaltaisen elämän uudessa elinympäristössään suhteessa omaan ja uuteen valtakulttuuriin. Kyse on siis sopeutumisesta tai integraatiosta vieraaseen ympäristöön, jota Suomessa nykyisin tarkastellaan yleisesti kotoutumisen käsitteen kautta. Käsite onkin suomenkielinen vastine integraation käsitteestä (Lepola 2000, 377-378). Esimerkiksi kansainvälinen kirjallisuus käsittelee maahanmuuttajien kotoutumista edelleen usein integraatio käsitteen (integration) kautta. (esim. Biles & Fride-res 2012, 7; Orton 2012, 13-14.) Suomenkielinen vastine kotoutuminen korostaakin käsitteenä nimen omaan maahanmuuttajien sopeutumisen tai integroitumisen prosessia ja sen erityisyyttä, joka saattaa osaltaan poiketa merkittävästikin sisällöltään esimerkiksi vankilasta vapautuvien vankien tai laajemmin pitkäaikaistyöttömien kansalaisten integroitumisesta yhteiskuntaan. (vrt. Näkki 2006; Björklund & Hallamaa 2013)

Muuttaessaan uuteen maahan maahanmuuttajan tietoisuus omasta kulttuurista ja identiteetistä usein korostuu, koska hän joutuu tarkastelemaan sitä suhteessa uuteen valtakulttuuriin. Lisäksi väistämätöntä, että myös valtakulttuuri joutuu tarkastelemaan käsityksiään ja asennoitumistaan maahan tuleviin vähemmistökulttuureihin. Tällaista *kulttuurien kohtaamista* ja sopeutumista kuvaavat seikat johtavat lukuisissa tutkimuksissa nostamaan esille akkulturaation käsitteen, joka paikantuu usein osaksi maahanmuuttajien kotoutumista. Miikka Pyykkösen (2007, 38) mukaan akkulturaatio on tila tai prosessi, jossa yksilö tai ryhmä on tekemisissä omasta poikkeavan sosiokulttuurisen ympäristön kanssa sekä tässä syntyviin muutoksiin kulttuurissa tai yksilöiden kulttuurisissa ominaisuuksissa. Myös venäjänkielisten maahanmuuttaja opiskelijoiden kieli-identiteettiä tutkinut Sanna Iskaniuksen (2006, 66) mukaan akkulturaatiolla tarkoitetaan kulttuurien kohtaamisesta aiheutuvaa sosiaalista ja psykososiaalista muutosprosessia, johon vaikuttavat niin vähemmistöryhmien sopeutuminen enemmistökulttuuriin kuin enemmistöryhmien suhtautuminen myös kieli- ja kulttuurivähemmistöihin.

Akkulturaatio on monivaiheinen ja -tekijäinen prosessi, jonka haastavuuteen vaikuttaa

paitsi enemmistö- ja vähemmistökulttuurin välisten erojen suuruuden lisäksi myös ikä, sukupuoli, koulutus ja maahan muuton syyt. (Liebkind 2004, 246, 59-61.) Sekä Pyykkösen (2007) että Iskaniuksen (2006) kuin monien muidenkin akkulturaatiota esille tuovat tutkimukset ja jopa kotouttamislain sanamuodot sekä henki (Säävälä 2007, 11) pohjaavat käsityksiänsä John W. Berryn (1992; 2002) tunnettuun sosiaalipsykologiseen nelikenttämalliin kaksisuuntaisesta akkulturaatiosta. Berryn (2002, 349) mukaan akkulturaatio on prosessi, joka käynnistyy, kun yksilö kohtaa uuden kulttuurisen ympäristön. Yksilö joutuu tarkastelemaan ja muokkaamaan suhtautumistaan alkuperäiseen kulttuuriinsa ja uuteen kulttuuriympäristöön. Yksilö prosessoi ja yrittää usein löytää tasapainoa näiden kahden ulottuvuuden välillä; oman kulttuurin ja toisen kulttuurin välillä. Tämän prosessin vaihtoehtoina nähdään neljä akkulturaatiostrategiaa, joita ovat integraatio, assimilaatio, separaatio tai marginalisaatio. (Berry ym. 2002, 353-355.)

Berryn (2002, 355) mukaan akkulturaatioprosessin neljästä strategiasta ihanne on integraatio. Tässä tilanteessa yksilö ylläpitää omaa kulttuurista identiteettiään ja kunnioittaa sitä, mutta haluaa samalla aktiivisesti olla myös osa ympäröivää yhteiskuntaa. Tämä onnistuu omaksumalla uuden yhteiskunnan yleisiä tapoja ja normeja sekä oppimalla valtakieltä ja olemalla muun muassa riittävän monipuolisesti vuorovaikutuksessa sekä omaa kulttuuria edustavan vähemmistö- että valtaväestön kanssa. Prosessin tuloksena on siis *kaksikulttuurisuus*. Yleisesti integraatiosta onkin tullut suomenkielessä kotoutumista tarkoittava, onnistumista kuvaava ja normatiivinen käsite, jotka ilmaisee miten asioiden tulisi olla. Esimerkiksi integraatiossa onnistunut yhteiskunta on monikulttuurinen elinympäristö, jossa yhteiskunnan eri organisaatiot ja valtaväestö tarjoavat maahanmuuttajille mahdollisuuksia toimia aktiivisesti yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä säilyttäen myös omaa kulttuurista erityisyyttään. (Säävälä 2007, 11.) Ihanne integraatiosta edellyttää kuitenkin ympäröivältä yhteiskunnalta ja valtaväestöltä riittävän avointa ja aidosti hyväksyvää suhtautumistapaa erilaisia kulttuuriryhmiä ja yhteiskunnan monikulttuurisuutta kohtaan. (Vrt. Berry ym. 2002, 375-378.)

Assimilaatiossa eli sulautumisessa on kyse tilasta, kun maahan muuttanut yksilö hylkää oman kulttuuritaustansa ja muodostaa identiteettiänsä uudelleen muutetun yhteiskunnan valtakulttuurin varaan. Muutos voi prosessoitua yksilön omasta halusta, mutta se voi olla myös seurausta tilanteista, joissa maahan muuttaneen uusi elinympäristö ei anna muita vaihtoehtoja. Akkulturaatioprosessissa separaatio eli eristyminen on taas assimilaation

vastakohta. Separaatiossa maahanmuuttaja pyrkii ensisijaisesti säilyttämään oman kulttuurinsa ja yhteenkuuluvuuteensa etnisen yhteisönsä jäsenenä ottamalla etäisyyttä valtaväestöön, koska kokee kontaktien luomisen heidän kanssaan merkityksettömiksi tai vaikeiksi. (Berry 2002, 349-355; Liebkind 2004, 51.) Akkulturaatioprosessin neljäs strategia on marginalisaatio eli syrjäytyminen, jota pidetään negatiivisimpana lopputuloksena akkulturaation näkökulmasta. Marginalisoituneessa tilassa maahanmuuttaja vieraantuu ja torjuu sekä omaa etnistä kulttuuriryhmäänsä että valtakulttuuria ja sen jäseniä. Maahanmuuttajan marginalisoitunut tila on harvoin yksilön tietoisesti tavoittelema elämäntilanne uudessa elinympäristössä, vaan esimerkiksi valtaväestön ja yhteiskunnan ulossulkevilla sekä negatiivisilla asenteilla kyseistä vähemmistökulttuuria kohtaan on todettu olevan vaikutusta. (Berry 2002, 353-355; Lepola 2000, 379-380.)

Berryn akkulturaatiomallia on kritisoitu sen korostavan liikseen kotoutumisprosessien vaihtoehtojen pysyvyyttä yksilön tilana. Myös tässä tutkielmassa painotan kotoutumisen sosiokulttuurisempaa ymmärtämistä. Maahanmuuttajien kotoutuminen tai integroituminen ei ole ainoastaan yksilöllinen ja pysyvä tila, vaan myös sosiokulttuurinen prosessi, jossa päämäärä on kiinnittyä osaksi uutta yhteiskuntaa, mutta myös muovata sitä monikulttuurisemmaksi ja monimuotoisemmaksi. (vrt. Säävälä 2007, 12; Liebkind 2004, 48-49.) Akkulturaatioprosessi eli kotoutumisprosessi on joustava ja jatkuvassa muutosvaiheessa elävä prosessi, jossa sopeutumisen tai kotoutumisen ”tilat” muuttuvat elävät paitsi yksilön kehityksen, kokemusten ja elämäntilanteiden myötä, mutta myös maahanmuuttopolitiikka tai muut yhteiskunnalliset muutokset ja tapahtumat vaikuttavat kotoutumisprosessien kulkuun. Lisäksi lähiympäristön ja valtaväestön arvoilla ja suhtautumistavoilla sekä vähemmistö- ja enemmistöryhmien välisellä vuorovaikutuksella ja siitä saaduilla kokemuksilla on myös vaikutusarvoa. Koen akkulturaatiomallin myös liian yksinkertaistavana tapana kuvata yksilön integroitumista, sillä yksilö voi esimerkiksi kokea voimakasta yhteenkuuluvuutta oman kulttuuriryhmänsä toiminnassa, mutta työelämässä merkityksettömäksi. (Pyykkönen 2007, 40.)

Maahanmuuttajien kotoutumisprosessin onnistuminen on paitsi yksilön hyvinvoinnin ja elämänlaadun, mutta myös yhteiskuntakestävyyyden kannalta merkittävää. Kiihtyvä globalisaatio ja monikulttuurisuus ovat väistämätön osa suomalaista yhteiskuntakehitystä. Muutosprosessi ja integroituminen koskee paitsi maahanmuuttajia, mutta myös valtaväestöä, koska prosessi on kaksisuuntaista; vähemmistökulttuurien sopeutumista enemmis-

tökulttuuriin, mutta myös valtakulttuurin sopeutumista kulttuurivähemmistöihin. (Väänänen ym. 2015, 114.) Maahanmuuttajien onnistunut kotoutuminen yhteiskuntaan on monivaiheinen ja -tekijäinen sekä monella elämän osa-alueilla prosessoituva ja vaikuttava prosessi, joka riippuu paitsi yksilön persoonallisista ominaisuuksista ja yksilöllisistä lähtökohdista sekä taustoista, mutta myös yhteiskunnassa toteutettavalla maahanmuuttopolitiikalla, lainsäädännöllä sekä valtaväestön asenteilla on siihen olennainen vaikutus.

3 Maahanmuuttajat osallisina suomalaisessa yhteiskunnassa

3.1 Osallisuus maahanmuuttotutkimuksessa

Osallisuus on laaja ja suosittu sosiaalitieteiden tutkimuksissa käytetty teoreettinen käsite. Osallisuuden kautta pyritään ymmärtämään ja avaamaan erilaisista näkökulmista ihmisten suhteita heitä ympäröivään maailmaan ja yhteiskuntaan. Osallisuus on myös tärkeä sosiaali- ja terveystieteiden tavoite, jonka avulla etsitään ratkaisuja yhteiskunnallisille ja sosiaalisille haasteille. Osallisuutta ja sen tukemista korostetaan myös uudessa sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301) Lisäksi laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386) mukailee osallisuuden arvoja määrittelemällä maahanmuuttajan kotoutumisen tavoitteeksi työelämään ja yhteiskunnan toimintaan osallistumisen omaa kieltä ja kulttuuria säilyttäen. Vaikka tutkimuksia osallisuuden näkökulmasta on tuotettu runsaasti, eivät keskustelut ja tutkimukset osallisuuden tai syrjäytymisen näkökulmasta ole vähentyneet, jopa päinvastoin. Keskustelut Euroopan Unionin alueiden yhteiskuntien monimuotoisuuden, syrjinnän ja rasismien kasvusta ovat tehneet osallisuudesta ja syrjäytymisestä jopa polttavamman keskusteluaiheen, jonka myötä Euroopan Unioni korostaa yleisesti yhteenkuuluvamman yhteiskunnan ja maahanmuuttajien integroitumisen puolesta työskentelyä. (European Union Agency 2017, 13.) Tämä motivoi myös minua tarttumaan tutkielmassani osallisuuden käsitteeseen.

Kun keskustelun tai tutkimuksen kohteena on yhteiskunnan toimivuus, ihmisten toiminta yhteiskunnassa ja heidän hyvinvointi, johtaa se lukemattomissa tapauksissa pohtimaan siis osallisuutta. Pohjimmiltaan osallisuudessa on kyse yksilön suhteesta elinympäristöönsä ja kiinnittymisestä johonkin: yhteisöihin, ympäristöön ja yhteiskuntaan sekä yh-

teenkuuluvuuden tunteen syntymisestä, turvallisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta. (Särkelä-Kukko 2014, 49.) Osallisuuden kokemuksen syntymiseen vaikuttavat yhteiskunnan rakenteet ja ilmapiiri sekä yksilön omat voimavarat, elintaso ja osallistumisen mahdollistama kuulumisen ja tunneperäinen kokemus siitä, että ihminen vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskeviin asioihin, toteuttaa itseään ja toimia siinä (Särkelä-Kukko 2014; 38-39 Rouvinen-Wilenius 2014, 51). Käsitän osallisuutta siten, että kysymys on siitä, mikä on yksilön paikka, mahdollisuudet, oikeudet mutta myös velvollisuudet toimia ja osallistua yhteiskunnassa. Osallisuus on monitasoinen, monisyinen tuntemisen, kuulumisen ja tekemisen kokonaisuus (Särkelä-Kukko 2014, 44). Osallisuutta luodaan yhteisöissä, mutta kokemus osallisuudesta toteutuu yksilötasolla. Osallisuudella voidaankin katsoa olevan erityinen rooli ihmisen sosiaalisen hyvinvoinnin ulottuvuudessa.

Osallisuuden edistäminen kuuluu niin Suomen hallituksen kuin Euroopan unionin tavoitteisiin ja sen edistäminen on nostettu keskeiseksi keinoksi torjua köyhyyttä, ehkäistä syrjäytymistä sekä vähentää eriarvoisuutta. (THL 2017.) Osallisuus on moniulotteinen ja laaja käsite, jolla on erilaisia merkityssisältöjä käyttötarkoituksesta ja -paikasta riippuen (Särkelä-Kukko 2014, 34). Käsitteen laajuuden ja monitasoisuuden kannalta on aiheellista, että rajaan osallisuuden käsittelyä järjestötoiminnan ja kotoutumisen näkökulmaan. Osallisuuden avulla tarkastelen, miten STEA:n avulla tuettu järjestötoiminnan toimintamalli tukee tässä tapauksessa venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista.

Yleisellä tasolla ei ole vaikea osoittaa, että Suomessa asuvien maahanmuuttajien osallisuuden edistäminen kuuluu niin maahanmuuttopolitiikan, maahanmuuttotyön kuin heitä koskettavien järjestötoiminnan tavoitteeksi ja toimintaa ohjaavaksi arvoksi. (Esim. Martikainen ym. 2012, 139-140; Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 19-20.) Yleinen arvopuhe osallisuudesta ei kuitenkaan yllä käsittämään kenenkään kokemusta osallisuudesta, sillä pohjimmiltaan osallisuuden kokemisessa on kyse yksilön kokemuksesta ja tunteista koetusta todellisuudesta (Raivio & Karjalainen 2013, 14). Pohjimmiltaan osallisuus saa siis merkityksensä yksilön kokemuksesta, joka edellyttää myös tunnetta vapaudesta ja vallasta kokea, valita ja toimia ympäristössään (Luhtasela 2009, 6). Osallisuuden toteutuminen vaatii siis yksilöltä toimintakykyä ja voimavaroja sekä yhteiskunnalta resursseja; tarjota mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa sekä tukea yhteisöllisyyttä ja yhteisöjen toimintaa. Lähtökohtaisesti osallisuus näyttää tarkoittavan siis sitä, että yksilö on osa jotakin tai on vastaavasti liittyneenä johonkin, jolla on merkittävä vaikutus ihmisen hyvinvointiin ja elämänlaatuun, mutta myös yhteiskunnan instituutioiden ylläpitoon ja toimivuuteen.

Markku Hyyppä (2002) on korostanut juuri yhteisöllisyyden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille ja elämänlaadulle. Hyvät ja vastavuoroiset ihmissuhteet sekä yhteiseen toimintaan osallistuminen tukevat hyvinvointia ja parantavat elämänlaatua (Hyyppä 2002, 33-35.) Tämän näkemyksen mukaan ihminen on perimmiltään sosiaalinen olento, joka tavoittelee kuulumista, mukana oloa ja osallisuuden kokemista. Se on yksi hyvän elämän ja inhimillisen toiminnan peruslähtökohdista (Hyyppä 2002, 68; Harju 2004, 112). Nyky-yhteiskunnissa ihmiselämää ympäröi ja siihen vaikuttavat tahtomattakin erilaiset sosiaalisten instituutioiden (esim. perhe, uskonto, harrastukset, työ, koulutus) verkostot. Sosiaalisten instituutioiden avulla ylläpidetään ja ohjataan sosiaalisen elämän sekä kanssakäymisen järjestystä sekä mekanismeja, jotka ohjaavat yksilöiden käyttäytymistä. Tämä takaa yhteisöjen toimivuutta ja hyvinvointia. (Searle 1995, 1-2; Martikainen & Tiilikainen 2007, 141.) Yhteisöt ohjaavat toimintaamme ja tavoitteitamme vahvasti, jolloin osallisuus on helppo nostaa sellaiseksi käsitteeksi, jonka keinoin yksilöiden suhteita ympäristöön voidaan tarkastella. Yhteisön ja yhteisöllisyyden vaikutus yksilön elämään tulee selkeästi esiin myös omassa tutkielmassani. Muuttaessaan uuteen maahan yksilön sosiaalisten instituutioiden ja vanhojen yhteisöjen roolit saattavat muuttua tai jopa kadota yksilön jokapäiväisestä arjesta. Tämä heikentää usein yhteisöllisyyden ja kuuluvuuden eli osallisuuden kokemusta uudessa yhteiskunnassa, jolla on oleellista vaikutusta yksilön hyvinvointiin ja koettuun elämänlaatuun.

Maailmanpankin (2013, 3-4) mukaan sosiaalisessa osallisuudessa on kyse prosessista, jonka avulla pyritään parantamaan yksilöiden ja ryhmien mahdollisuuksia yhteiskuntaan osallistumiseksi. Lisäksi määritelmää on tarkennettu siten, että identiteettinsä perusteella sosiaalisen osallisuuden prosessin tulee parantaa erityisesti heikommassa asemassa olevien ihmisten toimintakykyä, mahdollisuuksia ja ihmisarvoa yhteiskuntaan osallistumisessa. (Maailmanpankki 2013, 3-4.) Myös Suomessa terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohankkeen (Sokra) tutkielma määrittelee osallisuuden kuulumisen sellaiseen kokonaisuuteen, jossa yksilöt pystyvät liittyä erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus on vaikuttamista oman elämän kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja yhteisiin (esim. ryhmien tai yhteiskunnan) asioihin. Hyvinvoinnin lähteiden voidaan määritellä olevan aineellisia mahdollisuuksia, kuten riittävä toimeentulo, asuminen, koulutus ja harrastustarvikkeet tai aineettomia hyvinvoinnin lähteistä, kuten luottamus, turva ja luovuus tai jotain aineellisten ja aineettomien lähteiden väliltä,

kuten palvelut. Myös Sokran tutkielmassa osallisuutta mitataan huono-osaisuuden kautta pyrkien vastaamaan siihen, millaista on heikoimmassa asemassa olevien hyvinvointia edistävä yhteiskuntapolitiikka, palvelut ja yhteinen toiminta. (Isola ym. 2017)

Lukuisten sekä kansainvälisten että kansallisten sosiaali- ja hyvinvointipoliittisten kehittämissuunnitelmien avulla pyritäänkin löytämään mahdollisuuksia edistää osallisuutta syrjäytymisen näkökulmasta. (Pajula 2014, 11-12; Isola ym. 2017, 42-43.) Osallisuutta edistävien toimenpiteiden kohderyhmäksi määritellään usein syrjäytymisvaarassa olevat tai jo syrjäytyneet, huono-osaiset tai köyhät kansalaiset, johon yksinkertaisesti ilmaisten nimitetään usein kuuluvaksi työttömät, koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolelle jääneet nuoret, vähävaraiset (lapsi)perheet, osatyökyvyttömät ja maahanmuuttajat. (Vrt. Lee-
mann ym. 2015, 7.) Syrjäytyminen ja osallisuus määritellään saman ilmiön vastakohtina. Paitsi lainsäädännöllisille maahanmuuttajien kotoutumispalveluille, mutta myös sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnalle ilmaistaan odotuksia huono-osaisuuden tai syrjäytymisen vastaisessa toiminnassa ja osallisuuden edistämiseksi esimerkiksi avustuksien saamisen edellytyksinä. (Ks. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus 2017) Osallisuus mielletään siis toivottavana käsitteenä ja syrjäytymistä osallisuutta lisäävien tekijöiden puutteena yhteiskunnan instituutioiden näkökulmasta. (Vrt. Suokonautio 2008, 23; Lee-
mann 2015, 6-9.)

Käsityksiini syrjäytymisen ja osallisuuden vuoropuhelusta on vaikuttanut myös Tuula Helsen (2002) tekemä tutkimus. Helsen (2002) mukaan syrjäytyminen on relationaalista, joka määräytyy historiallis-yhteiskunnallisesti, kulttuurisesti ja kontekstuaalisesti. Syrjäytyminen määritellään sosiaalisten, poliittisten ja taloudellisten arvojen mukaan. Helne (2002, 75) puhuu kulttuurisesta mallista ja syrjäytymisen viitekehystä, jonka sisälle ihmisiä diagnosoidaan. He ovat syrjäytyneitä, jotka ovat syrjäytyneet yhteiskunnan yhtenäisyydestä ja joita tulee pyrkiä liittämään tähän yhtenäisyyteen. (Helne 2002, 73-77, 89.)

Osallisuus, osallistuminen, osallistaminen ja syrjäytyminen ovatkin käsitteitä, joita käytetään niin kansallisissa hankkeissa, tavoiteohjelmissa kuin monissa julkisissa ja teoreettisissa keskusteluissa usein rinnakkain. Kaikki mainitut käsitteet voidaan kyllä paikantaa osaksi laajaa osallisuuden ilmiötä, mutta käsitteissä on selkeitä eroavaisuuksia. Ajatuksieni jäsentämiseksi vertailen lyhyesti osallisuuden, osallistumisen ja osallistamisen merkitys- ja sisältöeroja.

Yleisesti osallisuudella tarkoitetaan siis kuulumisen ja mukana olemisen kokemusta, jonka peruslähtökohta on yksilötason omaehtoisuudessa ja omakohtaisuudessa. (Särkelä-Kukko 2014, 35.) Se on kuulumista, mutta vaatii jotain toimintaa toteutuakseen yksilön kokemuksena. Osallisuus vaatii usein osallistumista eli konkreettisia toimia, joita voivat olla esimerkiksi työmarkkinoille, harrastus- ja järjestötoimintaan osallistuminen tai äänestäminen. Eli osallistumalla yksilö toteuttaa konkreettisesti itseään, vaikuttaa omaan elämäänsä ja itselleen tärkeisiin asioihin sekä rakentaa suhteita muihin ihmisiin, elinympäristöönsä ja yhteiskuntaan, joka on myös yhteiskunnan instituutioiden kestävyys ja toimivuuden kannalta välttämätöntä. Usein sosiaalipoliittinen näkökulma korostaa yhteiskunnan velvollisuutta mahdollistaa ja tukea kansalaisten osallistumista yhteiskuntaan ja sen eri toimintoihin, koska se edistää osallisuutta. (Leemann ym. 2015, 1; Särkelä-Kukko 2014, 34-35.)

Osallistaminen on taas keino aktivoida yksilöitä osallistamisen kautta osallistumaan ja sen myötä saamaan osallisuuden kokemuksia. Osallistamisessa osallistumisen tarve syntyy muualla kuin osallistuvan yksilön mielessä. Osallistamiseen liitetään käsitteenä myös pakkoa, jolla tarkoitetaan yhteiskunnan yksilöille asettamia vaatimuksia tai kehotuksia osallistua yhteiskunnallisiin toimiin. (Isola ym. 2017, 44-47; Särkelä-Kukko 2014, 35.) Tällaisia ovat esimerkiksi pitkäaikaistyöttömille asetetut velvollisuudet osallistua aktiiviin toimenpiteisiin, joiden ajatellaan edistävän osallisuutta. (Ks. Isola ym. 2017, 44-45.) Ajatus osallistamisesta on herättänyt kritiikkiä siitä, lisääkö osallistaminen aidosti yksilön parempaa elämänlaatua ja osallisuutta. (Matthies 2017, 156-158.)

Maahanmuuttajien kotoutumisen ja kolmannen sektorin toiminnan kentällä osallisuuden kokemuksia syntyy yhteenkuuluvuudesta, osallistumisesta, luottamuksesta ja kokemuksista, että selviytyy ja sopeutuu monitasoisista haasteista huolimatta. (Pyykkönen 2007, 74-97; Pyykkönen & Martikainen 2013, 282-284.) Pohjimmiltaan maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvän yhdistystoiminnan kokonaisvaltainen arvotavoite on siinä, että sen avulla on pyrittävä vahvistamaan ihmisten suhteita yhteisöihin ja ympäröivään yhteiskuntaan sekä tukemaan julkisten palveluiden toimintaa ja uudistamistarpeita. Toiminnan taustalla vaikuttavat keskustelut maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvien monisyisten haasteiden, hyvinvoinnin, tuen, keinojen ja yhteiskunnallisten tavoitteiden välisistä suhteista. (Ks. Ekholm 2015, 17-18; Gothóni 2015, 9-10.)

3.2 Maahanmuuttajien osallisuuden rakentuminen

Maahanmuuttajien kotoutuminen on moniulotteinen prosessi, jossa ei ole selkeää alkua tai loppupistettä. Kotoutuminen muodostuu suhteista, joita maahanmuuttajalla on ympäröivän yhteiskunnan instituutioihin, yhteisöihin ja muihin ihmisiin; sekä valtaväestöön että muihin maahanmuuttajiin. (Vuori 2012, 235.) Ideologisesti onnistunut kotoutumisen prosessi ja maahanmuuttajien osallisuuden rakentuminen nivoutuvat kiinteään vuoropuheluun; onnistunut kotoutuminen edistää osallisuuden kokemusta ja osallisuuden kokemukset edistävät onnistunutta kotoutumista (ks. Liebkind ym. 2004; Castaneda ym. 2015). Jaana Vuori (2012) on pohtinut kotoutumisen prosessia tutkielmaani kiinnostavalla tavalla. Maahan muuttanut alkaa vähitellen tuntemaan riittävästi uutta yhteiskuntaa ja sen toimintamekanismeja, kulttuuria ja kieltä pärjätäkseen arjessaan, *arjen kansalaisuuden rakentumisessa*. Tällä viitataan yksilöiden ja yhteiskunnan suhteeseen: oikeuksiin ja velvollisuuksiin, osallisuuden ja osallistumisen mahdollisuuksien rakentumiseen sekä tulla tunnustetuksi, että on mahdollisuuksia kokea kuuluvansa yhteiskuntaan. (Vuori 2012, 235.) Samansuuntaisesti maahanmuuttajien osallisuuden rakentumista kanadalaisessa yhteiskunnassa (social integration) kuvailee myös John Biles ym. (2012), jossa osallisuuden rakentumisen hallitsevina arvoina korostetaan oikeuksia ja velvollisuuksia aktiiviseen, tuottavaan ja yhteiskunnan vallitsevia arvoja omaksuvaan kansalaisuuteen, johon tulee tarjota mahdollisuuksia. (Biles 2012, 79-83.)

Arjen kansalaisuuden rakentuminen, kotoutuminen ja sen kautta osallisuuden kokemukset edellyttävät yksilöltä riittävien tietojen ja taitojen omaksumista sekä tahtoa osallistua, johon myös yhteiskunnan sekä maahanmuuttajan elinympäristön asenne ja tuki vaikuttavat. Vuokko Niiranen (2002) on käsitellyt artikkelissaan osallisuutta palveluita käyttävän kuntalaisen ja asiakkaan näkökulmasta. Niirasan (2002) mukaan kokemukset osallisuudesta edellyttävät osallistumisen edellytyksien omaamista. Tällöin varsinaisten legitimoitujen osallistumisen väylien (esim. kuntalaisten osallistumismahdollisuuksien takaaminen) lisäksi autonomia, tieto, oikeusturva, mahdollisuus valvoa profession ja päätöksentekijöiden toimintaa sekä taito, halu ja kyky osallistua merkitsevät asiakkaan/kuntalaisen osallisuuden rakentumisessa. Pohjimmiltaan kyse on myös yksilön ja järjestelmän kohtaamisesta, yksilön subjektiivisuuden tunnustamisesta sekä kuulluksi tulemisesta. (Niiranen 2002, 71-72, 63.) Myös Leena Luhtasela (2009) on määritellyt osallisuuden rakentumista kuntouttavassa työtoiminnassa. Luhtaselan (2009, 34) mukaan osallisuuden toteutumisen

keskeisiä käsitteitä ovat tieto, valta, oikeudenmukaisuus, ihmisarvoinen kohtelu ja autonomia. Koen edellä nostamani käsitteet tärkeiksi myös maahanmuuttajien osallisuuden rakentumisen näkökulmasta. Olennaista on arki, inhimillisyys, motivaatio oppia ja omak-sua sekä yhteiskunnan, muiden ihmisten ja tukea kotoutumiseen tarvitsevan yksilön vuo-rovaikutus ja kohtaaminen, jonka ytimeen tulevat yksilön kokemukset ja subjektius.

Viime vuosien maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden määrän nopea kasvu ovat nos-taneet keskustelija maahanmuuttajien kokemasta turvallisuudesta yhä keskeisemmälle sijalle. (Kerkkänen & Säävälä 2015, 21-22; Castaneda ym. 2015, 11.) Lähtökohtaisesti yksilön kokema turvallisuus asuinympäristössä on edellytys tasapainoiselle yhteiskun-taan osallistumiselle sekä osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden kokemiselle. Maahanmuut-tajien turvallisuuskokemukset ovat yhteydessä onnistuneeseen kotoutumisprosessiin, toi-miviin suhteisiin eri väestöryhmien välillä ja jopa yhteiskuntarauhaan. Turvallisuuskoke-mukset rakentuvat psyykkisestä hyvinvoinnista, osallisuudesta ja luottamuksesta sekä mahdollisuudesta ja tunteesta saada apua arjen eri tilanteissa. Kokemusta turvallisuudesta voivat heikentää usein kokemukset syrjinnästä ja arjessa koetut väkivalta- ja uhkatilanteet nykyisessä tai myös entisessä elinympäristössä ennen maasta muuttoa, joka hidastaa ko-toutumista ja kykyä luottaa viranomaisiin tai muihin ihmisiin yleensä. (Castaneda ym. 2015, 11.)

Monet tutkimukset ja kirjoittavat ovat korostaneet, että maahanmuuttajien kotoutumisen osalta valtakielen taidon oppimisella ja sosiaalisilla verkostoilla on johdonmukaisimpia yhteyksiä maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumiseen ja osallisuutta lisääviin koke-muksiin uudessa yhteiskunnassa. (Esim. Liebkind ym. 2004; Aarnitaival 2012; Orton 2012.) Myös tässä tutkielmassa korostan tätä yhteyttä. Maahanmuuttajien osallisuuden rakentumisen keskeisimpiä tekijöitä ovat arjessa ja elinympäristöä kohtaan koetun perus-turvallisuuden lisäksi Suomen kielen taidon oppiminen sekä sosiaaliset kontaktit ja ver-kostot. Suomen kielen taidon oppiminen helpottaa paitsi jo maahanmuuttajan arjessa sel-viytymistä ja toimintaa esimerkiksi kaupoilla asioimisen, erilaisten asiakirjojen ja -ohjei-den ymmärtämisen ja viranomaisten kanssakäymisen suhteen, on sillä myös erityinen merkitys yksilön sosiaalisten verkostojen muodostamiselle ja kontaktien ottamiselle sekä sitä kautta myös työmarkkina-asemaan. Kielihaasteet estävät usein maahanmuuttajaa hyödyntämästä lähtömaassaan omaksumaa inhimillistä pääomaa ja persoonallisia resurs-seja kuten koulutusta, ammattitaitoa ja koulutusta tai yleisemmin itsensä persoonallista tai mielipiteiden ilmaisemista erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. (Liebkind 2004, 80-81,

Yli-Kaitala ym. 2013, 85-86.) Tämä taas vaikuttaa maahanmuuttajan yhteenkuuluvuuden, tasa-arvon, täysivaltaisuuden ja merkityksellisyyden kokemukseen yhteiskunnassa, joka on taas kiinteästi yhteydessä yksilötason osallisuuden tai osattomuuden tunteeseen.

Valtakielen osaaminen ja sosiaaliset verkostot kietoutuvatkin yleensä toisiinsa. Klassisen esimerkin Pierre Bourdieun (2008) mukaan sujuva kielitaito merkitsee kielellistä pääomaa, joka voi muuntua sosiaaliseksi ja kulttuuriseksi sekä taloudelliseksi pääomaksi. (Bourdieu 2008, 140-141.). Maahanmuuttajien näkökulmasta sujuvalla valtakielen taito on vaikutusta myös sosiokulttuuriseen ja taloudelliseen kotoutumiseen ja sen myötä taas osallisuuden kokemuksiin. Valtakielen hyvä osaaminen edistää sosiaalisia kontakteja kantaväestön kanssa, jolla on todettu oleva positiivista yhteyttä maahanmuuttajien hyvinvointiin sekä mahdollisuuksiin paremman työmarkkina-aseman saavuttamiseksi ja näiden myötä osallisuuden kokemiseen (Forsander 2012, 235; Liebkind 2004, 281-283). Myös maahanmuuttajien kotoutumisesta suomalaisen työelämään tietokäytäntöjen näkökulmasta väitöskirjan tehnyt Saraleena Aarnitaipaleen (2012) mukaan suomen kielen hallinta sekä aktiivinen, paljon erilaisia kontakteja sisältävä sosiaalinen elämä Suomessa helpottaa sopeutumista uuteen informaatioympäristöön ja auttaa löytämään relevantteja tiedonhankinnallisia ratkaisuja arjen elämässä. Tämä paransi esimerkiksi työelämää koskevan tiedon hankintaa ja edisti tämän tiedon jakamista myös muille neuvoja tarvitseville. (Aarnitaival 2012, 177-182.)

Lukuisat tutkimukset, kirjoitukset kuin Suomen kotouttamispolitiikkakin painottaa työmarkkinoille osallistumista usein maahanmuuttajan kotoutumisen onnistumisen ja yhteiskuntakelpoisuuden mittarina. (Keskinen & Vuori 2012, 29.) Toisaalta työssäkäyntiä pidetään usein koko väestöä koskevana tärkeänä osallisuuden ja yhteiskuntakelpoisuuden mittarina, joka on ymmärrettävää yhteiskunnallisen kestävyuden kannalta. Työllisyystilanteella on myös voimakas vaikutus väestön hyvinvointikokemukseen, sillä esimerkiksi työllisten ja perheellisten kokemukset hyvinvoinnista ovat selkeästi positiivisempia kuin työttömien ja yksinasuvien arviot (Siltaniemi ym. 2008, 184). Siltaniemen ym. (2008) mukaan tämä kertoo sosiaalisen lähiympäristön ja sosiaalisten suhteiden tärkeästä merkityksestä ihmisten hyvinvoinnille ja sen kokemiselle (Mt., 184-185).

Työmarkkinakansalaisuuden korostamisessa ei ole mitään vikaa, mutta ”kelpokansalaisuuden” rakentuminen liiaksi työssä käymiselle saattaa muodostua ongelmalliseksi väes-

tön hyvinvoinnin kannalta. Työmarkkinoiden yleisempi kansainvälistyminen, segmentoituminen sekä sekundaarityömarkkinat, joissa naiset ja maahanmuuttajat ovat yliedustettuina (esim. Jaakkola & Reuter 2007, 335; Aarnitaival 2012, 21.), ovat tehneet työelämästä yhä epävarmempaa ja katkonaisempaa. Tässä tilanteessa hyvän kansalaisuuden sitominen työelämään osallistumiselle luo helposti tulkintoja kotoutumisen epäonnistumisesta ja puutteellisesta osallistumisesta, mikäli ei ole työllistynyt. Tulisi muistaa antaa arvoa ja tunnustusta työmarkkinoiden lisäksi myös muunlaiselle osallistumisen muodoille, kuten yhdistys- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiselle, jotka voivat toimia yksilön, mutta myös yhteiskunnan näkökulmasta tärkeinä osallisuutta edistävinä tekijöinä. (Keskinen & Vuori 2012, 29-30.) Esimerkiksi työttömän osallistuminen yhdistystoimintaan voi kompensoida työttömyydestä aiheutuvaa negatiivista kokemusta ja vaikutusta koettuun hyvinvointiin sekä elintasoon. Yhdistystoiminnalla voi olla myös tärkeä rooli vahvistaa osallisuuden kokemuksia; kuulumisen ja kuulluksi tulemisen kokemusta sekä lisätä itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia ja säännöllisiä sosiaalisia kontakteja, joita työelämään osallistuminen ja työyhteisöt usein tarjoavat. (Siltaniemi ym. 2008, 184-185.) Erityisesti maahanmuuttajien kohdalla yhdistystoiminnalla voi olla suuri merkitys koetun osallisuuden ja henkisen hyvinvoinnin suhteen. Yhdistystoiminnan merkitystä käsittelem seuraavassa luvussa.

Karmela Liebkind ym. (2004) toteavat tutkimuksessaan, että suomen kielen taidolla, sosiaalisten verkostojen etnisellä rakenteella ja Suomessa asutulla ajalla oli johdonmukaisin yhteys syrjäytymisriskien kasautumiseen venäjän- ja vironkielisten maahanmuuttajien ryhmissä. Hyvä suomen kielen taito, riittävän pitkään Suomessa asuttu aika ja ystäväystyminen sekä samaan etniseen ryhmiin että kantaväestöön kuuluvien ihmisten kanssa suojasivat maahanmuuttajia useilla elämänalueilla yhtä aikaa ilmeneviltä syrjäytymisriskeilä. (Liebkind ym. 2004, 281.) Myös tässä tutkielmassa korostan esiin nostettuja tekijöitä onnistuneen kotoutumisen ja osallisuuden kokemisen oleellisina lähtökohtina. Syrjäytyminen tai syrjäytymisvaarassa olevat voidaan kuvata usein ongelmien kasautumisena ja käsittää yksilön tai tietyn ihmisryhmän tilana tai sellaisen uhkana. (Helne 2002; Hokkanen 2014; Isola ym. 2017) Tässä tutkielmassa haluan ymmärtää syrjäytymistä prosessina, joka elää erilaisten yksilöstä riippuvaisten ja yksilöstä riippumattomien (ulkoisten) resurssien puutteiden kasautumisesta eli syrjäytymisen riskitekijöistä. (Liebkind ym. 2004) Yksilön elämäntilanteeseen tai jollekin elämän osa-alueelle voi sisältyä syrjäytymisen riskitekijä esimerkiksi työttömyys, jonka negatiivista vaikutusta elämän muille osa-alueille ja hyvinvointiin yksilö voi vähentää muilla resursseillaan sekä yhteiskunnan

ja yhteisöjen tarjoamalla mahdollisuuksilla osallistua, kuulua ja vaikuttaa.

Osallisuuden ja sen edistämisen viljeleminen kotouttamispolitiikan tavoitteissa ja maahanmuuttoon liittyvissä hankkeissa voi luoda tavoitteellisia mielikuvia ja luuloja osallisuuden toteutumisesta riippumatta siitä, onko maahanmuuttajat aidosti osallisuuspolitiikan luomien toimenpiteiden subjekteja vai kohteena olevia. Kotouttamispolitiikalla ja maahanmuuttajien hyvinvointiin vaikuttavilla päätöksentekijöillä tulee olla tahto tunnistaa ja kuulla niitä episodeja, jotka avaavat näkökulmia moninaiseen ja monitasoiseen kotoutumisen prosessiin, joiden kautta myös osallisuuden kokeminen tulee mahdollisemmaksi tai heikommaksi (Vuori 2012, 236). Monikulttuurisuus, maahanmuuton kasvu, muuttuvat asenteet sekä yksilön omia ratkaisuja painottava ja vastuuttava yhteiskunta haastaa entisestään sitä, että kaikki yksilöt tulisivat kohdatuksi tasavertaisesti tai kaikkia tuettaisiin yhteiskunnallisessa osallisuudessa samalla tavalla. (Mt., 236.) Yksilöiden elämäntilanteet ja syrjäytymisen muodot ovat suhteellista, ne muuttuvat ja vaihtelevat ajasta, paikasta ja tilanteista riippuen. Tarvitaan jatkuvaa kykyä kuunnella ja olla vuorovaikutuksessa. Jaana Vuori (2012, 236) kiteyttää ajatuksiansi osuvasti kirjoittamalla työmarkkinakansalaisuutta painottavasta kotouttamisen mallista, joka sulkee heikommassa asemassa olevia jatkuvasti ulkopuolelle, koska työmarkkinoiden ulkopuolella tehtyä hoiva-työtä tai kansalaistoimintaan osallistumisella ei ole tunnustettua paikkaa kotouttamisessa.

3.3 Yhdistystoiminnan tuki maahanmuuttajien osallisuuden rakentumisessa

Yhdistystoiminta perustuu ihmisen haluun osallistua ja toimia. Tämä halu perustuu vapaaehtoisuuteen, omaan motivaatioon ja omiin tavoitteisiin eli sisäiseen haluun. Tämä halu ei synny pakottamalla, eikä yhdistystoiminnan osallistumisen lähtökohtiin tai arvoihin liitetä usein ajatusta osallistamispakosta. (Tuunainen 2007, 12; Matthies 2017, 156-158.) Tällainen sisäinen halu voi herätä esimerkiksi kiinnostuksesta yhdistyksen tuottamaa toimintaa tai jotakin ajamaa asiaa kohtaan. Se voi syntyä myös halusta auttaa ja tehdä hyviä tekoja vapaaehtoistyötä tekemällä. Lisäksi halu oppia ja omaksua tai saada uusia ystäviä voivat toimia osallistumisen kannustimina. (Tuunainen 2007, 12.) Monet yhdistystoimintaan osallistuvat nimeävätkin osallistumisen motiiveiksi usein sosiaalisia seikkoja. Yhdistystoiminnasta voi muodostua yksilölle tärkeä osallisuutta vahvistava, identi-

teettä ylläpitävä ja hyvinvointia edistävä sekä yksilön elämään erilaisia sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia resursseja tuova tekijä. Osallistumisesta voi muodostua yksilölle myös tärkeä vallan ja vaikuttamisen väylä. (Scaramuzzino 2012, 15; Pyykkönen 2007, 81-82.) Yhdistystoiminnasta haetaan usein vastapainoa työelämälle, vaihtelua vapaa-aikaan tai vaikka kompensoimaan työelämään osallistumattomuudesta aiheutuvia hyvinvointivajeita. Syytä on monia, mutta sen voima piilee siinä, että yksilöllä herännyt halu ja tarve tehdä jotain oman tai lähipiirinsä elämänlaadun parantamiseksi tai toimia itselle tärkeäksi koetun asian merkeissä. (Tuunainen 2007, 12; Harju 2005, 74-75.)

Yhdistykset ovat oleellinen kansalaistoiminnan toteuttamisväylä (Tuunainen 2007, 12). Kansalaistoiminta viittaa yhteiskunnan jäsenien/yhteisöjen yhdessä toimimiseen ja suomalaisessa yhteiskunnassa sillä on perinteisesti katsottu olevan osallisuutta vahvistava rooli, joka rakentuu vapaaehtoisuuden, aktiivisuuden ja yhteisöllisyyden varaan. Kansalaistoiminnan mahdollistamissa kohtaamisissa ja yhteisöllisyyden vahvistumisen kautta yksilöt voivat kokea olevansa vahvemmin osallisia siinä, mitä ympärillä tapahtuu. Kansalaistoiminta tarjoaa usein sosiaalisia suhteita, kommunikointia ja toimintaa muodostaen usein yhteisöjä, jonka jäsenillä voi olla erilaisia aktiivisia rooleja yhteisössä ja mahdollisuuksia saada äänensä kuuluville sekä vaikuttaa. Tällaista osallistumisen kulttuuria pidetään yleisesti myönteisenä myös yhteiskunnan näkökulmasta, sillä se mahdollistaa yksilön kokemusta kokea itsensä merkitykselliseksi sekä vahvistaa yhteisöön ja yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi kuulumisen tunnetta. (Jaakkola 2015, 37; Särkelä-Kukko 2014, 43.)

Kansalaistoiminnasta ja yhdistystoiminnasta on muodostunutkin yhä tunnustetumpi ja keskeisempi yhteiskuntapoliittinen toimija suomalaisessa yhteiskunnassa. Myös maahanmuuton näkökulmasta yhdistystoiminta on potentiaalinen voimavara kotoutumisen ja kottoutumistyön edistämiseksi. (Pyykkönen 2007, 119-120.) Kotoutumisen näkökulmasta yhdistystoiminnan positiivisia vaikutuksia on ilmennetty esimerkiksi monenlaisen oppimisen mahdollistajana, yksilön pääoman lisääjänä, yhteisöllisyyttä luovana, aktiivista kansalaisuutta, tasa-arvoa ja demokratiaa vahvistavana toimintana, joka ehkäisee maahanmuuttajien syrjäytymistä ja edistää osallisuutta uudessa yhteiskunnassa. (Esim. Scaramuzzino 2012; Liebkind 2004; Pyykkönen 2007.) Yhteiskunnassa ei kotouduta yksin. Maahanmuuttajan onnistunut kotoutuminen ja osallisuuden rakentuminen edellyttävät yleensä uuden kulttuurin ja informaatioympäristön riittävää tuntemusta, hyvää valtakielien taitoa sekä sosiaalisia suhteita valtaväestön, mutta myös oman etnisen ryhmänsä

kanssa. (Liebkind ym. 2004; Pyykkönen & Martikainen 2013)

Miikka Pyykkönen (2007) on väitöskirjassaan tarkastellut maahanmuuttajien integroitumista yhdistystoiminnan näkökulmasta tutkielmaani kiinnostavalla tavalla. Pyykkösen (2007, 119-121) mukaan maahanmuuttajat paitsi vaikuttavat kollektiivisesti asioihinsa ja yhteiskunnan toimintaan yleisesti hyväksytyllä tavalla nimenomaan yhdistystensä avulla, mutta myös prosessoivat sen avulla identiteettejään ja intressejään. Maahanmuuttajayhdistyksillä voi olla keskeinen rooli ja tavoite edistää maahanmuuttajien *kuulumista* uuteen yhteiskuntaan opettamalla esimerkiksi erilaisia arkielämää koskevia kansalaistaitoja sekä suomen kieltä, jotka koetaan välttämättömiksi suomalaisessa yhteiskunnassa pärjäämisen osalta. Kuulumisen vastapariksi yhdistyksillä on usein myös rooli tukea maahanmuuttajien *erottautumista*. Tällä viitataan yleensä oman etnisen kulttuurinsa ylläpitoon, kulttuuriperinteiden vaalimiseen, mahdollisuuksina tavata samassa elämäntilanteessa olevia (samasta maasta muuttaneita/samaan etniseen kulttuuriin kuuluvia) sekä lisätä oman kulttuurinsa näkyvyyttä ja kulttuurisia oikeuksia paikallistasolla. (Pyykkönen 2007, 81-82, 119-121.)

Yhdistystoiminnan sitominen kotoutumiseen on siis olennaista, koska sen avulla maahanmuuttajat voivat rakentaa sekä parantaa tärkeitä sosiaalisia verkostojaan ja omaa osaamistaan. Lisäksi maahan muuttamisen alkuvaiheessa maahanmuuttajayhdistysten tarjoamat mahdollisuudet tavata samassa elämäntilanteessa olleita tai saman etnisten kulttuurin edustajia helpottaa usein yksilön psyykkistä ja sosiaalista stressiä, jota uuteen maahan ja kulttuuriin sopeutuminen sekä valtakielen osaamattomuus usein aiheuttaa. Tämä tyydyttää yhteenkuuluvuuden ja turvallisuuden tarvetta uudessa yhteiskunnassa. Esimerkiksi keskustelu omalla äidinkielellään tarjoaa mahdollisuuksia ilmentää persoonallisuuttaan ja ylipäänsä keskustella monipuolisemmin erityisesti tilanteessa, kun valtakielen osaaminen on vielä puutteellista. (Liebkind ym. 2004, 97-98.) Yksi maahanmuuttajayhdistysten voimavara on ehdottomasti vertaistuessa ja muussa tuen antamisessa sekä kulttuurisen identiteetin ylläpitämisessä, joka turvaa maahanmuuttajien henkistä tasapainoa. Tällaista ovat esimerkiksi omien kulttuuristen juurien, uskonnollisuuden ja historian kunnioittaminen, esille tuominen sekä toteuttaminen. (Pyykkönen & Martikainen 2013, 283; Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2008, 9.) Oman etnisen ryhmän tuki suojaa myös syrjintäkokemusten negatiivisilta vaikutuksilta maahanmuuttajan henkisessä hyvinvoinnissa (Liebkind ym. 2004, 117).

Toisaalta yhdistystoiminta, jossa maahan muuttanut samaistuu liian voimakkaasti ainoastaan omaan etniseen kulttuuriinsa ja rajaa kommunikoinnin sekä sosiaaliset kontaktinsa lähinnä samaa äidinkieltä puhuviin ja samaa etnistä kulttuuria edustaviin voidaan pitää kotoutumisen riskitekijänä. Rärkeimmillään se voi johtaa oman etnisen ryhmän suosimiseen ja kielteiseen asennoitumiseen valtakulttuuria kohtaan. Toki pelkkä vahva etninen tai uskonnollinen identiteetti ei itsessään johda vihamieliseen tai negatiiviseen suhtautumiseen muita ulkoryhmiä kohtaan, mutta tietynlainen omaa ylemmyyttä korostava, menneisyyteen katsova ja vaihtoehtoisille tulkinnoilla kielteinen -identiteetti on todettu toimivan riskitekijänä. (Pauha & Jasinskaja-Lahti 2017, 28.) Tämä voi johtaa eristäytymiseen ja marginaaliseen asemaan jäämiseen työmarkkinoille osallistumisen, valtakielen oppimisen, itsenäisen arjessa selviytymisen ja erilaisten yhteiskunnallisen vaikuttamisen areenoiden suhteen, joita yleisesti pidetään onnistuneen kotoutumisen ja osallisuuden rakentumisen tärkeinä kehitysaskelina. Maahanmuuttaja hylkää sosiokulttuurisen sopeutumisen vastaantavaan yhteiskuntaan (Liebkind ym. 2004, 117). Myös vastaanottavan yhteiskunnan negatiiviset asenteet, syrjinnän ja rasmin kokemukset voivat vaikuttaa merkittävästi maahanmuuttajan sosiokulttuuriseen sopeutumiseen ja identiteettien vahvuuteen. Esimerkiksi Inga Jasinskaja-Lahden ja Tuuli Anna Mähösen (2009) mukaan edellä mainitut negatiiviset kokemukset olivat merkittävä syy venäjänkielisen vähemmistöryhmän vetäytymiseen suomalaisväestöstä ja valtaväestöä koskevaan kielteiseen suhtautumiseen. (Mt., 116-119.)

Monien suomalaisten maahanmuuttajayhdistysten toimintaan onkin vakiintunut tavoitteet paitsi vahvistaa mutta myös muuttaa ja luoda uudelleen yksilöllistä sekä yhteisöllistä identiteettiä suomalaisessa yhteiskunnassa, jonka myös suomalainen maahanmuutto- ja monikulttuurisuuspolitiikka on todennut kotoutumista edistäväksi. (Pyykkönen & Martikainen 2013, 284; Sisäministeriö 2013.) Parhaimmillaan yhdistystoiminnalla ylläpidetään lähtömaasta periytyvä identiteettejä ja yhdistetään niitä suomalaisen yhteiskunnan kulttuuri-identiteetteihin (Pyykkönen & Martikainen 2013, 284). Tässä mielessä maahanmuuttajayhdistysten voidaan katsoa edistävän *kaksikulttuurisuutta*; löytää tasapainoa oman alkuperäisen kulttuurin tiettyjen ”osien” ylläpidossa ja toisaalta omaksumaan ”perusosia” suomalaisuudesta. (Pyykkönen 2007, 82.) *Kaksikulttuurisuus* edellyttää eri väestöryhmien välistä vuorovaikutusta. Kontaktit ja samaistuminen valtaväestöön edistävät usein paitsi valtakielen oppimista, mutta ovat myös korvaamattomia maahanmuuttajien sosiaalikulttuurisessa kotoutumisessa. Lisäksi oman etnisen ryhmänsä ulkopuolelle yltävät sosiaaliset verkostot edistävät maahanmuuttajia omaksumaan usein tietoa ja saamaan

sellaista tukea, joita oma etninen ryhmä ei kykene tarjoamaan. Tällä voi olla olennainen merkitys maahanmuuttajan työllistymiseen sekä sosiaaliseen kohoamiseen ja sitä kautta osallisuuden rakentumiseen yhteiskunnassa. (Liebkind ym. 2004, 99-100.)

Sisäministeriön periaatepäätöksessä maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian (2013, 19) mukaan eri väestöryhmien välisellä vuoropuhelulla ja osallistumisella järjestötoimintaan maahanmuuttajat voivat luoda sosiaalisia verkostoja ja omaksua taitoja, jotka edistävät yhteiskunnalliseen elämään osallistumista ja paikan löytämistä yhteiskunnassa. Yhdistyksillä on merkittävä rooli täydentää viranomaisten palveluita ja toimia yhteistyökumppaneina maahanmuuttajia tukevia palveluita toteuttaessa. Strategia (mt., 19) nimeääkin tavoitteiksi eri väestöryhmien välisen vuorovaikutuksen ja maahanmuuttajien järjestötyöhön osallistumisen lisäämisen sekä järjestöjen edellytyksien vahvistamisen tukea maahanmuuttajien osallisuutta ja kotoututumista entisestään. Yhdistysten toiminnan vaikutukset eivät rajoitu myöskään vain maahanmuuttajaryhmiin, vaan ne jakavat usein myös tietoa kulttuurisista perinteistä ja niihin liittyvistä intresseistä ja identiteeteistä yhteiskuntaan laajemmin, lisäten myös julkista keskustelua etnisistä suhteista ja vähemmistöryhmien asemasta ja oikeuksista yhteiskunnassa. On myös todettu, että vähemmistö- ja enemmistöryhmien onnistuneet kohtaamiset, joiden rakentajana yhdistykset ovat potentiaalinen mahdollisuus esimerkiksi järjestämällä erilaisia tapahtumia, yhteistyötä jne. (Saksela 2007, 21-22.) Vähemmistö- ja enemmistöryhmien onnistunut kohtaaminen ja vuorovaikutus vahvistaa molemminpuolista luottamusta sekä kumoaa ennakkoluuloja puolin ja toisin. Tämä edelleen parantaa ryhmien ja yksilöiden välistä verkostoitumista ja erilaisia vaikutusmahdollisuuksia. (Pyykkönen & Martikainen 2013, 283.)

Yhdistystoiminnalla ja erilaisilla paikallistasojen toimijoilla on siis merkittävä rooli edistää maahanmuuttajien, valtaväestön ja heidän välistä myönteistä vuorovaikutusta ja tukea kohtaamisten onnistumista, joka parantaa molemminpuolista tutustumista. Tämä puolestaan tukee maahanmuuttajien onnistunutta kotoutumista ja lisää yhdenvertaisuutta arkielämässä. Yhdistyksillä on tärkeä rooli mahdollistaa kansalaistoimintaan osallistumista, joka tyydyttää yksilöiden erilaisia tarpeita yhteisöllisyyden, vaikuttamisen, itsensä toteuttamisen, sosiaalisten suhteiden ja merkitykselliseksi kokemisen osalta, joka on yhteydessä yksilön osallisuuden ja hyvinvoinnin kokemuksiin. Lisäksi yhdistystoiminta täydentää virallisia kotouttamistoimenpiteitä edistämällä esimerkiksi valtakielen oppimista sekä erilaisten tietojen ja taitojen omaksumista uudessa informaatio- ja kulttuuriympäris-

tössä, jotka taas helpottavat arkielämässä selviytymistä. (Esim. Tuunainen 2007; Pyykkönen 2007) Yhdistysten kautta toteutuva vaikuttaminen ja osallistuminen voi kohdentua ja tavoittaa myös sellaisia maahanmuuttajaryhmiä, jotka eivät välttämättä muuten vaikuta tai osallistu muilla yhteiskunnallisen vaikuttamisen areenoilla. (Pyykkönen 2007, 83, 96-97.) Tämä lisää virallisten toimijoiden ja organisaatioiden vastuuta tunnistaa yhdistysten potentiaalia tuoda esille erilaisia ruohonjuuritason tarpeita kotoutumisen ja osallisuuden rakentumisen suhteen. Tämä haastaa myös yhdistyksiä pohtimaan jatkuvasti sitä, minkälainen toiminta palvelee parhaiten näitä erilaisia tarpeita.

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Valjakko -projekti ja tutkimuksen lähtökohdat

Pro gradu -tutkielmani tutkimuskohteena on venäläisten maahanmuuttajien kotoutuminen osallisuuden näkökulmasta. Kotoutumisen edistämiseksi on kehitetty Valjakko -projekti, joka on Suomi-Venäjä -seuran Oulun osastolla käynnissä oleva kolmivuotinen ja kaksikielinen kotouttamishanke vuosille 2015-2017. Valjakko -projekti on sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) tukema kotoutumisprojekti, joka pyrkii tarjoamaan yhteistä toimintaa Oulun seudulla asuville venäjänkielisille maahanmuuttajille ja kantasuomalaisille. Sen perusideana on lisätä sosiaalista vuorovaikutusta ja kontakteja tavoittamalla kaikenikäisiä Oulun seudulla asuvia venäjänkielisiä maahanmuuttajia ja kantasuomalaisia tarjoten heille yhteistä toimintaa. Tavoite on, että tämän yhteisen toiminnan kautta venäjänkieliset maahanmuuttajat ja kantasuomalaiset tutustuisivat toisiinsa sekä saisivat myönteisiä kokemuksia näistä kohtaamisista, joiden myötä kielitaito kehittyy ja ymmärrys suomalaisesta, mutta myös venäläisestä arjesta ja kulttuurista lisääntyisi.

Rahoituksen hakeminen projektiin on lähtenyt liikkeelle Suomi-Venäjä -seuran havaitsemasta tarpeesta kehittää sellaista toimintamallia ja ystävöimintää, jossa kantasuomalaiset ja venäjänkieliset yhdessä pareina, ryhminä tai perheinä tutustuisivat ja sen kautta oppisivat toistensa tapakulttuuria, kehittäisivät kielitaitoaan sekä saisivat opastusta ja seuraa erilaisiin arkielämän tapahtumiin ja toimintaan. Mielekäs tekeminen, ja arjen sujuminen erilaisine asioimisineen, tapahtumineen ja harrastuksineen sekä järjestötoimintaan osallistuminen ja muiden ihmisten tapaaminen sekä välitön vuorovaikutus ovat tekijöitä,

joilla voi olla tärkeä rooli edistää maahanmuuttajan kotoutumisprosessia ja parantaa osallisuutta. Tähän tilanteeseen puitteita on pyritty tarjoamaan Valjakko -toiminnalla. Yhteisen toiminnan ajatuksena on myös se, että projektiin osallistuvat auttaisivat toisiaan oppimaan ja ymmärtämään sekä Suomen että Venäjän kieltä, kulttuuria ja yhteiskuntaa. Projektin tavoite on helpottaa paitsi maahanmuuttajien kotoutumista, mutta myös välittää kantasuomalaisille tietoa Venäjästä ja sen kulttuurista. Tavoitteena on ennakkoluulojen karsiminen ja toimintamallin vakiinnuttaminen. (Hankesuunnitelma 2014.)

Projektissa on aktiivisesti mukana noin 20 venäläistä maahanmuuttajaa ja toiset 20 kantasuomalaista osallistujaa. Virallisesti muodostettujen Valjakko -parien määrä pyörii kymmenen molemmin puolin. Epäsäännöllisesti projektiin osallistuvia henkilöitä on kuitenkin tuplasti enemmän. Osallistujat ovat eri-ikäisiä, mutta keskimäärin venäläiset maahanmuuttajat ovat osallistujina kantasuomalaisia nuorempia. Venäläisten maahanmuuton syyt ovat monenlaisia, kuten paluumuutto, työ, opiskelu, puolison työ tai avioliitto. Projektin tärkeimpiä toimintamuotoja ovat erilaiset järjestettävät tapahtumat tai tapahtumiin osallistumiset, teemapäivät, retket sekä Valjakko -ryhmät ja paritoiminta eli tandem -toiminta. Ryhmiä ovat muun muassa kerran viikossa kokoontuva suomen- ja venäjänkielinen eli kaksikielinen keskustelukerho ja lauluryhmä sekä noin kerran kuussa järjestettävät tilaisuudet, kuten työpajat, ruoanlaitto, retket. Lisäksi projektissa on tavoitteiden mukaisesti muodostunut tandempareja tai -pienryhmiä, jotka tapaavat omatoimisesti ja vapaasti esim. tandem -muotoisen kielenopiskelun tai yhteisen harrastuksen merkeissä.

Tandem -menetelmän ideana on, että tandempari tai -ryhmä opettaisivat ja oppisivat toisiltaan suomen sekä venäjän kieltä ja kulttuureja. Tandem -toimintaa kuvataan menetelmäksi, jossa jokainen oppija voi valita oman tapansa oppia ja lähteä omalta tasoltaan. Osallistuminen on vapaaehtoista ja kestää niin kauan kuin osallistujat haluavat. Yhdessä oppiminen voi olla niin yhdessä kielioppitehtävien suorittamista tai vaikka yhdessä lenkkeilyä ja toistensa luona kyläilyä perusideana se, että omia kieliä ei puhuta sekaisin, vaan noin puolet ajasta keskitytään esimerkiksi toiseen kieleen ja loppuaika toiseen. Tandem -menetelmä haluaa korostaa osallistumisen helppoutta ja matalaa kynnystä sekä kommunikoinnin välittömyyttä ja vapautta.

Valjakko -projektilla ja Suomi-Venäjä -seuralla työskentelee kaksi kokoaikaista työntekijää ja vapaaehtoistoimijoita, joiden avulla projektin tapahtumia ja tandem -toimintaa ylläpidetään sekä kehitetään. He esimerkiksi auttavat sopivien tandemparien etsimisessä,

ohjeistavat toiminnasta kiinnostuneita, antavat ohjeita ja ideoita parityöskentelyn toteuttamiseen. Lisäksi he järjestävät ja koordinoivat erilaisia tapahtumia pitkin vuotta esimerkiksi erilaisten kulttuuritapahtumien, retkien ja valjakkopareille tarkoitettujen yhteistaapaamisten merkeissä. Valjakko -projektin toiminta- ja tapahtumamuotojen lisäksi Suomenvenäjä -seura on omalta osaltaan pyrkinyt tukemaan venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista ja lisäämään suomalaisten sekä venäläisten välistä myönteistä vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä jo vuodesta 1944 alkaen, jolloin seura on perustettu. Suomi-venäjä -seura on järjestänyt vuodesta 2006 alkaen säännöllisesti kokoontuvaa suomen- ja venäjänkielisten yhteistä keskustelukerhoa. Lisäksi seura järjestää erilaisia harrasteryhmiä ja teemailtoja kirjallisuuden, teatterin, lauluryhmän ja äijäbaletin merkeissä.

Tutkielmani aihe ei ollut alkuun minulle selkeä, vaan maahanmuuttoteema ja Suomi-Venäjä -seuran Valjakko -projekti valikoituikin alkujaan pro gradu -tutkielmani aiheeksi satumalta graduohjaajan välittämän sähköpostin kautta, jossa Valjakko -projektin projekti-päällikkö tiedusteli, löytyisikö Lapin yliopistolta kiinnostuneita opiskelijoita tekemään opinnäytetyötä projektiin liittyen. Tartuin aiheeseen innostuen ja kiinnostuen siitä heti. Periaatteessa maahanmuuttoteema oli minulle varsin uusi aihe, koska työkokemusta minulla ei maahanmuuttajien parissa ole ollut ja tuntui, että edes opintojeni aikana aihetta ei oltu hirveän syvällisesti läpikäyty. Toisaalta teema tuntui heti myös kiehtovalta ja tutulta, koska oma äitipuoleni ja hänen äiti ovat venäjänkielisiä maahanmuuttajia ja olleet osa elämäni 7-vuotiaasta lähtien. Heidän myötä maahanmuutto, kotoutuminen ja venäläinen kulttuuri ovat olleet minulle osa arkea ja tuttu ilmiö omassa elämässä. Ajattelen, että omien elämäkokemusten kautta minulla on jonkinlainen esiyymmärrys, mutta myös lähtökohtaletuksia teemaan liittyen (Syrjälä 1994, 16).

Alkujaan Valjakko -projektin puolelta esitettiin esimerkinomaisina toiveina, että projektin omista palautekyselyistä ja sisäisistä arvioinneista huolimatta olisi ulkopuolinen tutkimus paikallaan. Vastauksia toivottiin löytyvän kysymyksiin esimerkiksi siitä, millainen projektin toiminta hyödyttää osallistujia tai tuntevatko maahanmuuttajat kotoutuvansa tai millaisia muutoksia he voivat mainita elämässään, mikäli ovat projektin kokeneet siihen vaikuttavan tai miten kantasuomalainen osallistuja voi tukea venäjänkielisen maahanmuuttajan kotoutumista. Ilmoille heitettiin myös ideaa ”kotoutujan ystävän opas” -tyyppisestä tuotoksesta.

Näistä edellä mainituista lähtökohdista päätin lähteä syventämään tietoutta projektin toiminnasta tutkimuksen muotoon siten, että se ylittäisi teoreettisesti gradututkielman laajuiseksi työksi. Ajatuksenani oli, että tutkimustulokset voisivat antaa projektin toiminnalle ideoita sen kehittämiseen ja toimintamallien vakiinnuttamiseen. Tutkielmani laajempaan tavoitteena oli lisätä myös ymmärrystä ja tietoa siitä, mitkä tekijät vaikuttavat venäjänkielisten maahanmuuttajien onnistuneeseen kotoutumisprosessiin ja hahmottaa sitä. Tutkielmassani en pyri kuvaamaan projektin toimintamuotojen ja -mallien vaikutavuutta, koska kyseessä on uudenlainen ja paikkaansa etsivä toiminta, jota ei voi luonnehtia tarkoin kriteerein tai mittarein mitattavaksi toiminnaksi. En myöskään pyri löytämään vastauksia siihen, milloin joku kokee riittävää osallisuutta, vaan olen kiinnostunut haastateltavien kokemuksista ja annetuista merkityksistä liittyen projektiin ja sen toimintaan.

4.2 Tutkimustehtävä

Valjakko -projektin tavoitteena on edistää venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista ja lisätä osallisuutta tarjoamalla yhteistä toimintaa Oulun seudulla asuville venäjänkielisille maahanmuuttajille ja kantasuomalaisille. Perusidea on, että tämän yhteisen toiminnan kautta venäjänkieliset maahanmuuttajat ja kantasuomalaiset tutustuisivat toisiinsa sekä saisivat myönteisiä kokemuksia näistä kohtaamisista, joiden myötä myös kielitaito kehittyisi ja ymmärrys suomalaisesta, mutta myös venäläisestä arjesta ja kulttuurista lisääntyisi. Tutkimukseni tavoite on selvittää sitä, miten venäjänkieliset maahanmuuttajat ovat kokeneet Valjakko -projektiin osallistumisen osallisuuden ja kotoutumisen näkökulmasta. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia kokemuksia maahanmuuttajat ovat saaneet Valjakko -projektiin osallistumisesta?
2. Miten projekti on tukenut venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista ja osallisuutta?

Tutkielmassani olen kiinnostunut maahanmuuttajien osallisuuden kokemuksista ja siitä, mikä vaikutus kolmannen sektorin toiminnalla eli esimerkiksi Valjakko -projektin kaltaisilla toimintamuodoilla on maahanmuuttajien osallisuuden kokemuksiin, jolla on merkitys yksilön kotoutumiseen. Tutkielmani tavoitteena on siis lisätä tietoutta ja ymmärrystä

siitä, millaista tietoa venäjänkieliset maahanmuuttajat välittävät osallisuuden kokemuksista, joihin Valjakko -projektin toimintaan osallistumisella on ollut merkitystä. Tarkoitukseni on selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat osallisuuden kokemuksen lisääntymiseen ja sen myötä maahanmuuttajan kotoutumiseen maahanmuuttajien näkökulmasta.

Tutkielmani paikantuu osaksi laadullista eli kvalitatiivista tutkimustraditiota. Tutkielmani keskeinen käsite on osallisuus. Tutkielmani aiheen valikoiduttua ja rajauduttua minulle selkeni se, mistä olisin lähtökohtaisesti tutkielmassani kiinnostunut – pyrkiä ymmärtämään ja kuvata yksilöiden antamia merkityksiä kokemuksilleen ja heidän omaa näkökulmaa kokea ja nähdä maailma, jossa he elävät. Konkreettisesti minua kiinnosti se, miksi Valjakko -toimintaan on päädytty osallistumaan ja mitä seurauksia yksilö kokee sillä olleen elämäänsä. Syrjälän (1994) mukaan laadullinen tutkimus soveltuukin hyvin tutkimusotteeksi, mikäli ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista tai tietyissä tapahtumissa mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista. Myöskin halu tutkia luonnollisia tilanteita, joita ei voi järjestää kokeeksi tai tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä ei voida laajasti kontrolloida tai myöskin tilanteessa, jossa tiettyihin tapauksiin liittyvistä syy -seuraussuhteista halutaan saada tietoa. (Syrjälä 1994, 12-13.)

Jari Eskolan & Juha Suorannan (2001) mukaan merkityksen käsite viittaa yleisimmällä tavalla siihen maailmansuhteeseen, joka ihmisenä olemiselle on tyypillinen ja todellisuus on alusta asti merkitysten läpäisemää, merkitystäytteistä. Merkitykset läpäisevät ymmärryksemme ja me elämme merkitystäytteisessä maailmassa. Merkitykset viittaavat ihmiselle ominaiseen olemassaolon tapaan, koska hahmotamme maailmaa tietyn merkityksellistämisen prosessien ja merkitysyhteyksien kautta. (Eskola & Suoranta 2001, 45.) Myös Suvi Ronkainen ym. (2014, 81) korostaa merkitysten keskeisyyttä laadullisen tutkimusotteen lähtökohtana. Ronkaisen ym. (2014) mukaan todellisuutta ei kohdata suoraan, vaan erilaisten merkityksien kautta, jotka ovat aiempien kokemusten ja käytäntöjen kautta muodostuneet. Merkitystäytteistä maailmaamme on selitetty symbolifunktiolla. Kokemuksemme kietoutuvat ja syntyvät kielen, symbolien ja ymmärtämisen tapojen perusteella, jonka avulla kykenemme puhumaan ja keskustelemaan sekä luomaan ja ylläpitämään kulttuuria, toimintatapoja ja instituutioita. (Ronkainen ym. 2014, 81-82; Eskola & Suoranta 2001, 45-46.)

Laadullisen tutkimusotteen ominaispiirteenä pidetään myös subjektiivisuutta ja kokemuksen huomioimista. Ihmiset nähdään erityisesti omien elämismaailmojensa kokijoina,

havainnoijina sekä toimijoina ainutlaatuisessa ajassa, paikassa ja tilanteessa. Havainnot, kokemukset ja toiminta ovat aina suhteessa aikaan, paikkaan ja tilanteisiin. (Ronkainen ym. 2014, 82.) Laadullisen tutkimuksen tavoitteena voi olla siis se, että pyritään kuvaamaan tiettyä ilmiötä tai tapahtumaa ja ymmärtämään toimintaa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Tämä tulkinta mukaili myös oman tutkielmani lähtökohtia ja tavoitteita, mikä johti käyttämään laadullista tutkimusta tutkimusotteenani. Pyrkimykseni oli tavoittaa tutkittavien näkökulmaa Valjakko -projektista ja siihen osallistumisesta. Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä voi olla erilaiset haastattelut (yksilö ja/tai ryhmä), havainnointi tai erilaiset dokumentit esimerkiksi erilaisia eläytymismenetelmiä, valmiita aineistoja jne. käyttäen. (Ks. Eskola & Suoranta 2001, 84-136.)

4.3 Tutkimusaineisto ja sen hankinta

Aiheesta syntyneen mielenkiinnon perusteella sekä tutkimussuunnitelmani teoreettisen viitekehyksen ja valittujen tutkimuskäsitteiden pohjalta valitsin aineistonkeruutavaksi haastattelumenetelmän. Se mahdollisti tiedon ja ymmärryksen saamista ainutlaatuisessa vuorovaikutustilanteessa kysymällä, mitä haastateltavat ajattelevat. Lisäksi menetelmä mahdollisti emotionaalisten asioiden tutkimisen sekä vastauksien täsmentämisen, mielteiden perusteluiden ja lisäkysymyksien esittämisen. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 35.) Haastattelu onkin yksi käytetyimpiä tiedonkeruumuotoja käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteissä: se on menetelmänä joustava ja sen avulla voidaan saada syvällistä tietoa puhumalla heidän kanssaan. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 11.) Haastatteluiden suosio tutkimusten metodologisina työvälineinä perustuu yhteiskunnan kasvavaan kiinnostumiseen yksilöistä, yksilöllisistä eroista ja jo edellä mainituista merkityksistä. (Alasuutari 1999, 69-72.)

Kaikki tutkimukseeni osallistuneet tulivat haastateltaviksi projektipäällikön heille lähettämän sähköpostin kautta, joka lähetettiin venäjänkielisille maahanmuuttajille, jotka olivat osallistuneet Valjakkopari -toimintaan. Sähköpostiin vastanneista neljä ilmoitti halukkuudesta osallistua tutkimukseen. Projektipäällikkö sopi haastatteluajat ja järjesti tulkin jokaiseen haastatteluun paikan päälle. Kaikista neljästä haastateltavastani tiesin etukäteen vain heidän etunimensä. Haastattelut toteutettiin järjestöalo Kumppanuuskeskuksen pienessä kokoustilassa. Haastatteluapaikka oli kaikille haastateltaville tuttu, sillä Suomi-Venäjä -seuran toimisto sijaitsi rakennuksessa sekä säännöllisesti kokoontuva suomen- ja venäjänkielinen keskustelukerho kokoontuu rakennuksen tiloissa. Haastatteluapaikan koin

toimivaksi, sillä kyseessä oli rauhallinen, neutraali ja suljettu kokoushuone, jossa kontakti haastattelijan, haastateltavan ja tulkin välillä oli helppoa. (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2011, 74.) Huoneessa oli pyöreä pöytä ja muutamia tuoleja. Kaikissa haastatteluissa oli tarjolla projektin puolesta vettä ja pientä purtavaa, kuten suklaata ja keksejä. Haastattelut nauhoitin kännykän äänityssovelluksella sekä varmuuden vuoksi kannettavalla tietokoneella, jonka asetin sivummalle. Kaikki haastateltavat tuntuivat unohtavan äänityslaitteiden olemassa olon muutamassa minuutissa. Jokaiseen haastattelukertaan osallistui minun ja haastateltavan lisäksi myös tulkki, joka oli aina sama henkilö. Koin tulkin samana pysymisen haastattelijan näkökulmasta positiivisena asiana, koska näin vain haastateltava vaihtui ”tutustuttavana ja muuttavana tekijänä” haastattelutilanteissa.

Toteutetut tutkimushaastattelut koostuvat neljästä vuoden 2017 keväällä toteutetusta teemahaastattelusta, joka on lomakehaastattelun ja avoimen eli strukturoimattoman haastattelun välimuoto (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47). Teemahaastattelulle on ominaista vapaa- muotoinen vuorovaikutus, joka kuitenkin etenee suunniteltujen ja ennalta valittujen teemojen mukaisesti. Tavoitteena on, että keskustelua syntyy ja se etenee luonnollisesti vuorovaikutustilanteessa; haastateltava saa vastata kysymyksiin omin sanoin keskustelunomaisesti. Ennalta valitut teemat takaavat kuitenkin sitä, että haastattelija kykenee paremmin ylläpitämään haluttua aihealuetta vuorovaikutuksen pääosassa sekä etukäteen valitut teema-alueet käydään jokaisen haastateltavan kanssa läpi. (Eskola & Suoranta 2001, 86; Hirsjärvi & Hurme 2011, 47-48.) Haastattelua varten muodostin neljä pääteemaa sisältävän teemahaastattelurungon ja jokaisen pääteeman alle sisällytin neljästä yhdeksään teemaan liittyvää kysymystä, jotka esitin kaikille haastateltaville haastattelutilanteen aikana (ks. Liite 1).

Kaikki haastateltavat asuivat haastatteluhetkellä Oulussa tai sen naapurikunnassa. Heitä kaikkia yhdisti paitsi venäjän kieli ja kulttuuri, mutta myös kokemukset muuttamisesta Suomeen, integraatiosta sekä se, että he olivat joutuneet muuton seurauksena vähemmistöasemaan. Kaikki haastatellut venäjänkieliset maahanmuuttajat olivat naisia, joka mukailee käsitystä tietyn tyyppisen yhdistystoiminnan naisvaltaisuudesta. (Castaneda ym. 2015, 21.) Myös Valjakko –projektiin osallistujista suurempi osa on naisia. Haastateltavista kahdella oli venäjänkielinen puoliso ja kahdella muulla suomalainen puoliso. Nuorin heistä oli hieman alle kolmekymmentä ja vanhin melkein viisikymmentävuotias. Kaikki olivat asuneet Suomessa 3-5 vuotta. Haastateltavat mainitsivat Suomeen muuton

syiksi opiskelun, puolison työn, suomalainen puolison tai puolison suomalaiset sukujuurret sekä paremman elintason ja tulevaisuuden turvaamisen perheelle. Kaksi haastatelluista olivat opiskelleet korkeakoulututkinnon Venäjällä ja toinen heistä lisäksi ammattikoulututkinnon Suomessa. Kaksi muuta oli suorittanut tutkintonsa Suomessa; toinen yliopistossa ja toinen ammattikoulussa. Haastatteluhetkellä kaksi heistä oli ansiotyössä ja kaksi työharjoittelussa.

Haastattelut kestivät suunnitelman mukaisesti tunnista puoleentoista tuntiin. Koin, että haastattelutilanteissa toteutui näkökulma ja teoreettinen viitekehys jota tavoittelin; yksilön subjektiivisuus, keskustelunomaisuus ja aktiivinen osallistuminen haastattelutilanteissa sekä omien kokemusten esiin tuominen ja merkitysten muodostaminen. (Alasuutari 1999, 145-146; Hirsjärvi & Hurme 2011, 48-49.) Tietynlaista erityisyyttä haastattelutilanteen vuorovaikutukseen toi tulkki. Aineisto on paitsi minun ja haastateltavan, mutta myös tulkin ja meidän keskinäisen vuorovaikutuksen yhteistulos. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48-49; Syrjälä 1994, 14.) Hän käänsi tarvittaessa esittämiäni kysymyksiä ja puhuttani venäjäksi. Haastateltavat pyrkivät vastaamaan kysymyksiini suomeksi, mutta jokaisella haastattelukerralla käytin myös tulkkia, jotta keskusteluun ja vastauksiin saatiin lisää syvyyttä sekä pohdiskelevaa otetta. Omien kokemusten ja merkitysten tulkinta sekä jäsentäminen olivat osalle haastateltavista helpompia kertoa venäjäksi, jonka koin myös tutkimukseni kannalta olevan tarkoituksenmukaisempaa.

Suomi-venäjä -seuran ja Valjakko -projektin toiminta ei ollut minulle entuudestaan tuttua, joten opin haastattelukeroilla aina jotain lisää toiminnasta. Tietoni ja ymmärrykseni projektin toiminnasta kasvoi haastattelujen myötä, jonka koin vaikuttavan siten, että viimeisillä haastattelukerroilla käytin hieman erilaisia sanavalintoja ja kohdistin tarkentavia kysymyksiä oikea-aikaisemmin. Jokaisella haastattelukerralla syntyi syvällistä keskustelua. Haastattelutilanteiden keskustelunomaisuus ja vuorovaikutuksen vapaamuotoisuus herätti pohdintaa aremmistakin aiheista. Koin, että tutkijan paikkani oli haastattelutilanteissa paljon persoonallisuuteni ja inhimillisen lähestymistavan värittävä. Erityisesti haastattelutilanteiden loppupäässä koin, että tieteellinen ja teoreettinen positioni jäi enemmän taka-alalle. Tämä vaikutti haastattelutilanteiden keskusteluihin siten, että keskustelu toisinaan ”karkasi” valituista teemoista hiukan ohi. Haastateltavan lisäksi myös minä jaoin muutaman kokemukseni ja jopa tulkki intoutui jakamaan ajatuksiaan ja kokemuksia teemoihin liittyen. Koen, että mikäli olisin omaksunut tutkijan roolissani tiukan kontrollin teemassa pysymisen, teoreettisuuden ja tieteellisyyden suhteen, olisi vuorovaikutuksen

välittömyys ja luonnollisuus kärsinyt, eikä teemoista olisi syntynyt niin monipuolisia ja syvällisiä ajatuksia. Tutkimuksen käytännöissä tutkijan roolit, suhde tutkittaviin ja subjektius ovat aina läsnä ja muuttuvia. Tärkeää on tiedostaminen; vastuu reflektoida jatkuvasti toimintaansa ja valintojaan tutkimuksen kaikissa vaiheissa. (Essers 2009, 177-178.)

Pian haastatteluiden jälkeen aloitin haastatteluäänitteiden litteroinnin. Litterointia aloittaessa törmäsin nopeasti suuriin kysymyksiin: jouduin paljon pohtimaan ja tekemään selkeärajaisia valintoja sen suhteen, miten ja mitä äänitteistä litteroin. (Ronkainen ym. 2014, 119.) Jokaisen haastatteluäänitteen runko oli suurin piirtein seuraavanlainen: alussa haastateltava esittelee itsensä suomen kielellä ja vastaa kysymyksiini suomeksi, jotka olivat haastatteluiden alkupäässä konkreettisimpia. Haastattelun edetessä ja teemojen ”syventyessä” abstraktimmalle tasolle tulkkia tarvittiin kääntämään kysymyksiäni sekä puhettani venäjäksi ja myös haastateltavat alkoivat vastaamaan näihin venäjäksi. Haastattelutilanteissa jopa pyysin haastateltavia vastaamaan kysymyksiin venäjäksi, mikäli kysymykseen vastaaminen aiheutti paljon vaikeuksia sanojen löytämisen suhteen tai havaitsin, että vastaus oli jäämässä lyhyeksi pitkälti kielimuurin vuoksi.

Päädyin litteroimaan siten, että litteroin haastatteluäänitteistä sanatarkasti suomen kielen. Jätin litteroimasta venäjäksi puhutut osiot kokonaan. Ennen kaikkea siksi, että oma venäjänkielen taitoni ei riittänyt kirjoittamaan venäjää sanatarkasti. Olen litteroitunut sanatarkasti siis tulkin käännökset venäjältä suomeksi puhutuista osioista. Olen kuitenkin merkannut litterointeihin, milloin kyseessä on tulkin kääntämä osio ja milloin haastateltavan oma suomeksi kerrottu vastaus. Jätin litteroimatta keskusteluista myös kohtia, joiden tulkitsin olevan haastatteluun kuulumattomia ja tutkimusaiheesta selkeästi poikkeavia osia. Litterointiin olen kirjoittanut auki naurahdukset ja naurua sekä puheen tauot väliviivoilla (-) = parin sekunnin tauko (–) = pidempi tauko puheessa. Litteroitua aineistoa on 48 sivua.

4.4 Aineiston analyysi ja analyysiprosessin kuvaus

Litteroinnin jälkeen tulostin aineiston ja lähdin lukemaan sitä useaan kertaan läpi. Aloin merkitsemään yliviivaustusseilla tekstistä kohtia, joiden koin olevan olennaista ja mielenkiintoista tietoa analyysiä ajatellen. Sen jälkeen merkitsin samaan teemaan luokiteltavat osat tekstistä samanvärisellä yliviivaustussilla, jotka havaitsin tutkimukseni viiteke-

hyksen ja tutkimuskysymysten kannalta kiinnostaviksi. Ne olivat virkkeitä, joiden tulkit-
sin ilmaisevan osallisuuden käsitteellistä sisältöä. Teemoittelin aineistoa, jossa on Tuomi
& Sarajärven (2009) mukaan kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä
aihepiiriin mukaisesti. Aineiston teemoittelu ja havaintojen pelkistäminen mahdollistaa
aineistossa esiintyvien tiettyjen teemojen vertailun ja auttaa löytämään tiettyä teemaa ku-
vaavia näkemyksiä. Lisäksi tämä tekee aineistomassasta hallittavan ja yhdistää sen tiet-
tyyn teoreettis-metodologiseen näkökulmaan, joka on usein hahmoteltuna jo tutkimus-
suunnitelmaan teemahaastatteluita tehdessä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93; Alasuutari
1999, 40.)

Teemoittelun tukena käytin haastattelurunkoni teemoja, joita olivat projektiin osallistu-
minen sekä tähän liittyvät omat kokemukset ja niiden merkitykset haastateltavan elämään.
Kokosin teemoja suurelle paperille omiin laatikoihin ”leikkaa ja liimaa” -menetelmällä
aineistomassasta. Samalla pyrin pitämään mielessäni tutkimuskysymyksiä ja teoreettis-
metodologisen viitekehitykseni, joiden koin ohjaavan vahvasti ajatteluni kulkua. Vasta
tässä vaiheessa aloin pohtimaan analyysimenetelmääni. Tuntui luontevalta lähteä analy-
soimaan aineistoa teorialähtöisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97.) Teorialähtöistä sisäl-
lönanalyysia ohjaa tyypillisesti jo aiemman tiedon perusteella muodostettu teoria tai kä-
sitekartta eli analyysivaiheessa luokitteluja määrittellen tyypillisesti aikaisemman tiedon
perusteella jostain ilmiöstä, joka saattaa olla jo paljonkin tutkittu. Aineistosta poimitaan
siis ne asiat, jotka aikaisemman tiedon perusteella kuuluvat ilmiön ulottuvuuksiin tai jää-
vät sen ulkopuolelle. Tätä poimintaa varten voidaan muodostaa analyysirunko ilmiöstä.
(Tuomi & Sarajärvi 2009, 113-114.)

Teemoittelun jäsentämiseksi ja selkeyttämiseksi muodostin aineistosta havaitsemistani
teemoista jokaiselle teemalle oman selkeän kuvion, jonka jälkeen liitin eri haastatteluti-
lanteista samaa asiaa ilmaisevat merkitykset yhteen laatikkoon. Jokaiseen teemalaatik-
koon liitetyn merkityksen pyrin kirjoittamaan auki pohtien kyseistä ilmaisua mahdolli-
simman elävästi ja sen alkuperäisessä muodossa. Esitin itselleni kysymyksiä aineiston
ilmaisuihin ja näihin yhdistettyihin merkityksiin liittyen kysymällä esimerkiksi: miksi tul-
kitsen asian näin? (Alasuutari 1999, 215-216.) Tässä vaiheessa minua kiehtoi ajatus siitä,
että analyysivaihe on ikään kuin arvoituksen ratkaisemista (Mt., 44). Luin teemaan liitty-
vää kirjallisuutta lisää ja pohdin, miten aineistosta poimimani ilmaisut vahvistavat tai ovat
yhdistettävissä osallisuudesta liitettäviin ulottuvuuksiin ilmiönä. Löysin aineistosta ilmai-

suja, jotka tukevat tai haastavat venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista ja elämänlaatua muun muassa edistämällä tai heikentämällä osallisuuden tunnetta yhteiskunnassa, johon haastateltavat haluavat kotoutua. Analysoin siis tiivistettyä aineistoani tutkimuskäsitteen eli osallisuuden näkökulmasta sekä tutkimusongelmani kannalta tärkeiden teemojen kautta. Kuvioista (kuvio 1 sivu 40) näkyy esimerkinomaisesti teemoja ja tulkinta, jossa alkuperäisestä ilmauksesta muodostin pelkistetyn merkityksen tulkinnan kautta.

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty merkitys
<i>”Minä halusin kehittää minun Suomea ja se oli minun päätavoite ja nyt minä voisin kertoa, että puhun paremmin niin kuin myös viime vuonna, koska minä aloitin puhua Suomea vasta viime vuonna (-) minä en halunnut puhua yhtään ennen sitä, koska minä tein niin paljon virheitä (-) ja minä vähän ujostelin (-) mutta viime vuonna minä aloitin ja minä olen ymmärtänyt, että minun täytyy kehittää Suomen kieltäni (-) ja valjakko auttoi minua todella paljon.” (Julia)</i>	Suomen kielen oppiminen
<i>”Tietysti nämä tuttavuudet (-) tietenkkin se, että kun seurustellaan ihmisten kanssa ja tehdään yhdessä (-) että toinen vaihtoehto olisi se, että istuisi yksin kotona ja pää olisi sekaisin (-) se olisi sellaista harmaata arkea ja vaan sellaista.” (Irina)</i>	Sosiaaliset kontaktit
<i>”Projektin kautta niin suomalaisten kuin venäläisten kontaktien myötä on tullut arkipäiviin helpotusta (-) siis ihan semmosia niin kun terveyspuolenkin asioihin tai johonkin lasten asioihin tai semmosiin asioiden hoitoon ylipäänsä (-) mikä on liittynyt koulutukseen tai tiedon hankintaan (-) voi niinku jakaa kokemuksia ja sen avulla selvittää arkipäiväisistä asioista.” (Jelena)</i>	Tiedon lisääntyminen
<i>”Usein keskusteluteemat (-) niinku puhutaan esimerkiksi juhlista, juhlapyhistä tai sitten esimerkiksi puhuttu näistä ihmisten vuosijuhlista, että ne on monesti sellaisia aiheita, joita ei välttämättä ymmärrä, kun lukee jostain lehdestä tai netistä. (-) Se on mielenkiintoista, kun joku ihan kertoo niistä käytännöistä ja tavoista.” (Irina)</i>	Kulttuurin ja tapojen ymmärtäminen
<i>”(...) esimerkiksi venäläistä ruokakulttuuria, kun on niitä ruokakulttuuripäiviä, että ollaan esimerkiksi stroganoffia tehty ja erilaisia salaatteja (-) yhdessä ollaan valmistettu.” (Leyla)</i>	Venäläisen kulttuurin ylläpito ja jakaminen

Kuvio 1. Esimerkkejä aineiston pelkistämisestä.

Tämän vaiheen jälkeen pyrin luomaan itselleni tiivistetyimmän ja edelleen kokonaisvaltaisemman kuvan keräämästäni aineistosta; aloin pohtimaan tutkimuskysymystäni: Millaisia kokemuksia maahanmuuttajat ovat saaneet Valjakkotoimintaan osallistumisesta ja mitä merkityksiä he antavat näille kokemuksille? Eli tutkimusaineiston jäsentelyn teemoittamisen kautta halusin seuloa ne kohdat, jotka oli tutkielmani kannalta relevantteja eli vastasivat asettamiini tutkimuskysymyksiin ja kertoivat jotain teemahaastattelurungon perustana olevasta valitsemastani teoreettisesta viitekehystä. (Eskola & Suoranta 2001, 152; Hirsjärvi & Hurme 2011, 143-144.) Lähdin pohtimaan myös sitä, mitä merkityksiä näillä kokemuksilla on ollut haastateltavien elämään kotoutumisen edistymisen ja sen myötä osallisuuden näkökulmasta. Tämän tarkastelun tuloksena tiivistin havaintoni alla olevaksi kuvioksi (kuvio 2 sivu 42):

Projektin sisältö	Kokemus ja merkitys
Valjakkopari- ja keskusteluryhmätoiminta	<ul style="list-style-type: none"> - Suomen kielen oppiminen - Suomen kielen, varsinkin puhekielen rohkeampi käyttäminen - Sosiaalinen vuorovaikutus ja uudet tuttavuudet tai jopa ystävät - Venäläisen kulttuurin ylläpito ja jakaminen - Kulttuurisen tuntemuksen lisääntyminen (suomalaisten sekä venäläisten) - Tietotuki (neuvot ja vinkit työnhakuun, opiskeluun jne..) - Projektiin osallistuneet suomalaiset avoimempia ja kiinnostuneempia venäläisyydestä ja venäjän kielestä - Vertaistuki
Tapahtumat ja retket	<ul style="list-style-type: none"> - Itsensä toteuttaminen / luova tekeminen - Venäläisen kulttuurin ylläpito ja jakaminen - Mieluisaa tekemistä ja puuhaamista - On asioita, mitä suunnitella ja odottaa - Yhdessä tekeminen

Kuvio 2: Venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemukset Valjakkoprojektista ja niiden merkitykset.

Kuvioiden kautta pyrin jäsentämään myös syitä ja tarpeita sille, minkä takia tutkimukseeni osallistuneet venäjänkieliset maahanmuuttajat olivat päättäneet osallistua Valjakkoprojektin toimintaan. Osallistumisen syyt sekä lähtökohdat pohjustavat ja rakentavat siltä myös sille kokemuksien kokonaisuudelle, jonka avulla voidaan tehdä näkyväksi osallistujien osallisuuden kokemusta, intressejä, tuentarpeita ja odotuksia projektia kohtaan sekä pohtimaan sitä, kuinka Valjakkoprojektin toiminta on vastannut näihin tarpeisiin.

Vaikka tutkimukseni konteksti kohdistuu yhteen paikallisesti toteutettuun projektiin ja siihen osallistuvaan tiettyyn maahanmuuttajaryhmään ajattelen, että tutkimukseni tuloksia voidaan hyödyntää paitsi Suomi-Venäjä -Seuran toiminnan kehittämiseen, mutta myös laajemmin erilaisen maahanmuuttajiin liittyvän yhdistystoiminnan ja kotoutumisprojektien kehittämiseksi.

Eskolan & Suorannan (2001, 65) mukaan oikeastaan kaikki laadulliset tutkimukset ovatkin tapaustutkimuksia. Laadullisen tutkimuksen tavoite ei olekaan ilmaista aineistosta laajasti yleistettäviä johtopäätöksiä, vaan selvittää sitä, mikä jossakin ilmiössä on merkittävää ja miten se voidaan esimerkinomaisesti kiinnittää yleisemmin ilmiöön. Olennaista on tutkimuksen tavoite selittää ilmiötä ja tehdä sitä enemmän ymmärrettäväksi. (Ronkainen ym. 2014, 118; Alasuutari 1999, 237.) Laadullisen tutkimuksen tutkimustuloksiakin tulee pystyä siis laajentamaan ja havaitsemaan myös tutkitun tapauksen ulkopuolella vastaavissa tapauksissa, jotta tutkimus on ylipäänsä järkeä toteuttaa. Pyrkimys on tuottaa yksittäisistä havainnoista teoreettisesti mielekäs tulkinta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85); auttaako se ymmärtämään ilmiötä, avaaako se näkemään eroja, rikastuttaako se aiheesta käytävää teoreettista keskustelua tai toimiiko sen perusteella muodostetut työkäytännöt (Ronkainen ym. 2014, 146). Siksi ilmiön tarkastelu teoreettisen viitekehyksen läpi on tärkeää, jotta tapausta voidaan viedä yleisemmälle tasolle, jota myös jokaiselta laadulliselta tutkimukselta tulee edellyttää. Tutkimukseni analyysin tarkoitus ei ole siis tutkimustulosten yleistäminen, vaan yksittäisten havaintojen perusteella tuottaa mielekäs tulkinta venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemuksista ja niille annetuista merkityksistä osallistua toimintaan, jonka yhtenä tärkeänä pyrkimyksenä on tukea maahanmuuttajien kotoutumista ja osallisuutta.

Tulosluvut nimesin ja muodostin pelkistettyjä merkityksiä mukaillen (ks. kuvio 1) aloittamalla teemasta, joka toistui eniten ja tuli haastatteluissa selkeimmin esille. Tästä syystä suomen kielen oppimisen merkitystä käsittelevä alaluku muodostui ensimmäisenä. Muiden teemojen ja pelkistettyjen merkityksien välillä havaitsin yhteenkuuluvuuksia ja päällekkäisyyksiä sekä enemmän tulkinnan varaa; monissa ilmaisuihin ei ollut kyse ainoastaan sosiaalisesta, kulttuurisesta tai tiedollisesta merkityksestä, vaan tulkitsin niissä laajempaa sosiokulttuurista merkitystä; ihmisten välistä kohtaamista ja kanssakäymistä, yhteiskuntaan ja kulttuuriin liittyvää merkitystä. Tästä syystä loput tulosluvuista tiivistyivät kuvion 1 mukaisista pelkistetyistä merkityksistä edelleen. Lopputulos oli kolme alalukua koskien osallistujien välisiä sosiaalisia suhteita ja tutustumiseen liittyviä seikkoja, toinen

alaluku keskittyi yhteisöllisyyden ja yhdessä tekemisen ja toteuttamisen merkityksiin sekä viimeinen alaluku paikallisen tietotaidon omaksumisen ja tuen saamisen merkityksiin.

4.5 Eettisiä kysymyksiä

Lähtökohtaisesti tutkimuksen tekemiseen ja sen jokaisen prosessin vaiheeseen on liitettävissä aina joukko eettisiä kysymyksiä. Tutkijan eettiset ja moraaliset valinnat sekä punninta alkaa tutkimusaiheen ja -kohteen valinnasta, tulosten tulkinnasta sekä niiden raportoinnista jatkuen aina tulosten seurauksiin saakka (Pohjola 2003, 7). Eettisyyttä korostetaan jopa tutkimuksen lähtökohtana, eikä ihme, sillä koskevathan monet tutkimukset yhteisen toiminnan alueita ja tasoja, jolloin sen rooli yhteiskuntaa koskevan tiedon tuottajana sekä yhteiskunnallisena osallistujana, vaikuttajana ja raportoijana on merkittävä. (Pohjola 2003, 5-7.) Minulle, mutta varmasti jollekin toisellekin kokemattomalle tutkijalle opintojen aikana iskostettu ”mantra” siitä, että tutkimusprosessi suorastaan pursuaa erilaisia eettisiä ja moraalisia kysymyksiä saattaa aiheuttaa epävarmuutta siitä, mihin kaikkeen on tutkielmassaan osattava kiinnittää huomioita ja miten sen kaiken osaa kirjoittaa tutkielmaansa auki.

Tutkimuksen etiikkaan liittyvissä kysymyksissä olennaista on tutkijan eettinen vastuu reflektoida jatkuvasti toimintaansa ja valintojaan tutkimuksen eri vaiheissa. Loppupeleissä usein tutkijalla on vastuu päättää ja punnita sitä, miten esimerkiksi tulkitsee aineiston ilmaisuja, mitä tuo tutkimuksessa esille ja mitä jättää tutkimuksen ulkopuolelle. Avainasemaan nousee tutkijan tiedostaminen, rehellisyys ja tutkijan subjektiivisuuden hyväksyminen. Tutkija ei kykene aukottomaan objektiivisuuteen, vaan tutkimuksen eri vaiheissa tutkijan omat intressit, motivaatio, tunteet ja valta vaikuttavat sekä näiden kautta tutkija tekee valintoja. (Essers 2009, 176-178.) Erityisesti sosiaalitieteissä tutkimus syntyy siis tutkijan kautta ja jokainen valinta avaa tutkimuksen etenemisen suhteen tietynlaisia näkymiä. (Pohjola 2003, 54.) Seuraavaksi tarkastelin sellaisia eettisiä kysymyksiä, jotka ovat erityisesti puhutelleet minua tutkijana tutkielmani eri vaiheissa.

Tutkimusaihekseni ja –kohteekseni olen valinnut Valjakko -projektiin osallistuneet ve-

näjänkielisten maahanmuuttajat ja osallistumisen kokemukset sekä sen merkitykset kotoutumisen tukemiseksi osallisuuden näkökulmasta. Tutkielmani kohdentuu siis maahanmuuttajiin, kotoutumiseen, osallisuuteen ja myös kolmannen sektorin toimintaan. Tuomen & Sarajärven (2011, 129-130) mukaan tutkimuskohteen määrittely on kokonaisuudessaan laajempi tieteenalaan liittyvä kysymys, koska jokaisella tieteenalalla on omaleimaiset arvolähtökohdansa, ihmiskäsityksensä ja toiminnan tavoitteet. Tutkimusaiheen valinta on myös siis eettinen kysymys eikä tutkimuskohdetta ole itsessään olemassa niin, että se tunnistettaisiin objektiivisessa mielessä oikein (Tuomi & Sarajärvi 2011, 130). On syytä tarkastella, mitä taustakäsityksiä tutkielmani tematiikkaan liittyy.

Anneli Pohjola (2003, 54-58) nostaa tutkimuksen sensitiivisyyden haasteet vahvasti esiin erityisesti sosiaalityönteiden osalta, koska sen tutkimusalueet koskettavat usein toisten ihmisten elämänpiiriin kuuluvia asioita ja yhteiskunnallisia vaikutussuhteita. Sosiaalityön tutkimuksessa korostuu usein inhimillinen vuorovaikutus, yhteydet ihmisten haasteellisiin tai jopa hyvin arkaluonteisiin elämäntilanteisiin. Sosiaalityön tutkimuksessa yhteiskunnalliset vaikutussuhteet kietoutuvat tyypillisesti ihmisyksilöiden elämänpolitiikan mahdollisuuksiin, niiden tukemiseen ja synnyttämiseen tai kontrollin painottamiseen. (Pohjola 2003, 54.) Sosiaalityön tutkimukselle ja yleisemmin ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeiksi eettisiksi periaatteiksi muodostuu usein tutkittavien selkeä informointi ja suostumus, luottamuksellisuus, yksityisyys ja seurausten tiedostaminen (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20). Kyse on tutkijan sosiaalisesta vastuusta. Tutkijan on osattava rehellisesti huomioida tutkittavien elämäntilannetta ja kyettävä pohtimaan sitä, voiko esimerkiksi hyvin vaikeassa elämäntilanteessa oleva ihmisyksilö osallistua tutkimukseen. Tutkimus ei saa vahingoittaa tutkimiaan ihmisiä, heidän suhteitaan tai käytäntöjään (Wiberg 2006, 261). Ydin on siis tutkijan vastuussa kunnioittaa ihmisten eli tässä tapauksessa tutkittaviensa perusoikeuksia ja ihmisarvoa. Ihmisyksilö itsessään on päämäärä eikä vain väline kaivaa jotain informaatiota esiin. On tärkeää, että tutkija pohtii kriittisesti tutkimuksensa lähtökohdista eli kenen lähtökohdista ja kuka tutkimuksesta hyötyy. (Wiberg 2006, 262; Pohjola 2003, 59.)

Vaikka tutkijan sosiaalisen vastuun tiedostaminen ja sen pohtiminen on osa jokaisen tutkijan tutkimusprosessia koin, että omassa tutkielmassani en joutunut erityisellä tavalla syventyä pohtimaan tutkittaville aiheutuvan mahdollisen vahingon olemassaoloa. En koe, että tutkielmani aihe sisältää tai haastattelutilanteissa läpi käydyt aiheet olisivat käsitelleet

erityisen arkaluontoisia asioita, kuten väkivaltaa tai seksuaalisuuteen liittyviä ilmiöitä tai olisin lähestynyt ilmiötä esimerkiksi huono-osaisuuden tai syrjäytymisen käsitteiden kautta, jotka haastavat tiedostamaan ja ymmärtämään erityisellä sosiaalityön tutkimuksen tutkimuksellisia valintoja ja näistä valinnoista aiheutuvia sitoumuksia ja seurauksia. (Pohjola 2003, 59.) Haastattelutilanteiden ilmapiiri, osanottajien tunteet ja keskustelunaiheet olivat suurelta osin positiivisesti ja avoimesti virittäytyneitä. En kokenut, että esimerkiksi tulkin läsnäolo tai jokin kysymykseni oli aiheuttanut haastateltavissa ihmisissä missään vaiheessa näkyvää kiusaantumista, epävarmuutta tai pelkoa vastata avoimesti. Lisäksi kaikki haastateltavat olivat täysi-ikäisiä. He olivat itse päättäneet osallistumisestaan tutkimukseen. Koin myös, että he olivat haastattelutilanteessa täysivaltaisia osallistujia, jota vahvisti tulkin läsnäolo; tulkki käänsi kysymyksiä ja vastauksia tarvittaessa, mikäli kielen puolesta vastaaminen tai kysymysten ymmärtäminen aiheutti kielellisiä haasteita.

Tässä tutkielmassa aineiston hankintavaiheen ensimmäinen vaihe muodostui Valjakko -projektin työntekijöiden kautta. He tiedustelivat sähköpostitse ja kasvotusten projektiin osallistuvilta halukkuutta osallistua vapaaehtoiseen tutkimukseen. Oma ensikontaktini haastateltaviin tapahtui vasta silloin, kun haastateltavat saapuivat haastatteluun sovittuina aikoina. Haastattelutilanteeseen olin tuonut haastateltavaksi allekirjoitettavaksi suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta (liite 1), jolla varmistin, että jokainen haastateltava oli riittävästi ymmärtänyt tutkielmani tarkoituksen sekä luottamuksellisuuden ja aineiston käsittelyyn liittyvät kysymykset. Tulkki käänsi suostumukset venäjänkielille haastattelutilanteissa. Varsinaista tutkimuslupaa minun ei tutkijana tarvinnut enää hakea.

Perinteisesti tutkimuseettisissä periaatteisessa nostetaan esille, että tutkijan tulisi käsitellä ja säilyttää keräämiään tietoja luottamuksellisena sekä suojeltava haastateltavan yksityishenkilön anonymiteettia tutkimusta tehdessään (esim. Tiittula & Ruusuvoori 2005, 17). Tämä korostuu erityisesti laadullisissa tutkimuksissa, joissa tutkimusjoukko on usein pieni ja tutkijat käyttävät suoria sitaatteja rikastuttamaan analyysiä, jonka avulla pystytään välittämään mahdollisimman elävää kuvaa haastateltavien elämismaailmasta tietyltä osin. Sitaatit vahvistavat tutkijan argumentaatiota ja lisäävät tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 194.) Oman tutkielmani osalta anonymiteetin säilyttämisen haasteita kuvaa esimerkiksi seuraava sitaatti:

”Kun X tulee seuraavaksi (haastatteluun), niin hän osaa hyvin kertoa kuka X on. (-) hän on niin perillä ja osallistuu niin paljon.” (Julia)

Ainakin osa haastatelluista siis tiesi, ketkä tutkielmani haastatteluihin osallistuivat. Ymmärrän, että tutkimuskohteeni kohdistuu projektiin, jonka aktiivinen osallistujamäärä on noin parikymmentä osallistujaa ja moni osallistujista tapaa toisiaan säännöllisesti ollen myös ystäviä keskenään. Tutkielmani näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että pystyn tiettyiltä osin minimoimaan tunnistettavuuteen liittyviä tekijöitä. Analyysissä en käytä henkilöllä yksilöityä peitenimeä, vaan sattumanvaraisesti neljää keksimääni peitenimeä. En myöskään käytä järjestysnumeroita, josta ilmeni kronologisesti esimerkiksi se, monesko haastattelu on kyseessä. Analyysistä olen jättänyt pois myös haastateltavan perheenjäseniä koskevia ilmaisuja (ammatti, työpaikka, perheenjäsenen kotoutuminen) sekä ilmaisuja, jotka saattaisivat olla kiinnostavia analyysin kannalta, mutta joiden tulkitseminen sisältävän arkaluontoisempaa tematiikkaa ja ne saattaisivat esimerkiksi loukata toista ihmistä.

Lähtökohtaisesti laadullisessa tutkimuksessa, jossa on pieni, toistensa kanssa tekemisissä ja samaan toimintaan (projektiin/suomi-venäjä -seuran) toimintaan osallistuva tutkimusjoukko lienee mahdotonta tehdä tutkimusta, jossa anonymiteetin ja tunnistettavuuden häivyttäminen olisi maksimaalisesti taattu. Tärkein eettinen ohjenuorani lienee se, etten tutkielmallani saa aiheuttaa haastatteluun osallistuneille, heidän suhteilleen ja käytännöille vahinkoa, joka tulee huomioida esimerkiksi siten, että mitä ja miten heistä esimerkiksi kerrotaan tutkielman kirjoituksissa. (Wiberg 2006, 261-263.) Jos tutkielman aihe olisi käsitellyt arkaluontoisia ja hyvin henkilökohtaisia aiheita tai tutkimuksen analyysissä olisi haluttu tarkastella oikeutetun vahingoittamisen etiikkaa esimerkiksi käyttämällä aineistoa tekemään näkyväksi rikollista tai yhteiskuntaa vahingoittavaa toimintaa (Wiberg 2006, 265-267), olisi pieni ja toisensa tuntevat tutkimusjoukko eettisesti hyvin kyseenalaista.

Tuomas Martikaisen (2009) mukaan maahanmuuttotutkimukseen liittyy joukko eettisiä kysymyksiä, jotka luovat sille tutkimusprosessissa huomioitavia erityispiirteitä. Hän nostaa esille esimerkiksi sitä, kuinka tutkimushenkilöt saattavat kokea tieteellisen tutkimuksen vieraaksi, joka saattaa erityisesti tiedonhankinnan alkupäässä herättää epäluuloisuutta. Lähtökohtaisesti tutkittavan ja tutkijan välisessä suhteessa vallitsee aina myös valta-asema, jossa tutkijan valta-asema korostuu erityisesti silloin, kun tutkija edustaa valtaväestöä ja haastattelut toteutetaan tutkijan äidinkielellä. (Martikainen 2009, 2-6.) Lähtökohtaisesti en kokenut tutkijana eettisiä haasteita edellä nostettujen erityispiirteiden suh-

teen. Kuten edellisessä kappaleessa ilmeni, ei tutkielmani käsitellyt erityisen arkaluontoista tai henkilökohtaisia aiheita ja tutkielma liittyi haastatteluun osallistuville tuttuun ja vapaaehtoisuuteen perustuvaan toimintaan. Jokainen haastateltava oli saanut etukäteen informaatiota tutkielman tarkoituksista projektityöntekijöiltä, jota käytiin vielä haastatteluiden aluksi varmuuden vuoksi läpi suomen- sekä venäjänkielillä. Haastateltavat eivät pyytäneet lisäinformaatiota tutkielmaan liittyen ja jokaisen heistä koin saapuneen haastatteluun mielellään. Lisäksi venäläisen ja suomalaisen kulttuurin yhteneväisyys. (Jasinskaja-Lahti 2007, 57-58.) sekä se, että venäläinen kulttuuri oli minulle tuttua omien perheenjäsenteni kautta tasasi erityiseen valta-asemaan liittyviä kysymyksiä.

Haastatteluiden toteuttamisen apuna voi syntyä tarve käyttää myös tulkkia (Martikainen 2009, 6). Luonnollisesti tulkin käyttö haastattelutilanteissa saattaa tukea ratkaisevalla tavalla tutkittavan ja tutkijan välistä kommunikaatiota ja oikeinymmärrystä sekä edistää laadullisempaa tiedonsaantia tilanteissa, joissa yhteistä kieltä ei ole tai kielitaito on puutteellinen. Omassa tutkielmassani haastateltavista jokainen puhui suomea vähintään kohdallaisesti ja jokainen haastattelu toteutettiin sekalaisesti suomen ja venäjän kieltä käyttäen, jonka tulkin läsnäolo mahdollisti haastattelutilanteissa. Koin tulkin käytön juuri rikastuttavan haastatteluita laadullisesti, koska hänen avullaan keskusteluun ja vastauksiin saatiin lisää syvyyttä. Toki tulkin käyttöön voi liittyä myös eettisiä haasteita. Esimerkiksi tulkki voi jättää joitain merkityksiä ja sanomisia tulkkaamatta tai kaunistella käännöksiään. (Juntunen 2009, 28.) Lisäksi tulkin luotettavuutta tulisi taata käyttämällä virallistettuja tulkkeja, jotka ovat sitoutuneet tulkkaustilanteita koskeviin eettisiin sääntöihin (Martikainen 2009, 6). Oman tutkielmani kohdalla tulkin järjesti Valjakko -projektin työntekijä tulkkauspalveluiden kautta. Koin tulkin haastattelutilanteissa luotettavaksi ja todenmukaiseksi kääntäjäksi. Puhun itsekin hieman venäjää ja pystyin vahvistamaan luottamustani tulkin käännöksiä kohtaan.

5 Kokemukset Valjakko -toimintaan osallistumisesta

5.1 Suomen kieltä oppimassa

Haastatteluiden tekohetkellä tutkimukseen osallistuneista venäjänkielisistä maahanmuuttajista kaikki olivat osallistuneet aktiivisesti Valjakkoprojektin toimintoihin. Haastatelluista kaksi oli osallistunut Valjakkotoimintaan ja saanut suomalaisen ”Tandem -parin” miltei heti, kun toiminta oli lähtenyt käyntiin vuonna 2015 ja loput kaksi olivat osallistuneet toimintaan noin vuoden verran. Kahdella tutkimukseen osallistuneista oli kaksi suomalaista ”Tandem -ystävää” ja loput kaksi tutkimukseen osallistunutta kuuluivat samaan ”Tandem -ystäväryhmään”, johon kuului kaksi venäjänkielistä maahanmuuttajaa ja kaksi suomalaista osallistujaa. Valjakkoparit ja -ryhmä tapasivat toisiaan säännöllisesti useamman kerran kuussa tai jopa viikoittain. Valjakkoparit tapasivat toisiaan erilaisilla yleisillä paikoilla esimerkiksi kirjastoissa, kahviloissa jne. Parit olivat myöskin kyläilleet toistensa luona ja kutsuneet toisiansa kotona järjestämiin juhliin puolin ja toisin. Valjakkoparit pitivät säännöllisesti yhteyttä toisiinsa myös esimerkiksi Facebook, Instagram ja WhatsApp -sovelluksien välityksellä. Tutkimushaastatteluun osallistuneista kaikki osallistuivat tai olivat osallistuneet elämäntilanteesta riippuen melko aktiivisesti myös muihin Valjakkoprojektin toimintoihin; keskusteluryhmiin, erilaisiin tapahtumiin ja retkiin. Jokainen tutkimukseen osallistunut venäjänkielinen maahanmuuttaja oli saanut tietoa Valjakkoprojektista ja Valjakkopari -toiminnasta venäjänkielisen tutun kautta osallistuessaan muuhun Suomi-Venäjä -seuran toimintaan.

Ensimmäinen tulosluku koskee venäjänkielisten maahanmuuttajien intressiä osallistua projektin toimintaan suomen kielen oppimisen ja kehittämisen näkökulmasta, koska valtakielen oppimiselle annettiin valta ja selkein merkitys sekä kielellistä merkitystä tuotiin eniten esille jokaisen venäjänkielisen maahanmuuttajan vastauksissa. Valjakko -projektiin päätettiin osallistua, sillä sen uskottiin olevan tehokas keino kehittää erityisesti omaa puhekieltä suomeksi, koska toiminta tarjosi mahdollisuuksia päästä keskustelemaan suomalaisten kanssa luontevasti.

”Mistä sait tietoa Valjakko -toiminnasta? (Miia)

”Minun kaveri (-) se oli melkein kaksi vuotta sitten, kun minä keskustelin minun kaverin

kanssa, että minä haluaisin kehittää minun Suomea ja minä halusin puhua paremmin suomea, mutta ehkä laiskottelin (-) opettelemaan yksin kotona ja minä halusin löytää jonkun, kenen kanssa minä voisin harjoitella ja hän sanoi, että täällä Oulussa on meillä Suomi-Venäjä -seura ja sinä voit käydä siellä ja tavata uusia ihmisiä sekä keskustella suomeksi, koska siellä pääkieli on suomi sekä venäjä ja jos minä olen venäläinen, niin minun täytyy puhua ja käyttää suomea.” (Irina)

”(...) mulla ei ollut mahdollisuutta keskustella, seurustella ihmisten kanssa suomeksi. Ei ollut sellaisia suomenkielisiä henkilöitä, joiden kanssa pääsisin käyttämään suomea. (-) Ja ajattelin, että semmoinen ihminen, joka on kiinnostunut oppimaan myös kieltä siinä kun keskustellaan, niin se vie tavallaan eteenpäin (-) siitä saa enemmän (-) Tietenkin kun opiskelin siellä ammattikoulussa, mutta se ei ollut niinku riittävä suomen kielen taidon ylläpitämiseksi.” (Leyla)

Havaintoni, että suomen kielen oppiminen ja erityisesti puhekielen kehittäminen nimettiin selkeimpänä ja lähtökohtaisimpana syinä Valjakko -projektiin osallistumiselle poikkeaa hieman Valjakko -projektin alkuperäisistä, esimerkiksi projektisuunnitelmassa ensisijaisiksi nimetyistä lähtökohdista. Projektisuunnitelmassa korostettiin pyrkimystä vahvistaa erityisesti venäjänkielisten maahanmuuttajien sosiaalisia verkostoja, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia ystävöitymistä -tyyppisen toiminnan kautta kehittämällä Valjakko -malli. Suunnitelmassa Valjakko -mallia kuvattiin toiminnaksi, jossa joko pari, suomalainen ja venäjänkielinen, tai pieni ryhmä oppisivat toistensa tapakulttuuria sekä toisivat helpotusta ja mielekkyyttä arkielämään esimerkiksi jakamalla tietoa sekä harrastamalla ja toimimalla yhdessä, jonka ansiosta maahanmuuttajien kotoutuminenkin helpottuisi; myönteiset sosiaaliset verkostot vahvistuisivat, kielitaito kehittyisi sekä ennakoasenteet vähentyisivät puolin ja toisin. (Projektisuunnitelma 2014.)

Projektisuunnitelman alkuperäisten tavoitteiden painotus oli siis Suomi-Venäjä -seuran havaitseman tarpeen mukaisesti edistää venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista ja sosiaalisia verkostoja siten, että maahanmuuttajille tarjottaisiin mahdollisuuksia tutustua kantasuomalaisiin sekä yhteiseen tekemiseen esimerkiksi molempia kiinnostavan harrastuksen merkeissä ja samalla kehittää myös kielitaitoa. Tutkimusaineistoni perusteella toimintaan osallistumisen intressit toteutuivat kuitenkin ikään kuin toisin päin: venäjänkielisen maahanmuuttajan ensisijainen toive ja tarve oli kehittää ennen kaikkea suomen kielen taitoa keskustelemalla suomalaisten kanssa ja sitä kautta tutustua myös suomalaisiin. Toisaalta jo ennen haastatteluiden toteuttamista projektipäällikkö oli kertonut minulle, että myös he olivat havainneet samaa Valjakko -projektista tehtyjen palautteiden, kyselyiden ja kuultujen keskusteluiden perusteella, että kielen oppimisen ja kehittämisen merkitys painottui osallistujien vastauksissa projektin toimintaan liittyen.

Tutkimusaineistossa maahanmuuttajien ensisijaisten tarpeiden ja toiveiden yhdistyminen oman suomen kielen taidon sekä erityisesti puhekielen parantamiseen ja kehittämiseen vahvistavat käsitystä kielellisen kotoutumisen kokonaisvaltaisesta vaikutuksesta elämään ja kotoutumisen muille osa-alueille. Kielihaasteet saattavat estää hallitsevasti maahanmuuttajia hyödyntämästä lähtömaassa omaksumaa inhimillistä pääomaa ja persoonallisia resursseja kuten ammattitaitoa ja koulutusta sekä muutenkin estää persoonallista tai mielipiteiden ilmaisemista erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. (Liebkind 2004, 80-81, Yli-Kaitala ym. 2013, 85-86.) Valtakielen oppimisella on siis yhteys maahanmuuttajan täysivaltaisuuden ja riippumattomuuden kasvulle. Valtakielen taito helpottaa arjen sujuvuutta ja pienentää kynnystä osallistua yhteiskunnan erilaisilla vaikuttamisen ja osallistumisen areenoilla, koska kynnys ottaa sosiaalista kontaktia valtaväestön kanssa pienenee, kun pystyy ilmaista itseään paremmin kielellisesti. (Liebkind 2004, 281; Latomaa ym. 2013, 182-183.)

Myös haastatelluista naisista jokainen kuvaili suomen kielen oppimisen ja kehittämisen vaikutuksia laajemmin elämän tai kotoutumisen muillekin osa-alueille. Valtakielen osaaaminen on yhteydessä osallisuuden kokemuksiin, koska sillä on merkitystä siihen, miten yksilö pystyy rakentamaan sosiaalisia verkostoja uudessa elinympäristössä ja kiinnittymään johonkin kotinsa ulkopuolella, kuten erilaisiin yhteisöihin ja ryhmiin sekä osallistumaan yhteiskunnan erilaisilla toimintakentillä aktiivisemmin. (Särkelä-Kukko 2014, 49.)

”(...) Mä toivon, kun opin Suomen kieltä, että sen myötä voisin tuntea olevani osa tätä yhteiskuntaa enemmän, mutta vielä kuitenkin (-) siitä syystä tämä Valjakko –toiminta on minulle vähän niinku pelastus tällä hetkellä. (-) Ja muutenkin monet on vielä työikäisiäkin, että haluaisivat kyllä olla vielä aktiivisia. Ongelma onkin, että vaikka käydään sitä Suomen kielen kurssia, mutta sitten kun se kurssi päättyy, niin se kielitaito ruostuu tosi nopeasti. (-) Kuukausikin kotona on pitkä aika, että tärkeää olisi, että pääsee käyttämään sitä kieltä ja niin se kotoutuminenkin edistyy, niin pitäisi aina olla jotain muutakin eli esimerkiksi tällainen Valjakko –toiminta. (-) Oli siis niin oikea päätös, että lähdin tähän Tandem (valjakkopari) –toimintaan mukaan, koska se on auttanut mua kielen opiskelussa (-) On ollut sellainen sopiva tapa opiskella, koska puhekieli on puhekieli ja jonkun kieliopin osaan ja kaikkia sijamuotoja ja näitä mitä suomen kielen kurssilla oli, mutta se ei auta (-) puhekieli on tärkeä.” (Julia)

Lisäksi kaikki haastateltavat kertoivat myös konkreettisia esimerkkejä siitä, kuinka puhekielen kehittämisen ja harjoittelemisen myötä vuorovaikutustilanteet suomalaisten kanssa olivat helpottuneet ja erilaiset arkipäiväiset tilanteet olivat tulleet sujuvammiksi. Koettiin,

että Valjakko -toimintaan osallistumisen myötä oli saatu enemmän rohkeutta käyttää suomen kieltä erilaisissa ihmisten kohtaamis- ja vuorovaikutustilanteissa. Haastatteluissa kerrottiin esimerkiksi siitä, kuinka erityisesti ujosteleminen ja jännittäminen erilaisissa sosiaalisissa kohtaamis- ja vuorovaikutustilanteissa oli helpottunut, koska pelko omista kielivirheistä ja siitä, että toinen ei ymmärtäisikään sitä, mitä toinen yrittää sanoa oli pienentynyt.

”Minä halusin kehittää minun suomea ja se oli minun päätavoite ja nyt minä voisin kertoa, että puhun paremmin kuin viime vuonna, koska aloitin puhua suomea vasta viime vuonna (-) minä en halunnut puhua yhtään sitä ennen, koska tein niin paljon virheitä (-) ja minä vähän ujostelin (-) mutta viime vuonna minä aloitin ja ymmärsin, että minun täytyy kehittää Suomen kieltäni (-) ja Valjakko auttoi minua todella paljon.” (Jelena)

”(...) Niin sitten täällä (Oulussa) tuli semmoinen tarve, että nyt pitää sitä suomen kieltäkin opiskella?” (Miia)

”Kyllä, koska X paikassa suomalaiset osasivat todella hyvin englantia, mutta Oulussa ei niin hyvin eikä kaikki. (-) Oli vaikea selittää mitä minä haluan englanniksi, mutta nyt minä voin selittää sen suomeksi. (-) Yritän nykyään puhua kaikkialla suomea (-) pankissa, kaupoissa. (-) On helpompaa.” (Jelena)

”(...) jos on suomen kielen taito huono, niin täällä (Valjakossa) siitä kukaan ei jännity, koska siihen on totuttu (-) harjoitellaan ja ymmärretään pienemmästäkin ja se on auttanut minua työelämässä, kun työssä tulee joku uusi henkilö ja yritän sitten suomeksi selittää, niin toinen on selvästi jännittynyt siinä tilanteessa, että pystyykö hän ymmärtämään minua, että tämä (Valjakko) on alentanut sitä kynnystä yrittää selittää, kun täällä ei ole tarvinnut sitä jännittää, kun kaikilla on se rohkeus yrittää edes puhua sitä suomea.” (Irina)

Valjakko -toimintaa kuvailtiin ilmapiiriltään siis sellaiseksi, joka edesauttoi puhekielen rohkeampaa käyttöä ja kehittämistä. Haastatteluissa Valjakko -toiminnan ilmapiiriä kuvailtiin lämpimäksi, luontevaksi ja avoimeksi, jossa opittiin yhdessä ja vuorotellen. Lisäksi kaikkien Valjakko -toimintaan osallistujien kuvattiin olevan ikään kuin ”samassa veneessä” kielitaidon suhteen, sillä paitsi venäjänkielisten maahanmuuttajien, mutta myös suomalaisten osallistujien yhtenä motiivina osallistua oli usein vastaavasti venäjänkielen oppiminen ja kehittäminen. Yksilön kokema turvallisuuden- ja tasa-arvoisuuden tunne elinympäristössä onkin edellytys tasapainoiselle yhteiskuntaan osallistumiselle (Castaneda ym. 2015, 11), joka edesauttaa myös kielen oppimista ja sosiaalisten verkostojen rakentamista.

”On kyllä iso plussa tälle projektille, että tulee sitä suomalaisten ja venäläisten kanssa kommunikointia (-) ja tämä ilmapiirikin on täällä projektissa sellainen, että se edesauttaa sitä kommunikointia, että vaikka käyt siellä työharjoittelussa, niin se ilmapiiri ei ole samanlainen, että se edesauttaisi sitä kommunikointia työkaverin kanssa. (-) Että tässä Valjakko -projektissa ei tarvitse ujostella (-) aina voi kysyä ja kertoa asioita ja pikkuhiljaa sitten siihen alkaa tottua. (-) aiemmin ujostelin kauheasti jutella suomalaisten kanssa (-) Hävetti niin kovasti, kun mä puhuin niin huonosti.”

(Jelena)

”(...) Täällä opitaan toinen toisiltamme.” (Julia)

Haastatteluiden perusteella moni Valjakko -toimintaan osallistunut suomalainen osasi puhua myös venäjää tai oli vähintään kiinnostunut venäjän kielen oppimisesta sekä venäläisestä kulttuurista. Venäjänkieliset maahanmuuttajat kertoivat, että oma Valjakkopari ja muut Valjakon -toimintoihin osallistuneet suomalaiset olivat muun muassa opiskelleet venäjää esimerkiksi lukiossa, työskennelleet venäjällä tai matkustelivat venäjälle työntekijä. Suomalaisten osallistujien venäjän kielen taito tai yhdessä haastateltavan tapauksessa myös englannin kielen taito helpotti kommunikaatiota Valjakko -parien kesken. Esimerkiksi mikäli Valjakkoparien vuorovaikutustilanteissa maahanmuuttajan suomen kielen taito ei vielä riittänyt ilmaisemaan jotakin, pystyttiin keskustelun apuna käyttää myös venäjän kieltä tai englannin kieltä oikeiden sanojen löytymiseksi.

”(...) on ollut paljon apua (-) on erilaisia sanontoja, sillä X ja X (suomalaiset Valjakkoparit) puhuvat hyvin myös venäjää, niin on voinut vastaavasti eri sanontoja kääntää venäjäksi ja suomeksi sekä sitten tämä koulun näyttöjuttu ja suunnitelmat (-) ja sitten he saavat kysyä, että miten tämä fraasi, että miten se oikeasti sanotaan venäjäksi.” (Jelena)

”Puhuuko X tai X venäjää (suomalaisen Valjakkoparit)?” (Miia)

”(...) Minusta X puhuu hyvin venäjää tai hän voi ymmärtää todella paljon, mutta hän ei osaa englantia ja jos minä en ymmärrä jotain (-) jos sanoissani on jotain hassua tai minä haluan kertoa jotain, mutta olen unohtanut sanoja tai en tiedä sanaa, niin hän voi auttaa minua löytämään sanan venäjäksi.” (Irina)

”Täydentää venäjäksi.” (Miia)

”Joo (-) minä voin kertoa Venäjäksi ja hän ymmärtää kaikkea ja se on todella hyvä ja hän voi myös puhua venäjäksi (-) Mutta X (toinen valjakkopari) ei, mutta hän puhuu hyvin englantia ja jos minä en ymmärrä jotain, niin voi puhua englanniksi.” (Irina)

Valjakko -toiminnan kaksikulttuurisuus ja kaksikielisyys koettiin haastatteluiden perusteella toiminnan erityiseksi vahvuudeksi ja hyödylliseksi asiaksi. Muiden yhdistysten tarjoamiin toimintoihin tai muihin julkisen sektorin tarjoamiin kotouttaviin toimenpiteisiin verrattuna Valjakko -toiminnan todettiin olevan kielen oppimisen kannalta tehokkaampaa, sillä Valjakko -toimintaan osallistuessaan koettiin, että päästiin tehokkaammin oppimaan suomen kieltä ja kehittämään erityisesti puhekieltä, jota olen tässä tutkielmassa esille jostanut. Venäjänkieliset maahanmuuttajat korostivat, että Valjakko -toiminta mahdollisti luontevia vuorovaikutustilanteita nimenomaan suomalaisten eikä lähinnä toisten maahanmuuttajien kanssa. Haastatteluissa useampi nainen kertoi kokemuksista, kuinka ennen Valjakko -toimintaa olivat käyneet muissa maahanmuuttajien kohtaamispaikoissa yms. ja

osallistuneet esimerkiksi eri toimijoiden järjestämille suomen kielen kursseille, mutta olivat jääneet tuolloin kaipaamaan aitoja vuorovaikutustilanteita suomalaisten kanssa, koska silloin suomen kielen taitoa olisi päässyt kehittämään käytännössä enemmän.

”Ennen tätä Valjakko –projektia olin aika aktiivinen siellä X paikassa ja sen toiminnassa (-) Mutta siellä oli vain toisia maahanmuuttajia (-) siellä ei ollut kantasuomalaisia, jotka olisivat puhuneet äidinkielenä suomea.” (Jelena)

”Koitko, että se oli huono asia?” (Miia)

”Kyllä (-) Totta kai siellä fraaseja käytettiin, joita jokainen ymmärsi, mutta siellä ei ollut niinku mahdollista kehittää suomen kielen taitoa. (-) Kaipasin sitä suomalaisten kanssa puhumista ja valitettavasti monet käyttivät siellä englannin kieltä, jota minä en edes osannut.” (Jelena)

Suomalaisten osallistujien puuttuminen ja sitä kautta aidot vuorovaikutustilanteet kantaväestön kanssa ovat varmasti joidenkin maahanmuuttaja- ja monikulttuuristen yhdistysten valitettava haaste toteuttaa maahanmuuttajien toiveista ja ongelman tiedostamisesta huolimatta. Tällöin uhkana on, että toiminta ei pysty tarjoamaan maahanmuuttajille heidän odotuksien mukaista *kuulumisen* lisääntymistä uudessa yhteiskunnassa esimerkiksi tarjoamalla välittömiä kohtaamisia ja vuorovaikutustilanteita paikallisen kantaväestön kanssa sekä opettamalla paikallista arkielämää, kulttuuria ja sen tapoja koskevaa tietotaitoa paikallisesti. (Vrt. Pyykkönen 2007, 119-121.) Yleisesti maahanmuuttajan tasapainoinen kotoutuminen ja osallisuuden rakentuminen edellyttävät uuden kulttuurin ja informaatioympäristön riittävää tuntemusta myös paikallisesti sekä riittävän hyvää puhekielen taitoa, jota oppii puhumalla ja kommunikoimalla sekä riittävän monipuolisia sosiaalisia suhteita sekä valtaväestön että oman etnisen ryhmänsä kanssa. (Liebkind ym. 2004; Pyykkönen & Martikainen 2013)

5.2 Venäläiset ja suomalaiset tutustumassa toisiinsa

Jokainen maahan muuttanut kohtaa valtaväestöä erilaisissa enemmän tai vähemmän arkisissa tai muodollisissa kohtaamis- ja asioimistilanteissa. Erityisesti alkuun ainoita pysyvempiä ja toistuvampia suomea äidinkielenään puhuvia sosiaalisia kontakteja voivat olla erilaisten kurssien tai koulujen opettajat ja maahanmuuttajapalveluiden työntekijät, kuten esimerkiksi oma sosiaalityöntekijä tai -ohjaaja. Venäjänkielisistä maahanmuuttajista jokainen kuvasi yksinäisyyden, tylsistymisen tai/ja toimeettomuuden tunteita erityisesti ensimmäisen vuoden aikana Ouluun muuttamisen jälkeen. Naiset jakoivat haastatteluissa kokemuksiaan ensimmäisistä vuosista Suomessa ja siihen liittyvistä haasteista, joista

moni liittyi sosiaaliseen kanssakäymiseen tai erilaisiin arjessa selviytymiseen liittyviin tilanteisiin. Esimerkiksi sosiaalisia kontakteja koettiin olevan kodin ulkopuolella liian vähän tai sosiaalisen kontaktin luominen suomalaisväestön kanssa erilaisissa arkipäiväisissä tilanteissa saatettiin kokea haasteelliseksi kielitaidottomuuden ja kulttuurisen erilaisuuden takia.

”Kuten olen tässä muistellut sitä ensimmäistä puoltatoista vuotta, kun asuin täällä. (-) se oli niin (-) vaikeaa, koska ihmiset ovat erilaisia ja toisten on helpompi ottaa kontaktia (-) mulle oli vaikeaa se kontaktin ottaminen esimerkiksi naapureihin ja näin (-) ei ollut helppoa. (-) Tämä kuorotoiminta, keskusteluryhmä ja sitten nämä erilaiset tilaisuudet, retket ja tapahtumat (-) on niinku sellaisia tulevaisuuden suunnitelmia, että odottaa jotain ja on jokin suunnitelma ja jotain tulossa (-) ja hyvin mielelläni käyn kuorossa (-) ja tandemparin kanssa yritetään keksiä aina jotain mielenkiintoista puuhaa. (-) ja yhdessä valmistaudumme tapaamiseemme etukäteen (-) Elämästä on tullut runsaampaa (-) Kun perheemme kanssa muutimme, niin ei meillä ollut mitään kontakteja ja verkostoja, joten tällä projektilla on ollut mulle ja perheelle tosi iso merkitys. (-) Tullut uusia tuttavuuksia tämän (valjakko -toiminnan) kautta. (-) ja helpottunut se integroituminen suomeen osallistumisen myötä. (-) En tunne, että elämä olisi niin rajoitteista enää (-) Nykyään vanhemmat venäjällä myös ihmettelee, kun sanomme, että lähdemme nyt kotiin ja vanhemmille se on kumma juttu, kun tarkoitamme sillä Suomea.” (Julia)

Haastatelluista naisista yhden muuttokokemus poikkesi kuitenkin merkittävästi muiden venäjänkielisten maahanmuuttajien muutto-, osallisuus- ja kotoutumiskokemuksista ensimmäisien vuosien ajalta. Nainen oli alunperin muuttanut Venäjältä Suomeen opiskelemaan korkeakouluun ja kertoi haastattelussa ensimmäisten kotoutumisvuosien olleen hänen elämänsä parhainta aikaa, koska sosiaalinen elämä oli ollut aktiivista, kaupungissa oli järjestetty paljon opiskelutapahtumia ja ilmapiiri oli ollut kansainvälistä; hän tutustui moniin eri kulttuureista tulleisiin ihmisiin sekä oppi englantia.

”(...) ei ollut vaikeaa, koska tulin kaverini kanssa Venäjältä ja me autoimme toisiamme ja se oli vähän vaikeaa, koska en alkuun osannut vielä hyvin englantia ja se oli minun ensimmäinen ongelma. (-) Halusin kehittää englantia ensiksi, koska se oli ensimmäinen kerta, kun minä tulin ulkomaille ja uusi kieli, uusi kulttuuri ja uusi paikka sekä maa ja kaikki oli uutta minulle (-) mutta en voi sanoa, että minä olisin ollut stressaantunut (-) Minä olin iloinen ja tunsin itseni niin kuin kotona, koska minä olen kotoisin paikasta X ja minusta ilmapiiri tai tunnelma ja ilma oli melkein sama.” (Leyla)

”Suomeen muutto oli sulle aika helppoa siis (-) ja kun Ouluun muutit, niin silloin kuult kaverilta tästä Valjakko -toiminnasta, mutta kävikö sulla siellä X paikassa mielessä tai saikko tietoa, että olisi tällaista toimintaa.” (Miia)

”Kuten sanoin, minun ensimmäinen tavoite oli kehittää minun englantia ja minä en halunnut opiskella edes suomea ja minun ryhmä oli (-) kansainvälinen ja meillä oli kokoajan erilaisia tapahtumia. Minä en tuntenut yksinäisyyttä. Ja suomen kieltä minä en opiskellut silloin enkä edes halunnut ja silti minulla oli riittävästi ystäviä siellä.” (Leyla)

Suomen kielen opiskelun ja suomalaisiin tutustumisen suhteen alunperin opiskelemaan

tullut nainen ilmaisi, että vasta muutettuaan opiskelukaupungistaan Ouluun töiden pe-
rässä hän koki tarpeelliseksi, että oli aika opiskella suomen kieltä ja kulttuuria sekä tutus-
tua suomea äidinkielenään puhuviin ihmisiin enemmän.

*”(...) minusta siellä (opiskelukaupungissa) oli paras aika minun elämästä, kun minä
asuin siellä. (-) Mutta sitten Oulussa (-) kuinka sanotaan (-) seesteisempi (-) tuli
rauhallisempaa.” (Leyla)*

*”No koetko, että kun Ouluun tulit ja osallistuit näihin ryhmiin ja sulla on ne
tandemparit. (...) että ois lisääntynyt tällöinen tuntemus tai tietämys suomalaisesta
kulttuurista, tavoista tai arkielämästä esimerkiksi?” (Miia)*

*”Se ei auttanut todella paljon, koska minä tulin Suomeen yli x-vuotta sitten ja Ouluun
yli x-vuotta sitten (-) Minä ymmärtänyt, että nyt olen Suomessa, koska kun minä asuin
siellä X (opiskelupaikkakunta) niin minä olin siellä kansainvälisissä tunnelmissa (-)
mutta sitten Oulussa minä totta kai aloin kommunikoidaan minun työkavereiden
kanssa ja kaikki työkaverit ei puhuneet englantia ja minun piti alkaa opiskelemaan
suomen kulttuuria ja kieltä (...) ja sitten kun minä tulin Valjakko -projektiin, niin kyllä
minä (-) tai siis kyllä se auttoi minua oppimaan kieltä enemmän ja tutustumaan
suomalaisiin ihmisiin, koska minä tulin yksin tänne Ouluun ja aluksi minulla ei ollut
ystäviä yhtään ja minä halusin tavata joitakin, keiden kanssa minä voisin viettää aikaa
yhdessä (-) Ja valitettavasti minä en heti tiennyt Valjakko -projektista, kun minä
tulin.” (Leyla)*

Valjakkoprojektin ja Suomi-Venäjä -seuran toiminnan yksi päätarkoituksista on lisätä yhteisöllistä toimintaa. Jo ennen Valjakko -projektiä seuran tarkoitus on ollut lisätä venäläisten ja suomalaisten yhteistä toimintaa monipuolisesti harrastaen, tehden ja kokien yhdessä, joka edistää venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista sekä edistää osaltaan monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamista lisäämällä venäläisen ja suomalaisen kulttuurin tuntemusta, kielitaitoa ja verkostojen rakentamista. Valjakko- ja Suomi-Venäjä -seuran toiminnan ja tapahtumien merkitykset avautuivat minulle paitsi toteuttamieni tutkimushaastatteluiden ja projektin työntekijöiden kanssa keskustelemisen kautta, mutta myös projektin järjestämien tapahtumien myötä, joihin osallistuin muutaman kerran. Osallistuin projektin järjestämään keskusteluryhmään, joulujuhlaan ja Valjakko -projektin päätösjuhlaan. Kaikista tapahtumista välittyi minulle positiivinen, kaksikulttuurinen ja lämminhenkinen tunnelma.

Maahanmuutonpolitiikan virallisena päätavoitteena on maahanmuuttajien kotoutuminen ja täysivaltaisuus uudessa yhteiskunnassa. (Valtion kotouttamisohjelma 2016) Jokaisesta haastattelusta pystyi havaitsemaan selkeitä merkityksiä riittävien sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ja ”tuttavuuksien” tärkeydestä kotoutumiseen ja osallisuuden vahvistumiseen uudessa yhteiskunnassa. Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että toiseksi selkein syy suomen kielen oppimisen jälkeen toimintaan osallistumiselle oli ihmisiin tu-

tutustuminen, sosiaalisen elämän rikastuttaminen sekä suomalaiseseen kulttuuriin tutustuminen. Suomalaisiin tutustuminen heijastui jokaisen venäjänkielisen maahanmuuttajan puheissa jollain tasolla. Tutkimusaineistossa korostui nimenomaan tarve ja toive sosiaaliin sekä luontevaan kanssakäymiseen äidinkielenään suomea puhuvien ihmisten kanssa, mutta myös mukava yhdessä tekeminen sekä toisten venäjänkielisten maahanmuuttajien tapaaminen. Valjakko -toimintaan osallistumisen uskottiin tarjoavan hyviä mahdollisuuksia näihin edellä mainittuihin asioihin; mahdollisuuksiin tutustua suomalaisiin ja venäläisiin sekä tarjota yhteistä toimintaa. Havaintojeni perusteella suomen kielen oppiminen ja suomalaisiin tutustuminen kytkeytyvätkin kiinteästi toisiinsa: suomen kieltä halutaan oppia, jotta suomalaisiin tutustuminen ja vuorovaikutus olisi helpompaa sekä toisaalta suomalaisiin halutaan tutustua, jotta oma suomen kielen taito paranisi.

”Ensinnäkin ajattelin, että saan tuttuja (-) tutustun ihmisiin (-) ja että voin seurustella muiden kanssa (-) ja luonnollisesti, että oppisin suomen kulttuuria ja kieltä.” (Irina)

”Tämä kielen oppiminen toki (-) ja olen huomannut, että mun on helpompi oppia kieltä silloin kun mä niinku puhun konkreettisesti kasvatusten jonkun henkilön kanssa. (-) Hirveen vaikea niinku painaa asioita mieleen, jos mä vaan kuulen, mun tarvii nähdä myös se ihminen ja olla kontaktissa.” (Jelena)

”Niin, semmosta vastavuoroisuutta. (-) on vähän niinku pakko yrittää puhua.” (Miia)

”Kyllä ja tietenkin se toinen tavoite on ollu, että tutustun suomalaisiin.” (Jelena)

”(…) Se on just yksi tärkeä juttu ja se on myös valjakko -projektille nimetty tavoitteeksi, että sais niitä kontakteja suomalaisiin ja verkostoituisi suomalaisten kanssa.” (Miia)

”Joo, näin niinku ensin seuran ja pyrin siihen, että haluan oppia ymmärtämään heitä ihmisinä tai sillä tavalla (-) en tarkoita sitä, että tyrkyttäisin sitä tuttavuutta, vaan että haluan oppia myös ymmärtämään suomalaisuutta.” (Jelena)

Maahanmuuttajien kotoutumisen osalta valtakielien taidon oppimisella ja sosiaalisilla verkostoilla on johdonmukaisimpia yhteyksiä maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumiseen ja osallisuutta lisääviin kokemuksiin uudessa yhteiskunnassa. (Esim. Liebkind ym. 2004; Aarnitaival 2012; Orton 2012.) Sosiaalisten verkostojen osalta tärkeää on myös niiden riittävä monipuolisuus. Sosiaalisten kontaktien ja verkostojen luominen monipuolisesti sekä omaa kulttuuria edustavien että valtaväestöä edustavien kanssa vaikuttavat myönteisesti maahanmuuttajan henkiseen tasapainoon, koettuun elämänlaatuun ja osallisuuden vahvistumiseen uudessa yhteiskunnassa. (Berry 2002, 355; Liebkind ym. 2004, 281.)

Valjakko -projektin toiminta välittyi minulle vahvasti kaksikulttuurisena. Venäjänkieliset maahanmuuttajat kuvailivat myönteisiä kokemuksiaan suomalaisista osallistujista sekä

suomalaisesta kulttuurista ja tapoihin tutustumisesta Valjakko -projektin myötä. Osa naisista kuvaili suoraan myös sitä, kuinka tieto ja ymmärrys suomalaisuudesta ja suomalaisista oli lisääntynyt erityisesti Valjakko -projektiin osallistumisen myötä.

”Mä huomaan, että mä olen alkanut ymmärtämään paremmin suomalaisia. (-) Tarkoitaa, että kulttuuri on erilainen ja suomalaisten mentaliteetti ja nyt olen huomannut, että ensimmäisenä vuotena tuli tehtyä sellaisia virheitä siinä suomalaisiin kontaktin luomisessa (-) ihan semmoisia jokapäiväisiä esimerkiksi työelämässä ja naapureiden kanssa.” (Irina)

”(…) toiminnan myötä olet saanut semmoista rohkeutta?” (Miia)

”Joo ja valjakko -projektissa oppinut ymmärtämään, että mitkä on sellaisia aiheita ja asioita, joista uskaltaa laskea leikkiä tai pistää vitsiksi suomalaisten kanssa, koska eri kulttuureissa ne on aina erilaisia. (-) Esimerkiksi se, että on tiettyjä puheenaiheita, mistä suomalaisten kanssa ei puhuta.” (Irina)

Kulttuurien kohtaaminen sekä vastavuoroinen tutustuminen suomalaisten ja venäläisten välillä koettiin positiiviseksi paitsi luontevan kielen oppimisen ja tutustumisen intresseistä, mutta myös Valjakko -toimintaan osallistuvien suomalaisten koettiin olevan keskimääräistä avoimempia sekä kiinnostuneempia vastaavasti myös venäläisiin tutustumisesta ja venäläisestä kulttuurista. Haastatteluissa jokainen nainen kertoi ”opettaneensa” venäjän kieltä Valjakko -parille/pareilleen ja parien tapaamisissa yleinen tavoite oli kommunikoida noin puolet ajasta venäjäksi ja puolet suomeksi. Kielellisten seikkojen lisäksi jokainen venäjänkielinen maahanmuuttaja kertoi innokkaasti myös erilaisista kohtaamisista, tilanteista, tapahtumista tai luovista tuotoksista, joissa oli päässyt jakamaan tietoa omasta kulttuuristaan, sen tavoista ja perinteistä tai siitä, kuinka yhdessä muiden osallistujien kanssa oli toteutettu jotakin venäläisyyttä tai sen kulttuuria ilmentäviä tuotoksia.

”(…) Oletko kokenut, että projekti ois lisännyt sun tuntemusta suomalaisuudesta ja suomalaisesta kulttuurista?” (Miia)

”Kyllä se on auttanut (-) Esimerkiksi siellä keskusteluryhmissä keskustellaan erilaisista teemoista ja usein siinä sitten kerrotaan sekä esitellään puolin ja toisin suomalaiset ja venäläiset lisäkysymyksiä liittyen kulttuuriin.” (Leyla)

”Ootko myös kokenut, että tämä toiminta, kun puhutaan kulttuurien kohtaamisesta, että oot saanut myös jakaa sitä venäläistä kulttuuria?” (Miia)

”Tämän valjakkopari -toiminnan pohjalta me esimerkiksi puhelimesta ja tekstiviestejä laitetaan ja sitten joku kirjoittaa jonkun asian suomeksi ja joku venäjäksi ja niitä pyritään kääntämään toisillemme (-) että ollaan keskenään yhteydessä toisiimme puhelimitse ja sovitaan teemasta etukäteen, esimerkiksi huomenna meillä on teema-aiheena X aihe, että minkälaista se on Suomessa ja minkälaista Venäjällä (-) Niin ja meillä oli semmoinen projekti, että me rakennettiin semmoinen (-) lähetettiin Helsinkiin tällainen (-) Valokuviaikin on siitä projektista (-) Siis tehtiin piparitaikinasta semmoinen Moskovan kremlä vastaava teos (-) se oli semmoinen projekti (-) piparkakkutaikinasta tehtiin siis Moskovan kreml.” (Leyla)

”Tämäkin oli siis Valjakko -projektia? (Miia)

”Joo, ja mä olen semmoinen luova ihminen (-) tai kun tehdään kaikkea luovaakin täällä ja sitten se kuoro on tärkeä.” (Leyla)

*”Tykkäät erityisesti niistä tapahtumista ja niissä puuhaamisesta?” (Miia)
 ”(...) käyn niissä retkilläkin (-) aina aina.” (Leyla)*

”(...) mutta minä niin tykkään, kun tapaan X:ää, niin hän on kokoajan niin kiinnostunut (-) esimerkiksi, miten voi käyttäytyä eri tilanteissa niin kuin venäläinen, koska hän on niin kiinnostunut venäläisistä (-) ja hän haluaa myös tietää, että minkälaisia vaatteita hän voisi käyttää esimerkiksi erilaisissa tapahtumissa.” (Julia)

Maahanmuuttaja- ja monikulttuurisyhdistyksillä on todettu olevan merkittävä rooli maahanmuuttajien vaikuttamis- tai osallistumiskeinoina, sillä maahanmuuttajien kollektiivinen osallistuminen kansalaistoimintaan tapahtuu usein juuri yhdistysten kautta. Yhdistystoiminnalla on todettu olevan myös oma erityinen merkitys kulttuurisen identiteetin ylläpidon sekä yhteisöllisyyden ja sosiaalisten kontaktien tukemisessa. (Saksela 2007, 23; Pyykkönen 2007, 81-82.) Suomen lainsäädännössä *kotoutuminen* määritellään maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386, 3 §). Tätä arvotavoitetta maahanmuuttajien integroitumisesta yhteiskunnan erilaiset instituutiot ja maahanmuuttopolitiikka pyrkivät tukemaan tätä tavoitetta edistäviä toimintoja. Kotoutumista tukevaan työhön tarvitaan viranomaisten rinnalle monialaista yhteistyötä eri toimijoiden kanssa muun muassa erityisesti erilaisten maahanmuuttaja- ja monikulttuuristen järjestöjen kanssa. (Valtion kotouttamisohjelma 2016, 5.)

Venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumista, osallisuuden kokemusta ja sosiaalisten kontaktien luonnetta Valjakko -projektin toiminnan osalta myötäilee monilta osin myös Berryn (2002) määritelmä nelikenttämallisesta integraatiosta, jossa yksilö ylläpitää omaa kulttuurista identiteettiään ja kunnioittaa sitä, mutta samalla haluaa olla aktiivisesti osa ympäröivää yhteiskuntaa. Tämä onnistuu omaksumalla uuden yhteiskunnan yleisiä tapoja ja normeja sekä oppimalla valtakieltä ja olemalla muun muassa riittävän monipuolisesti vuorovaikutuksessa sekä omaa kulttuuria edustavan vähemmistö- että valtaväestön kanssa. (Berry 2002, 349.) Niin kuin jo edellä käydystä analyysistä olen nostanut esille, löysin jokaisen haastateltavan naisen vastauksista kotoutumista, integroitumista ja osallisuutta kuvaavia ilmaisuja erityisesti valtakielen oppimisen, sosiaalisen vuorovaikutuksen sekä kulttuurisen identiteetin ylläpitämisen osalta. Jokainen haastatelluista naisista myös uskoi, että vaikka Valjakkopari -toiminta päättyisi muodollisesti, jatkuisi tästä huolimatta muodostettujen pariin yhteydenpito ainakin joidenkin pariin kanssa. Osa heistä ilmaisi

haastattelussa suoraan myös sitä, että Valjakkopari -toiminnan myötä oli syntynyt aitoa ystävyyttä.

"(...) onko X myös sun tandempari?" (Miia)

"Noo (-) vois sanoa, että kyllä ehkä myös tandempari joo, mutta se on vähän enemmän kuin tandempari tai kaveri; jotain ystävän ja kaverin väliltä." (Irina)

"Okei. Ja X:n taas koet enemmän kaverina ei ystävänä? Ja X taas ystävän kaverin väliltä?" (Miia)

"Kyllä." (Irina)

"Kyllä me sähköpostitellaan ja siinä on myös ystävyyttä. (-) tai no ainakin minä aion pitää häneen yhteyttä (naurua) (-) Lähetelemme toisillemme esimerkiksi onnitteluja ja tämmöistä pientä. (-) ymmärrän kyllä, että se ei tule välttämättä jatkumaan, mutta ainakin nyt toistaiseksi pidetään yhteyttä (-) mutta tämän nykyisen tandemparin kanssa, joka on tämä X (-) haluan kutsua hänet luokseni kylään (-) Hänen kanssaan on niin helppo ja mukava (-) ja jos en tule ymmärretyksi suomen kielellä, niin sitten ainakin venäjänkielellä ymmärrämme toinen toisiamme." (Jelena)

Toisaalta osasta vastauksista pystyi havaitsemaan myös sen, että jotkut jo päättäneistä tai pian päättävistä Valjakkopari -suhteista perustui pääasiassa kielellisten motiivien varaan ja kyseessä oli ikään kuin ”yhteistyökuvio” kielen oppimisen suhteen. Ymmärrettävästi tämä on toki luonnollista, koska kaikkien kanssa ei vain ”kemat kohtaa” tai ystävyyttä synny samalla tavalla.

"X:n kanssa lopetellaan sitä meidän yhteistyötä (Tandempari -toimintaa) (-) Niin ja yleensä onkin yksi tai kaksi tandemparia." (Julia)

"Miksi loppuu X:n kanssa?" (Miia)

"Alustavasti sovittiin, että työskennellään ja tavataan yhden vuoden ajan." (Julia)

Yksi haastateltavista naisista korosti myös itse projektiin osallistumisen perustuvan ensisijaisesti kielellisten motiivien varaan eikä kokenut, että Valjakko -toiminnalla olisi ollut suurta merkitystä hänen sosiaaliin verkostoihin tai muuhun elämään.

"Onko tämä valjakkopari -toimintaan osallistuminen vaikuttanut sun Suomessa ja Oulussa viihtymiseen? Jos vertaat aikaa ennen valjakkotoimintaan osallistumista?" (Miia)

"Koska minä puhun nyt paremmin suomea ja se auttoi kyllä (-) mutta kuten sanoin, Oulussa suomalaiset ei puhu niin hyvin englantia ja siksi ainakin nyt minä voin selittää suomeksi ja se on positiivinen juttu. (-) Tähän on ollut merkitystä, mutta en voi sanoa, että jokin olisi muuttunut tai elämä olisi erilaisempaa. Suurin merkitys on lähinnä se suomen kielen paraneminen ja rohkeampi puhuminen." (Leyla)

"Jos miettii tällaista tilannetta, että olisit muuttanut Ouluun ja et olisi koskaan osallistunut valjakko -toimintaan eli paritoimintaan, tapahtumiin tai ryhmiin, niin olisiko elämäsi jotenkin toisenlaista? Oisko jotkin asiat jotenkin toisin? (Miia)

"No kyllä ehkä, koska minulla ei olisi (-) ihmisiä, joita minulla on nyt eli X, X ja X (Valjakkoparit). (-) koska minä tykkään heistä todella paljon, mutta jos minä en olisi käynyt kerhossa (-) minä olisin löytänyt erilaisia tapahtumia tai mahdollisuuksia itselle ja opiskella myös suomea (-) No se voi olla erilainen elämä ilman X, X ja X:ää (Tandemparit), mutta varmasti minulla olisi jotain muuta." (Leyla)

Lisäksi yksi venäjänkielisistä maahanmuuttajista kaipasi erityisesti myös sitä, että Valjakkotoimintaan ja koko seuran toimintaan olisi osallistunut enemmän samanikäisiä suomalaisia osallistujia. Nainen ilmaisi muiden osallistujien korkean iän olevan pääsyy sille, miksi ei enää osallistunut aktiivisesti Valjakkoprojektin keskusteluryhmiin, retkille tai muihin tapahtumiin, vaan lähinnä tapasi ja oli yhteydessä Valjakkopariensa kanssa, jotka olivat samanikäisiä.

”Rehellisesti sanottuna (-) miksi minä en käy enää keskusteluryhmissä (-) vain joskus, kun on jotain erilaisia tapahtumia. (-) Koska suomalaiset ihmiset aika vanhoja täällä (...) ei paljon samanikäisiä ja siksi ehkä minä päätin, että en käy. (-) Mutta kyllä minä tykkään suomalaisista täällä, koska he ovat todella ystävällisiä täällä (-) Kyllä tämä on positiivista, mutta minä haluaisin tavata nuorempia ihmisiä. (-) Valitettavasti samanikäisiä suomalaisia ei tule tänne.” (Irina)

Tietyn tyyppisissä yhdistyksissä toiminnan haasteeksi saattaa muodostua osallistujien naisvaltaisuus tai korkea keski-ikä. (Vrt. Castaneda ym. 2015, 21.) Selkeästi nuoremmat osallistujat saattavat yhdistyksen toiminnan sisällöstä, mutta myös osallistujan persoonasta riippuen kokea tämän jopa rasitteena. Lisäksi osallistujien korkea keski-ikä voi vähentää nuorempien aikuisten halukkuutta osallistua toimintaan aktiivisesti tai jopa ollenkaan.

5.3 Yhteisön ja tekemisen merkitys

Yhteisöllä, ryhmällä ja yhteisellä toiminnalla on tärkeä merkitys osallisuuden kokemiseen ja kotoutumisprosessiin. (Särkelä-Kukko 2014, 49; Scaramuzzino 2012, 201-202.) Naiset kuvailivat ja pohtivat sitä, mitä erityisiä merkityksiä Valjakko -toimintaan osallistumisella oli ollut heidän elämäänsä. Kolme neljästä naisesta ilmaisi selkeästi, kuinka osallistuminen oli edesauttanut kokemaan itseänsä enemmän osalliseksi suomalaisessa yhteiskunnassa, tuonut merkityksellisyyttä ja sisältöä arkeen ja/tai tyydyttänyt itsensä toteuttamiseen liittyviä tarpeita. Nämä naiset kokivat myös Suomi-Venäjä -seuran kuorotoimintaan osallistumisen tärkeänä harrastuksena. Kuororyhmä oli käynnistynyt jo ennen Valjakko -projektia. Kaksi naisista oli saanut myös tiedon Valjakko -projektista kuororyhmän muiden osallistujien kautta.

Työttömän osallistuminen yhdistystoimintaan voi kompensoida työttömyydestä aiheutu-

vaa negatiivista kokemusta ja vaikutusta koettuun hyvinvointiin sekä elintason. Yhdistystoiminnalla voi olla tärkeä rooli vahvistaa osallisuuden kokemuksia; kuulumisen ja kuulluksi tulemisen kokemusta, mahdollistaa itsensä toteuttamista ja tarjota säännöllisiä sosiaalisia kontakteja, joita työelämään osallistuminen ja työyhteisöt osaltaan usein tarjoavat. (Siltaniemi ym. 2008, 184-185.) Venäjänkielisistä maahanmuuttajanaيسista kolme oli ollut työttömänä ja he toivat esille kokemusta siitä, kuinka toimintaan oli tuonut monopuolisuutta ja sisältöä heidän arkeensa. Valjakkotoimintaan osallistuminen koettiin tärkeänä harrastuksena, mutta myös yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden lisääjänä.

”Tietysti nämä tuttavuudet (-) tietenkin se, että kun seurustellaan ihmisten kanssa ja tehdään yhdessä (-) toinen vaihtoehto olisi se, että istuisi yksin kotona ja pää olisi sekaisin (-) se olisi sellaista harmaata arkea ja sellaista vaan.” (Irina)

”(...) mulla ei ollut silloin aluksi, kun muutettiin tänne Suomeen niin ketään kenen kanssa jutella, muuta kuin puolisoni eikä niitä töitä (-) kun mies tuli töistä, niin mä olin hänen kanssaan kokoajan (-) nyt se on sitten ihmetelty, että jaa, eikö sulla ole tänään kuoroa tai näe tyttöjä (Valjakkoparit) (-) Uskon, että olen tottunut siihen, että mun tarvii purkaa sitä energiaa johonkin, kun kotimaassa sitä puuhaa ja tekemistä oli ja täällä Suomessa on nyt sitten tämä.” (Jelena)

Yhdistystoiminnasta haetaan usein vastapainoa työelämälle, vaihtelua vapaa-aikaan tai tyydyttämään itsensä toteuttamisen tarvetta, mutta myös esimerkiksi kompensoimaan työelämään osallistumattomuudesta aiheutuvia hyvinvointivajeita. Syitä on monia, mutta sen voima piilee siinä, että yksilöllä on halu ja tarve tehdä jotain oman tai lähipiirinsä elämänlaadun parantamiseksi tai toimia itselle tärkeäksi koetun asian merkeissä. (Tuunainen 2007, 12; Harju 2005, 74-75.) Näin ollen yhdistystoimintaan osallistumisella voi olla hyvin tärkeä rooli maahanmuuttajan koettuun elämänlaatuun, joilla työttömyyden riski on valtaväestöön verrattuna korkeampi sekä monista tärkeistä sosiaalisista verkostoista ja vapaa-ajan harrastuksista on saatettu joutua luopumaan uuteen maahan muuttamisen myötä. Valjakkotoimintaan osallistuminen tyydytti ja helpotti työttömyydestä, sosiaalisten verkostojen ja kontaktien vähyydestä sekä harrastusten puuttumisesta aiheutuvia negatiivisia tunteita ja kokemuksia.

”Elämä on helpompaa (-) se on helpottunut. (-) Tietysti se, että olen ollut työtön ja se että en koe itseäni tarpeelliseksi täällä.” (Julia)

Kaksi naisista kuvasi välillisesti myös sitä, kuinka työelämä vaikutti tarpeeseen osallistua Valjakko -toimintaan. Nämä naiset esimerkiksi viittasivat, kuinka myös puoliso oli osallistunut Valjakkotoimintaan silloin, kun puoliso oli ollut työttömänä, mutta työllistymisen jälkeen tarvetta osallistua ei enää ollut, koska puoliso tapasi työn puolesta säännöllisesti

suomalaisia ja oli kiireinen.

Myös työllistyneet venäjänkieliset maahanmuuttajanaiset totesivat itse, että Valjakkotoimintaan aktiivinen osallistuminen oli vähentynyt töihin tai työharjoittelupaikkaan menemisen myötä. Yksi haastateltavista kertoi, että osallistumisen väheneminen johtui myös siitä, koska keskusteluryhmien, retkien, tapahtumien ja työpajojen ajankohdat menivät ristiin työaikojen kanssa.

”Koska olen työkokeilussa (-) En vaan ehdi.” (Julia)

”(...) tietenkäin itsellä on nykyään se ajanpuute, että jos olisi enemmän aikaa (-) tietenkäin mä ymmärrän, että tässäkin on se ongelma, että on ne tietyt aikataulut, milloin täällä ollaan ja se ei välttämättä kaikille sovi, että kaikki ei pääse sitten. (-) helpompaa on sovitella niitä tapaamisia tandemparin kanssa kuin niitä tapahtumia (-) projektin muut toiminnot on työn takia nykyään vähän vaikeampaa, ei ole niin helppo enää osallistua.” (Jelena)

Projektin toiminta koettiin myös toiminnallisempänä ja monipuolisempänä verrattuna joihinkin muihin maahanmuuttajia kototuttaviin toimintoihin tai kursseihin. Yksi haastateltavista naisista kuvasi hyvin selkeästi kokemustaan siitä, kuinka Valjakkotoiminta oli vastannut paremmin hänen tarpeitaan, koska osallistujat olivat eri lailla aktiivisia sekä toiminta monipuolisempaa ja toiminnallisempaa.

” (...) kun kävit siellä X paikassa vielä, niin sekö sitten jäi tämän Valjakkotoiminnan myötä?” (Miia)

”Kyllä, koska täällä tämä porukka on aktiivisempaa (-) siellä X paikassa valitettavasti se suomen kulttuuri jäi ihan toissijaiseksi, kun siellä oli enemmän niitä muita muiden maiden eri kulttuureja, kun täällä on sitten toisin.” (Irina)

”(...) Oliko se syy, että miksi tämä projektin toiminta oli parempi? Kun oli semmoista toiminnallisempaa ja aktiivisia suomalaisia.” (Miia)

”Niin, täällä oli hyvin aktiivisia suomalaisia, mutta myös nämä venäläiset oli aktiivisia (-) siellä X paikassa ei juuri tällaisia aktiivisia venäläisiä ollutkaan (-) tai siis siellä oli myös venäläisiä, mutta semmoisia iäkkäämpiä (-) semmoinen naistenryhmä, joka kokoontui (-) siellä ei ollut mitään uutta (-) se oli vähän semmoinen juorukerho.” (Irina)

”Niin että, tämä projektin toiminnan koet hyödyllisemmäksi?” (Miia)

”Todellakin (-) sen sijaan, että lähtis kuuntelemaan juoruja ihmisistä, joita ei edes tunne.” (Irina)

Projektin kaltainen toiminta hyödytti erityisesti venäjänkielisiä maahanmuuttajia, jotka halusivat oppia paitsi suomen kieltä, mutta kaipasivat myös lisää sosiaalisia kontakteja, tapahtumia ja tekemistä arkeensa. Toiminnan uskottiin hyödyttävän erityisesti heitä, jotka ujostelivat tai arkailivat ”ihmisten ilmoille” ja tapahtumiin lähtemistä, koska tunsivat itsensä ulkopuoliseksi. Suomen kielen osaamattomuus ei ole este osallistumiselle, sillä ve-

näjänkieliset maahanmuuttajanaiset totesivat, että Valjakko -toiminnassa voidaan kommunikoida helposti suomen sekä venäjän kielellä.

” (...) Joku just sanoo, että on niin tylsää ja mä sitten sanon, että on konsertteja esimerkiksi tuomiokirkossa ja sitten joku sanoo, että enhän mä yksin lähde (-) tai sitten se, että en voi mennä sinne, kun en ymmärrä mitään (-) mutta jos on tämä valjakkopari tai tällainen projekti, joka auttaa, että voi puhua kahta eri kieltä (-) niin on helpompaa.” (Leyla)

” (...) Ootko saanut houkutelua joitakin sitten mukaan?” (Miia)

”Monia (-) monet venäläiset naapurit, kun mä olen heille kertonut, että ootko kuullut, että tällainen tapahtuma on tulossa ja että tule mukaan (-) ja ovat jopa lähteneet sitten joihinkin tilaisuuksiin (...) Ja kiittelevät sitten jälkikäteen kovasti, että kiva kun kerroit. (-) aika monet ovat sitten aika aktiivisesti lähteneet mukaan (-) nämä vanhemmatkin venäjänkieliset. Toki se kielen oppiminen on heille hankalaa, mutta heillä on tandemparit sitten.” (Leyla)

Naisten kertomista kokemuksista tein tulkintoja siitä, että työikäisten projektiin osallistujien osallistumisen syyt ja toiveet voivat olla painoituksiltaan hieman toisenlaiset kuin eläkeiässä olevien. Tutkimukseen osallistuneet naiset olivat työikäisiä ja työkykyisiä. Kaksi naisista työskenteli ammattiaan vastaavassa työssä ja toiset kaksi olivat työharjoittelussa työmarkkinatuella. Työharjoittelussa olleista naisista kumpikaan ei pystynyt hakemaan ammattiaan vastaavia töitä, johon olivat korkeakoulussa Venäjällä opiskelleet. Pätevyysvaatimukset ja suomen kielen taito kuvattiin esteiksi. Naiset korostivat suomen kielen taidon oppimista, koska kielitaidon avulla he pystyisivät kommunikoimaan paremmin työyhteisössään tai hakemaan ammattiaan vastaavia töitä tulevaisuudessa.

Maahanmuuttajayhdistyksillä voi olla keskeinen rooli ja tavoite paitsi edistää maahanmuuttajien *kuulumista* uuteen yhteiskuntaan, mutta usein myös rooli tukea heidän *erotautumista*. Oman etnisen kulttuurinsa ylläpito, kulttuuriperinteiden vaaliminen ja samaan etniseen kulttuuriin kuuluvien säännöllisellä tapaamisella voi olla tärkeä vaikutus yksilön sosiaaliseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. (Pyykkönen 2007, 81-82, 119-121.) Osa venäjänkielisistä maahanmuuttajanaisista kertoi iäkkäistä ja/tai yksinäisistä venäjänkielisistä maahanmuuttajista, jotka osallistuivat toimintaan lähinnä sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kulttuurin ylläpidon tai kulttuurin ikävöimisen takia.

”(...) Kun ajattelee niitä, jotka ovat ihan yksinäisiä, joilla ei ole perheenjäseniä esimerkiksi, kun mullakin oli kuitenkin (...) monelle se voi olla tosi tärkeä seurustelun ja kontaktin väylä, että voi osallistua (-) ja varmaan just iäkkäät yksinäiset hakee sitä ystävyyttä ja sitä yhteyttä muihin ihmisiin, että pääsee puhumaan ja juttelemaan (...) Tiedän erään naisen, jolla on venäläinen mentaliteetti ja hän haluaa tulla vain tapaamaan ihmisiä tänne (valjakkoon), eikä edes sitä kieltä halua enää opiskella (...) vain se, että hän tapaa muita ihmisiä. (-) On heitä, jotka ovat pitkään asuneet täällä, niin vähän ikävöivät sitä venäläistä yhteisöä ja kulttuuria.” (Julia)

lääkällä maahanmuuttajilla kohtaamiset ja verkostoituminen ulottuvat työikäisiin maahanmuuttajiin verrattuna helpommin vain oman kieliryhmänsä edustajiin ja riski eristäytyä uudessa yhteiskunnassa on suurempi. (Heikkinen 2015, 22, 47-48.) Heidän henkilökohtaisiin kotoutumisen tavoitteisiin ei luonnollisesti useinkaan liity työmarkkinoille osallistuminen, joka usein nuoremmilla, työikäisillä maahanmuuttajilla on tavoitteena. Projektiin osallistuvien työikäisten venäjänkielisten maahanmuuttajien osallistumisen odotukset painottuvat kielen oppimiseen siksi, koska sen uskottiin edistävän täysivaltaista osallisuutta yhteiskunnassa, esimerkiksi parantamalla työmarkkina-asemaa tai selviytymistä jo saadulla työpaikalla. Lisäksi työyhteisö tarjoaa yhteisöllisyyden ja merkityksellisyyden kokemusta. Eläkeikäisiltä maahanmuuttajilta tämä osallisuuden ja yhteisön kenttä usein puuttuu, jolloin yhdistystoimintaan osallistumisen merkitys voi olla puhtaammin vain sosiaalisissa seikoissa.

5.4 Valjakko -projekti tiedon ja tuen lähteenä

Muuttaessaan uuteen maahan maahanmuuttaja joutuu kohtaamaan vieraan informaatioympäristön, minkä vuoksi erityisesti muuton alkuvaiheessa valmiudet ymmärtää ja hankkia itse erilaiseen osallistumiseen, hakemuksien täyttämiseen ja arjen sujumiseen tarvittavaa tietoa ovat usein puutteelliset. Muuton alkuvaiheessa moni maahanmuuttaja saa tukea, tietoa ja oppii uusia tiedonhankintatapoja kotoutumiskoulutuksen tai muiden työvoimapolitiittisten kurssien yhteydessä sekä eri viranomaisten tai kotoutumisammattilaisten kautta. (Aarnitaival 2012, 115-116.) Virallisen tuen, tiedon saamisen ja uuden oppimisen väylien lisäksi merkittävä rooli on myös uudessa yhteiskunnassa luoduilla sosiaalisilla suhteilla ja verkostoilla. (Esim. Liebkind 2004; Pyykkönen 2007.)

Kotoutumisen näkökulmasta merkittävä osa maahanmuuttajan itse tärkeäksi koetuista tiedoista, neuvoista ja tuesta saattaa välittyä arkielämän sosiaalisissa verkostoissa ja kontakteissa; esimerkiksi maahanmuuttaja- tai monikulttuurisissa yhdistyksissä osallistumisen kautta. (Aarnitaival 2012, 115; Pyykkönen 2007, 119-121.) Vuorovaikutussuhteet maassa kauemmin asuneisiin maahanmuuttajiin ja kantaväestöön sekä arjen yhteistyöheidän kanssaan monipuolistavat käytettävissä olevia informaatiostrategioita ja myös helpottavat ongelmatilanteisiin sopivien strategioiden valintaa. (Aarnitaival 2012, 50.) Tutkimusaineistoni tukevat tätä näkemystä; projektin puitteissa syntyneissä vuorovaikutussuhteissa oli saatu erityisesti erilaisiin arkisiin asioihin ja yleisemmin muuhunkin arkiseen

selviytymiseen tärkeäksi koettuja neuvoja, apua ja tietoa, joiden koettiin vaikuttavan laajemmin jopa elämänlaatuun. Tiedon lisääntymisen myötä maahan muuttanut alkaa vähitellen tuntemaan uutta yhteiskuntaa ja sen toimintamekanismeja, kulttuuria ja kieltä pärjätäkseen arjessaan. Kyse on *arjen kansalaisuuden rakentumisesta*, jolla viittaa yksilöiden ja yhteiskunnan suhteeseen: oikeuksiin ja velvollisuuksiin, osallisuuden ja osallistumisen mahdollisuuksien rakentumiseen sekä tulla tunnustetuksi, että on mahdollisuuksia kokea kuuluvansa yhteiskuntaan. (Vuori 2012, 235.) Osallistumisen ja tiedon lisääntymisen kautta vahvistuvat osallisuuden kokemukset muovaavat yksilön tiedon ja tuen hankinnan strategioita edelleen, jotka vaikuttavat arjen sujuvuuteen ja sitä myötä aina koettuun elämänlaatuun. (Vrt. Aarnitaival 2012, 50.)

”Ensimmäisen puolentoista vuoden aikana mulla oli hyvin vähän kontakteja muihin ihmisiin (-) ja sen jälkeen kun aloin osallistua näihin valjakon tapahtumiin ja toimintaan. (-) Mun elämänlaatu parani ja muuttui. (-) tämän projektin kautta niin suomalaisten kuin venäläisten kontaktien myötä on tullut arkipäiviin helpotusta (-) siis ihan semmosia niin kun terveyspuolenkin asioihin tai johonkin lasten asioihin tai semmisiin asioiden hoitoon ylipäänsä (-) mikä on liittynyt koulutukseen tai tiedon hankintaan (-) voi niinku jakaa kokemuksia ja sen avulla selvittää arkipäiväisistä asioista.” (Jelena)”(...)

Yhdistyksillä voi olla rooli täydentää viranomaisten palveluita ja toimia yhteistyökumppaneina maahanmuuttajia tukevia palveluita toteutettaessa. (Sisäministeriö 2013, 19) Tutkimuksessani tuli myös selkeästi nimettynä esille se, kuinka viranomaisten ja kotoutumisammattilaisten kanssa hoidettiin kyllä kaikki välttämättömät toimenpiteet ja asiat, mutta tukea ja apua olisi kaivattu erityisesti muuton alkuvaiheessa enemmän erilaisten virallisten hakemusten ja kirjeiden täyttämisen ja niiden ymmärtämisen suhteen. On toki ymmärrettävää, että viranomaisten ja kotoutumisammattilaisten resurssit eivät yksinkertaisesti riitä jokaisen hakemuksen tai erilaisten ilmoituksien läpikäymiseksi, jolla taattaisiin sitä, että ne tulisivat ymmärretyksi ja täytetyksi oikein. Tähän asiaan useampi nainen koki saaneensa apua ja helpotusta kuitenkin projektiin osallistuessaan.

”Tehtiin ne kaikki pakolliset ja viralliset asiat sekä toimenpiteet viranomaisten kanssa, mutta ei mitään enempää (-) niin silloin ois toivonut, että ois tästä valjakosta annettu joku esite vaikka. (-) Kun täällä valjakko -projektissa on saanut apua sitten myös kaikkien eri hakemusten täyttämässä, jos on ollut vaikea osata itse täyttää, niin voitu auttaa sitten. (-) siitä ois ollut mullekin kyllä suuri apu jo silloin ensimmäisen vuoden aikana.” (Julia)

”Usein auttoi jo sekin, että jos itselle tuli vaikka jotain virallisia kirjeitä ja piti selvittää, mitä niissä lukee, niin sitten siellä keskusteluryhmässä Valjakon puitteissa nämä suomalaiset, jotka osasivat myös venäjää, niin he sitten saattoivat kääntää niitä kirjeitä mulle ja neuvoa.” (Irina)

Mahdollisuudet tavata samassa elämäntilanteessa olleita ja samaa kulttuuria edustavia toisia maahanmuuttajia helpottaa usein yksilön psyykkistä ja sosiaalista stressiä, jota uuteen maahan ja kulttuuriin sopeutuminen sekä valtakielen osaamattomuus usein aiheuttaa. Maamiesten tapaaminen tyydyttää myös yhteenkuuluvuuden ja turvallisuuden tunnetta uudessa yhteiskunnassa. Keskustelu, tiedon ja kokemusten jakaminen omalla äidinkielellä tarjoaa tukea sekä mahdollisuuksia ilmentää persoonallisuuttaan tai ylipäänsä keskustella monipuolisemmin erityisesti muuton alkutaipaleella (Liebkind ym. 2004, 97-98.) Lähes kaikki venäjänkieliset maahanmuuttajanaiset toivat esille toisilta venäjänkielisiltä maahanmuuttajilta saatavan tuen merkityksen kotoutumista helpottavaksi. Tulkitsin, että osassa naisten kertomuksissa korostui nimenomaan vertaistuellisuus; samuuteen perustuviin jaettuihin kokemuksiin kotoutumiseen liittyvistä haasteista ja niistä selviytymisestä sekä osallisuuden kokemus toiminnan yhteisöllisyydestä ja yhteiskunnallisuudesta. (Vrt. Hokkanen 2014, 26.) Toinen venäjänkielinen maahanmuuttaja, joka on käynyt samanlaisen kotoutumisprosessin läpi tai elää samankaltaisessa elämäntilanteessa, voidaan kokea merkitykselliseksi tiedon ja tuen lähteeksi.

”Se kurssi oli ihan hyvä, mutta tietenkin sen ensimmäisen vuoden aikana (-) ois toivonut niinku muiden maamiesten kokemusta auttaa, jos he pystyvät auttamaan (-) Toiset venäläiset niinku (-) On monta sellaista asiaa, jonka vasta myöhemmin parin vuoden päästä on ymmärtänyt (-) ne on semmosia hyvin pieniä vivahteita kaikessa käytännön elämän asioissa, joissa pystyis toinen venäläinen auttaa toista, että miksi joku asia on näin tai näin. Niin sieltä tulis niitä vinkkejä, ohjeita ja tukea.” (Jelena)

Uudessa yhteiskunnassa kertyneiden uusien (kotoutumis)kokemusten kautta voi venäjänkielinen maahanmuuttaja toisaalta myös itse neuvoa ja tukea vasta Suomeen muuttaneita venäjänkielisiä maahanmuuttajia. Sisäinen halu osallistua yhdistysten toimintaan voi syntyä myös halusta auttaa ja tehdä hyviä tekoja. (Tuunainen 2007, 12.) Liisa Hokkanen (2014) tulkinnan mukaan sekä vertainen että vapaaehtoinen auttaminen perustuvat molemminpuolisuuteen ja vapaaehtoiseen toimijuuteen. (Mt. 25.) Havaitsen tässä mielenkiintoista vertailupintaa myös osallisuuden näkökulmasta. Yksi yhdistysten voimavara on vertaistuessa ja muussa tuen saamisessa, mutta myös sen antamisessa, jolloin molemminpuolisen osallisuuden toteutuminen tulee mahdolliseksi. Vertaistuki sekä muiden auttaminen ja kokemusten jakaminen voi tyydyttää merkitykselliseksi kokemisen tunnetta sekä edistää henkistä tasapainoa. (Pyykkönen & Martikainen 2013, 283.)

”(...) se kokemusten vaihto, kun siinä on se muutto ja toisilla on enemmän kokemusta sekä nyt itsellekin sitä on karttunut (...) siis kun tavataan, niin siellähän nousee sellaisia ihan käytännön ongelmia ja omia asioita ja sitten naiset keskenään vaihtaa kuulumisia ja kokemuksia (-) jaetaan usein sitä omaa kokemusta myös muille. (-) että

siitä on ollut sillein iso apu, kun muut venäläiset voidaan tukea ja neuvoa toisiamme täällä (projektissa).” (Leyla)

Sosiaaliset kontaktit paitsi omaan etniseen ryhmään, mutta myös kantaväestöön ovat kuitenkin tarpeen. Tällä voi olla ratkaiseva merkitys maahanmuuttajan sosiokulttuuriseen sopeutumiseen, työllistymiseen ja sosiaalisen statuksen kohoamiseen. (Liebkind 2004, 99-100.) Maahanmuuttajat, joilla on tasapuolisesti sosiaalisia suhteita niin kantaväestöön kuin omaan kulttuuriseen ryhmään kuuluvien kanssa, on vähemmän kasautuvaa työttömyyttä tai muita syrjäytymisriskejä. (Mt., 249.) Myös tutkimusaineistoni tukee ainakin osittain näkemystä siitä, että sosiaaliset vuorovaikutussuhteet suomalaisten kanssa edistivät ammatillista etenemistä. Aineistossani Leyla kertoi siitä, kuinka oli saanut Valjakopareiltaan tärkeäksi kokemaansa apua ja tukea ensin opiskeluidensa etenemisessä ja myöhemmin työpaikkahaussa.

”Tandemparistani oli paljon apua, kun mä siihen työharjoitteluun menin, kun siihen kuului näyttösuunnitelman laatiminen, niin se oli mulle uutta ja vierasta (-) en ollut venäjälläkään joutunut tuollaisia asioita tekemään, niin mä sain siltä tandemparilta tosi hyvin apua siihen. (...) ja sitten sain myös apua, kun olin melkein valmistunut, niin suomalaiset täällä (Projektissa) alkoivat jo kysellemään, että miksi sä et hae jo työpaikkoja (-) ja mä olin sillein, että enhän mä ole vielä edes valmistunut (-) mutta suomalaiset oli sillein, että pitää jo hakea (-) he niinku tukivat mua tässä työhaussakin (-) koska venäjällä on eri tilanne, koska siellä on turha edes lähteä kysellemään töitä mistään, jos sulla ei ole sitä tutkintotodistusta kädessä.” (Leyla)”

Myös Aarnitaival (2012, 79) toteaa tutkimuksessaan, että maahanmuuttajien sosiaalisista verkostoista kantaväestöön kuuluvilla voi olla esimerkiksi ammatillisen tulevaisuuden suhteen hyödyllisempää ja tarkempaa tietoa sekä suhteita tai muita relevantimpia tiedonhallinnallisia ratkaisuja maahanmuuttajien elämäntilanteisiin.

6 Pohdinta

Pro gradu -tutkielmassani olen tutkinut Valjakko -projektin merkitystä venäjänkielisten maahanmuuttajien osallisuuden ja kotoutumisen kokemuksiin suomalaisessa yhteiskunnassa. Oman tutkimusprosessini edetessä havaitsin, kuinka osallisuus ja kotoutuminen nivoutuivat käsitteinä tiukasti yhteen; oli haastavaa käsitellä ja pohtia maahanmuuttajien osallisuutta nostamatta kotoutumisen käsitettä lähes samalle tasolle. Kysyin monta kertaa itseltäni; edistääkö osallisuuden kokemukset kotoutumista vai lisääkö kotoutuminen osallisuutta? On tärkeä ymmärtää, että onnistunut kotoutumisen prosessi ja maahanmuuttajien osallisuuden rakentuminen nivoutuvat kiinteään vuoropuheluun; onnistunut kotoutuminen edisti osallisuuden kokemusta ja osallisuuden kokemukset edistivät onnistunutta kotoutumista. (vrt. Liebkind ym. 2004; Castaneda ym. 2015) Pohjimmiltaan niin kotoutumisessa kuin osallisuudessa on kyse suhteista ja vuorovaikutuksesta, joita maahanmuuttajalla on tai ei ole ympäröivään yhteiskuntaan ja sen instituutioihin, yhteisöihin sekä ylipäänsä ympärillä oleviin muihin ihmisiin.

Tutkielmani tärkeänä tavoitteena oli venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemusten ja mielipiteiden esille tuominen Valjakko -projektiin ja sen osallistumiseen liittyen. Lähtökohtaisesti olin kiinnostunut venäjänkielisten maahanmuuttajien syistä päättää osallistua projektin toimintaan ja mitä merkityksiä he olivat antaneet projektille. Maahanmuuttajien kotoutumisen ja kolmannen sektorin toiminnan kentällä osallisuuden kokemuksia syntyy yhteenkuuluvuudesta, oppimisesta, osallistumisesta, luottamuksesta ja kokemuksesta, että selviytyy ja sopeutuu haasteista huolimatta. (Pyykkönen 2007, 74-97; Pyykkönen & Martikainen 2013, 282-284.) Analyysiani prosessoisin eteenpäin kysymällä, onko Valjakko -projekti pystynyt osaltaan luomaan ja vahvistamaan edellä mainittuja kokemuksia ja miten. Kiinnitin analyysissäni huomion ilmaisuihin, joiden tulkitsin ilmaisevan osallisuuden ja kotoutumisen kokemusta venäjänkielisten maahanmuuttajien vastauksissa suoraan tai välillisesti.

Kotouttamistoimenpiteiden päämääränä on maahanmuuttajan kotoutuminen yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi, jota usein mitataan työelämään ja muuhun yhteiskunnan toimintaan osallistumisella. (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386, 3§; Saukkonen 2013, 92-93.) Onnistunut kotoutuminen on kuitenkin aina riippuvainen yksilön halusta ja motivaatiosta kotoutua. Tämä tutkielma osoitti, että maahanmuuttajilla on

motivaatiota ja halua kotoutua sekä tulla osaksi suomalaista yhteiskuntaa osallistumalla täysivaltaisesti sen eri toimintoihin. Tutkimustulosteni perusteella suomen kielen oppiminen oli tärkeimpiä lähtökohtia kotoutumisessa ja osallisuudessa. Valtakielen oppimiselle annettiin valtava merkitys kotoutumisen edistymisessä ja osallisuuden vahvistajana, sillä suomen kielen oppiminen oli tyypillisesti ensimmäinen nimetty syy osallistumiselle ja sen merkitystä pystyi havaitsemaan koko tutkimusprosessin läpi. Suomen kielen oppimisen koettiin olevan tärkeä polku kohti sujuvampaa arkea ja vuorovaikutusta ympärillä olevien ihmisten kanssa sekä parantavan työelämään osallistumisen mahdollisuuksia. Valjakko -projektin osalta toiminnan erityinen pilottitoiminta eli pari-/tandemtoiminta koettiin erityisen hyödylliseksi juuri kielen oppimisen kannalta. Paritoimintaan osallistuneiden venäjänkielisten maahanmuuttajien kertomuksissa keskiöön nousi se, kuinka paritoiminta mahdollisti tehokasta kielen oppimista lämpimässä ja välittömässä ilmapiirissä *kaksikulttuurisesti*, joissa saattoi muodostua myös aitoa ystävyyttä osallistujien välillä.

Tutkimustuloksien kannalta onkin tärkeää pohtia sitä, miksi Valjakko -projektiin osallistuneet venäjänkieliset maahanmuuttajat toivat niin vahvasti esille kielen oppimisen kautta rakentuvaa osallisuutta ja kotoutumisen prosessia sekä pitivät sitä ensisijaisena syynä osallistumiselle. Tiedostin kyllä jo tutkimusprosessini alkuvaiheessa, että kielen oppiminen tulisi varmasti olemaan yksi tärkeäksi koettu hyöty projektiin osallistumisesta, mutta silti merkityksen hallitsevuus ja selkeä ensisijaisuus yllätti. Tämä havainto poikkesi osaksi myös Valjakko -projektin virallisesta tavoite- ja hankekuvailusta, jossa pari-/tandemtoiminnan osalta korostettiin sitä, kuinka ystävötoiminta -tyyppisen toiminnan kautta venäjänkieliset maahanmuuttajat ja kantasuomalaiset tutustuisivat toisiinsa sekä saisivat myönteisiä kokemuksia kohtaamisista, joihin myötä kielitaito kehittyisi ja ymmärrys suomalaisesta, mutta myös venäläisestä arjesta ja kulttuurista lisääntyisi. Tutkimustulosteni mukaan paritoimintaan osallistuttiin lähtökohtaisesti kuitenkin juuri kielen oppimisen, eikä suomalaisiin tutustumisen takia. Toki suomalaisiin tutustumista ja sosiaalisten suhteiden sitominen nostettiin myös tärkeään rooliin venäjänkielisten maahanmuuttajien vastauksissa, mutta vuorovaikutussuhteita paritoiminnassa kuvattiin ennemminkin siten, että hyvissä ja välittömissä kohtaamisissa opittiin kieltä, joiden myötä saattoi syntyä myös aitoa ystävyyttä mikäli ”kemat” sattuivat muutenkin kohtaamaan.

Toisaalta tutkimustulokset eivät yllätä, sillä maahanmuuttajien kotoutumisen osalta val-

takielen taidon oppimisella ja sosiaalisilla verkostoilla on todettu olevan johdonmukaisimpia yhteyksiä maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumiseen ja osallisuutta lisääviin kokemuksiin yhteiskunnassa. (Esim. Liebkind ym. 2004; Aarnitaival 2012; Orton 2012.) Myös omat tutkimustulokseni vahvistavat tätä näkökulmaa. Tutkimukseeni osallistuneet naiset kokivat, että suomen kielen taidon oppiminen ja kehittäminen olivat avainasemassa myös erilaisten tietotaitojen omaksumiselle uudessa informaatio- ja kulttuuriympäristössä, joka taas helpotti monella tavalla myös arkielämästä ja erilaisista sosiaalisista tilanteista selviytymistä sekä paransi työmarkkina-asemaa. (Vrt. Tuunainen 2007; Pyykkönen 2007) Havaintojeni yhteenvedona Valjakko -projektista voidaan todeta, että loppupeleissä suomen kielen oppiminen ja suomalaisiin tutustuminen kytkeytyivät kuitenkin kiinteään vuoropuheluun: suomen kieltä haluttiin oppia, jotta suomalaisiin tutustuminen ja vuorovaikutus olisi helpompaa sekä toisaalta suomalaisiin haluttiin tutustua, jotta oma suomen kielen taito paranisi.

Maahanmuuton ja monikulttuurisen järjestö- sekä projektitoiminnan näkökulmasta tarkasteltuna tutkimukseni osoittaa, että Valjakko -projektin erityinen vahvuus oli sen onnistuneesti ja kirjaimellisesti toteutuneessa *kaksikulttuurisuudessa*. Valjakko -projektiin osallistuneet kertoivat suoraan kokemuksistaan siitä, kuinka muihin maahanmuuttajille suunnattuihin järjestö- tai kohtaamispaikkoihin verrattuna Valjakko -projektin toiminnassa pääsi lämpimässä ilmapiirissä tutustumaan oikeasti suomalaisiin ja suomalaisen kulttuurin tapoihin sekä kehittämään omaa suomen kieltään ujostelematta. Projektin toimintaan osallistuneet suomalaiset koettiin myös keskimääräistä avoimempina, jotka olivat aidosti kiinnostuneita venäläisestä kulttuurista ja kielestä. Lisäksi moni suomen kieltä äidinkielenään puhuvista osallistujista osasi venäjän kieltä. Käytännössä kahden kielen käyttäminen helpotti usein esimerkiksi suomenkielisten ja venäjänkielisten kommunikoinnin sujuvuutta; tarvittaessa voitiin käyttää molempia kieliä oikeiden sanojen löytymiseksi tai lauseiden täydentämiseksi. Lisäksi kaksikulttuurisuus mahdollisti sen, että venäjänkieliset osallistujat tarjosivat toisilleen keskenään vertaistukea ja vinkkejä kotoutumisen tukemiseksi.

Kaksikulttuurisen ja monikulttuurisen toiminnan näkökulmasta yhteiskuntaan kuuluminen edistämisen tärkeä vastapari on usein rooli tukea maahanmuuttajien *erottautumista*, joka viittaa oman etnisen kulttuurin ylläpitoon, kulttuuriperinteiden vaalimiseen ja mah-

dollisuuksiin tavata samassa elämäntilanteessa olevia sekä lisätä oman kulttuurinsa näkyvyyttä ja oikeuksia paikallistasolla. (Pyykkönen 2007, 81-82, 119-121.) Valjakko -projektiin osallistuneet naiset kertoivatkin innokkaasti myös erilaisista venäläistä kulttuuria ilmentävistä tapahtumista, luovista tuotoksista ja esityksistä tai vain sellaisista mukavista sosiaalisista kohtaamisista, joissa oli saanut kertoa venäläisestä kulttuurista, sen perinteistä ja tavoista. Haastateltavat naiset kertoivatkin venäläisen kulttuurin ikävöimisestä ja ilmaisivat jopa olevansa *sielultaan* aina venäläisiä, vaikka kysyttäessä halusta muuttaa takaisin venäjälle oli selkeästi kielteinen ja suomen koettiin olevan *koti*, johon haluttiin kotoutua täysivaltaisesti. Tutkimustuloksieni mukaan Valjakko -toiminnalla oli siis selkeä merkitys myös kulttuurisen identiteetin ylläpitoon ja sen jakamiseen muille, joka vahvisti näkökulmaa taas siitä, että yhdistystoimintaan osallistuminen voi olla tärkeä osallisuutta vahvistava, identiteettiä suojaava ja hyvinvointia luova tekijä elämän erilaisissa muutos- ja sopeutumisvaiheissa. (Scaramuzzino 2012, 15; Pyykkönen 2007, 81-82.)

Mielenkiintoista syvyyttä pohdintaan Valjakko -projektin merkityksistä venäjänkielisten maahanmuuttajien kotoutumiseen toi myös se, että tutkimukseeni osallistuneet naiset jakoivat kokemuksiaan yksinäisyyden, turhautumisen ja tylsistymisen tunteista, joita he olivat erityisesti ensimmäisen vuoden aikana kokenut Suomeen muuttamisen jälkeen sekä ennen Valjakko- ja/tai Suomi-Venäjä -seuraan osallistumista. Osalle naisista Valjakko- ja Suomi-Venäjä -seuraan osallistumisesta oli muodostunut hyvin tärkeä harrastus ja elämään monipuolisuutta tuova asia. Tutkimukseeni osallistuneista naisista kaikki olivat työikäisiä ja osa naisista kuvaili suoraan sitä, kuinka toimintaan osallistuminen oli työelämään osallistumisen puuttuessa lisännyt tärkeäksi koettua merkityksellisyyden tunnetta suomalaisessa yhteiskunnassa. Myös muut naiset kuvailivat sitä, kuinka toimintaan osallistuminen oli monipuolistanut arkea ja tuonut elämään jotain sellaista ”mihin mennä sekä mitä suunnitella ja odottaa”. Työttömän osallistuminen yhdistystoimintaan kompensoi työttömyydestä aiheutuvia negatiivisia kokemuksia ja vahvistaa osallisuuden kokemuksia; kuulumisen ja kuulluksi tulemisen kokemusta sekä lisää itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia ja säännöllisiä sosiaalisia kontakteja, joita työelämään osallistuminen ja työyhteisöt tarjoavat. (Siltaniemi ym. 2008, 184-185.)

Projektin toiminta ja sen päämäärät myötäilivät kotoutumisen virallista määritelmää ja sen julkilausuttuja tavoitteita; parhaimmillaan se tuki venäjänkielisen maahanmuuttajan yksilöllistä kotoutumisen prosessia, jossa maahanmuuttajaa tuettiin löytämään omaa

paikkaansa ja henkistä tasapainoa yhteiskunnassa rakentamalla *kaksikulttuurista* identiteettiä eli omaksumaan valtakulttuurin kieltä, tapoja ja toimintaa, mutta myös ylläpitämään omaa etnistä kulttuuriaan sekä jakamaan sen myönteisiä perinteitä ja intressejä myös yhteiskuntaan laajemmin. (Vrt. Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 257; Pyykkönen & Martikainen 2013, 283.) Lisäksi projekti edisti monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamista lisäämällä kahden eri kulttuuritaustoilta tulevien luonnollisia ja myönteisiä kohtaamisia. Koen tutkielmani suurimman hyödyn siinä, että tutkielmani tuloksia voidaan soveltaa paitsi maahanmuuttajien osallisuuteen ja kotoutumiseen liittyvän toiminnan kehittämiseksi, mutta erityisesti juuri kaksikulttuurisen toiminnan kehittämiseen ja ideoimiseen. Erilaisten maahanmuuttajiin liittyvien projektitoimintojen kehittämisessä ja vaikuttavuuden arvioinneissa on tärkeintä kuunnella heitä, joihin toiminta kohdistetaan; osallistujiin, koska he tuovat projektin toiminnasta erilaista tietoa ja kokemusta osallisuudesta ja kotoutumisesta kuin esimerkiksi ammattilaisten kokemukset. (Ks. Hokkanen 2013, 80–82.)

Tutkimukseni loppuvaiheessa selvisi, että Suomi-Venäjä -seura ei saanut jatkorahoitusta Valjakko -projektille vuoden 2017 jälkeen, jota on mielestäni tärkeä pohtia tämän pohdinnan lopuksi. Valjakko -projektin vahvuus, mutta myös heikkous oli osallistujamäärä ja toiminnan laajuus. Toki lähtökohtaisesti Suomi-Venäjä -seuran kaksikulttuurinen toiminta rajasi projektin toiminnan venäjänkielisten maahanmuuttajien ja kantaväestön väliseksi toiminnaksi. Tämä supisti toiminnan laajuutta, mutta houkutteli myös juuri venäläisestä kulttuurista ja kielestä kiinnostunutta kantaväestöä toimintaan mukaan. Lisäksi projektin toiminta mahdollisti kaksikulttuuriset sekä erilaisia suomalaista ja venäläistä kulttuuria ilmentäviä teema -tapahtumia, -retkiä ja -kohtaamisia, jotka tarjosivat luovia mahdollisuuksia ylläpitää kulttuurista identiteettiä ja jakaa sitä muille. Valjakko -projektin koettiin vastaavan paremmin tähän tarpeeseen eli mahdollistaen välittömiä ja luonnollisia kohtaamisia sekä vuorovaikutustilanteita suomalaisten kanssa, joka nostettiin tärkeään rooliin tutkimukseeni osallistuneiden maahanmuuttajien vastauksissa. Suomalaisiin tutustumisen sekä kohtaamisten kautta yhdessä opiskelu ja yhteinen tekeminen koettiin olevan parhaimpia väyliä kehittää erityisesti omaa puhekieltä suomeksi ja omaksua paikallisia tietotaitoja suomalaisista tavoista ja kulttuurista, jonka kautta koko kotoutumisenkin koettiin edistyvän.

Toisaalta havaitsin jo tutkimukseni analyysivaiheessa, että haastateltavista naisista yhtä

lukuun ottamatta olivat osallistuneet Suomi-Venäjä -seuraan aktiivisesti jo ennen Valjakko -projektin alkamista. Haastateltavat naiset myös kertoivat monista muista, jo vuosia aktiivisesti Suomi-Venäjä -seuraan ja sittemmin Valjakko -projektin toimintaan osallistuneista venäjänkielisistä maahanmuuttajista ja suomenkielisistä osallistujista. Jo tuossa vaiheessa aloin pyörittelemään ajatuksia niistä marginaaliryhmistä, jotka jäävät toimintojen ulkopuolelle; kuinka projektitoimintaan olisi saatu osallistumaan enemmän työelämän- ja yhdistystoiminnan ulkopuolella olevia ja vasta muuttaneita venäjänkielisiä maahanmuuttajia, jotka tarvitsisivat erityisesti tukea kotoutumiseen, lisää sosiaalisia suhteita ja neuvoja arkielämästä selviytymiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi tutkimukseni haastatteluvaiheessa huomasin, että minun oli toisinaan vaikeuksia erotella, puhuiko tutkimukseen osallistunut Valjakko -projektin toiminnasta vai Suomi-Venäjä -seuran toiminnasta. Ainoastaan Valjakkopari (Tandem) -toiminta oli projektissa uusi ”pilottitoimintaa”, jossa virallisesti muodostettujen ystäväpari- tai pienryhmien määrä pyöri noin kymmenessä. Muiden toimintamuotojen esim. säännöllisesti kokoontuva pienryhmä ja erilaiset kulttuuritapahtumat sekä retkien järjestäminen oli jo tuttua Suomi-Venäjä -seuran toiminnassa, johon Valjakko -projekti oli tarjonnut laajemmat resurssit ja vahvistanut jo olemassa olevaa toimintaa. Yhdistysten tärkeä lähtökohta onkin yhdistysten perustyö eli se, mitä on tehty ja tehdään vapaaehtoisvoimin sekä tästä osaamisesta kumpuavat projektit ja rahoitukset vahvistavat ja kasvattavat toimintaa, mutta kuitenkin niin, ettei kaikki toiminta ole riippuvainen ulkopuolisista rahoituksista (Tuunainen 2007, 61).

Valjakko -projektissa toteutui ihailtavalla tavalla *kaksikulttuurinen* toiminta. Projekti mahdollisti välittömiä, mutta projektin kautta suunnitelmallista ihmisten kohtaamista, yhdessä tekemistä ja vuorovaikutuksen lisääntymistä, joka lisäsi tietyn maahanmuuttajaryhmän ja kantaväestön sosiaalisia ja myönteisiä suhteita sekä edisti maahanmuuttajien kotoutumista ja osallisuutta. Suomalainen maahanmuuttopolitiikka korostaa ja pyrkii saamaan maahanmuuttajien onnistuneen kotoutumisen edistämiseen sekä peräänkuuluttaa voimavara- ja osallisuusajattelua. (Valtion kotouttamisohjelma 2016) Maahanmuuttajien sosiaaliset kohtaamiset ja suhteet valtaväestön kanssa on yksi tärkeä väylä kotoutumisessa suomalaisen yhteiskunnan täysivaltaiseksi ja osalliseksi jäseneksi. Tutkimustulosteni perusteella maahanmuuttajat kaipaavat enemmän luonnollisia sosiaalisia kontakteja ja kohtaamisia juuri valtaväestön kanssa kielellisiin ja sosiaalisiin intresseihin perustuen. Tämä korostuu erityisesti maahanmuuton alkutaipaleella, kun kielitaitoa ja perheen

ulkopuolisia sosiaalisia verkostoja ja yhteisöjä ei ole vielä muodostunut. Lisäksi maahanmuuttajat kokivat, että erilaisissa arkisissa tilanteissa esim. naapuriin sosiaalisen kontaktin saaminen oli haastavaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Valjakko -projekti tarjosi siis tilan, jossa kantaväestö erityisesti halusi kommunikoida ja tutustua juuri venäjänkieliseen maahanmuuttajaan.

Tulevaisuutta ja jatkotutkimusta ajatellen koen, että tutkimukseni antaa ideoita ja pakottaa pohtimaan kaksikulttuurisen toiminnan ja maahanmuuttoon liittyvien projektien toteuttamistapojen kehittämisen tärkeyttä, sillä maahanmuuttajaryhmien ja kantaväestön välisen välittömän vuorovaikutuksen ja myönteisten kohtaamisten lisääminen on olennaista monikulttuurisen yhteiskuntakehityksen, maahanmuuttajien kotoutumisen ja osallisuuden edistämisen kannalta. Kaksikulttuurinen toiminta voi olla erityisen hedelmällistä ja vaikuttavaa, kun se pyrkii monipuolisella toiminnalla yhdistämään kahden kulttuurin myönteisiä palasia ja lisää ryhmien välistä vuorovaikutusta, joka parhaimmillaan tukee maahanmuuttajan tasapainoista identiteettityötä sekä sopeutumis- ja kotoutumisprosessia uudessa yhteiskunnassa. Tärkeänä jatkotutkimuskohteena kokisin tutkimuksen, joka lisäisi tietoa kantaväestöstä, jotka ovat osallistuneet omaehtoisesti Valjakko -projektin kaltaiseen toimintaan esimerkiksi tutkimalla sitä, mitkä syyt ja motiivit osallistumisen taustalla ovat olleet.

Lähteet

- Aarnitaival, Saraleena 2012: Maahanmuuttajanaiset työelämä tietoa etsimässä. Tutkimus kotoutumisen tietokäytännöistä. *Electronica Universitatis Tamperensis* 1198. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere.
- Alasuutari, Pertti 1999: Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Vastapaino. Jyväskylä.
- Berry, W. John & Poortinga, H. Ype & Marshall H. Segall & Pierre, R. Dasen 1992: *Cross-Cultural Psychology. Research and Applications*. Cambridge University Press. Cambridge. First edition.
- Berry, W. John & Poortinga, H. Ype & Marshall H. Segall & Pierre, R. Dasen 2002: *Cross-Cultural Psychology. Research and Applications*. Cambridge University Press. Cambridge. Second edition.
- Biles, John & Carrol, Annie & Pavlova, Radostina & Sokol, Margaret 2012: Canada – Fostering an Integrated Society? Teoksessa Fridered, James & Biles, John (toim.) *International Perspectives: Integration and Inclusion*. McGill-Queen's University Press. London. 79-110.
- Biles, John & Frideres, James 2012: Introduction. Teoksessa Fridered, James & Biles, John (toim.) *International Perspectives: Integration and Inclusion*. McGill-Queen's University Press. London. 1-13.
- Björklund, Liisa & Hallamaa, Liisa 2013: Miten kannustaa ihmisiä työmarkkinoille eettisesti ja kestävästi? Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikka Suomessa*. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisuja. Suomen yliopistopaino Oy. Tampere. 150-172.
- Bourdieu, Pierre 1991: *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Castaneda, Anu & Larja, Liisa & Nieminen, Tarja & Jokela, Satu & Suvisaari, Jaana & Rask, Shadia & Koponen, Päivikki & Koskinen, Seppo 2015: *Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH)*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 8/2015. Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.
- Castles, Stephen 2000: *Ethnicity and Globalization. From Migrant Worker to Transnational Citizens*. SAGE Publications. London.
- Ekhholm, Elina 2015: Työtä yhteisön ja yhteiskunnan hyväksi. Maahanmuuttajajärjestöt palveluiden tuottajina. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. *Konserni* 53/2015. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75044/TEMjul_53_2015_web_16092015.pdf?sequence=1.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2001: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 5.painos. Vastapaino. Tampere.
- Essers, Caroline 2009: *Reflections on the Narrative Approach: Dilemmas of Power, Emotions and Social Location While Constructing Life-Stories*. SAGE publications. London, 163-181.
- Etnisten suhteiden neuvottelukunta ETNO 2008: *Järjestöjen rooli hyvien etnisten suhteiden edistämässä sekä kotouttamisen kehittämisessä. Järjestöjen kotouttamisen ja etnisen yhdenvertaisuuden politiikka -työryhmän raportti*. https://www.jarjestohautomo.fi/@Bin/259046/Liite6_jarjestojen_kotouttamisen_ja_etnisen_yhdenvertaisuuden_politiikka_tyoryhman_raportti.pdf. Viitattu 6.11.2017.
- European Union Agency for Fundamental Rights 2017: *Together in the Eu. Promoting the participation of migrants and their descendants*. Publications Office of the

- European Union. Luxembourg.
- Flink, Toivo 2016: Inkerinsuomalaisten paluumuutto ja kotoutuminen Suomeen. Teoksessa Tanner, Arno & Söderling, Ismo (toim.): Venäjänkieliset Suomessa. Huomisen suomalaiset. Painosalama Oy. Turku. 76-95.
- Forsander, Annika 2007: Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille? Maahanmuuttajien työmarkkina-asema yli vuosikymmen Suomeen muuton jälkeen. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.): Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Väestöliitto. 312-334.
- Gothóni, Raili 2015: Esipuhe. Teoksessa Hammar, Sari & Gothóni, Raili (toim.) Järjestöt kotoutumista edistämässä – jyvä, josta kasvatettiin lisää valmiuksia toimia monikulttuurisessa ja -uskontoisessa ympäristössä. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja C Katsauksia ja aineistoja 41. Juvenes Print Oy. Tampere. 9-10.
- Harju, Aaro 2004: Aktiivisten kansalaisten Suomi. Oikeusministeriön julkaisuja 2004:11.
- Harju, Aaro 2005: Kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan innoittajana. Teoksessa Nylund, Marianne ja Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Vastapaino. Tampere. 58-82.
- Heikkinen, Sari 2015: Arki uudessa kotimaassa. Entisestä Neuvostoliitosta Suomeen iäkkäinä muuttaneiden arki, sosiaaliset suhteet ja kotoutuminen. Acta Universitatis Tamperensis 2029. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Helne, Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011: Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki.
- Hokkanen, Liisa 2014: Autetuksi tuleminen. Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. Acta Universitatis Lapponiensis 278. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Huttunen, Laura 2002: Pahan karttalehtiä. Maahanmuuttajat ja pahan kokemuksen paikat. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyuden ja auttamistyön varjojen välillä. PS-kustannus. Keuruu. 86-107.
- Hyyppä, Markku 2002: Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. PS-Kustannus. Jyväskylä.
- Iskanius, Sanna 2006: Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti. Jyväskylä Studies in Humanities 51. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Sanna & Keto-Tokoi, Anna 2017: Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 33/2017. Helsinki.
- Jaakkola, Eevi 2015: Yhteisöllisyys syrjäisellä maaseudulla asuvien ikääntyvien arjessa. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Jaakkola, Magdalena 2005: Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003. Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki.
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina 2002: Rasismi ja Syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Gaudeamus. Helsinki.
- Jasinskaja-Lahti 2007: Venäläiset maahanmuuttajat suomessa. Teoksessa Korhonen, Elina (toim.) Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa. Väestöliitto. Priimuspaino Oy. Helsinki. 46-58.
- Jansinskaja-Lahti, Inga & Mähönen, Tuuli Anna 2009: Intergroup attitudes among majority and minority groups. Teoksessa Jansinskaja-Lahti, Inga & Mähönen, Tuuli Anna (toim.) Identities, intergroup relations and acculturation: The

- cornerstones of intercultural encounters. *Gaudeamus*. Helsinki. 111-124.
- Juntunen, Marko 2009: Diasporic Silences and Multicultural Encounters in Varissuo, Finland. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration*. 4 (1). 28-33.
- Keskinen, Suvi 2012: Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalin kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsiäho, Anu (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere. 291-320.
- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana 2012: Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsiäho, Anu (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere. 7-35.
- Kerkkänen, Heikki & Säävälä, Minna 2015: Maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä edistävät tekijät ja palvelut. *Systemaattinen tutkimuskatsaus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja konserni 40/2015*. Edita Publishing Oy.
- Latomaa, Sirkku & Pöyhönen, Sari & Suni, Minna & Tarnanen, Mirja 2013: Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. *Gaudeamus*. Helsinki. 163-183.
- Leemann, Lars, Kuusio, Hannamaria & Hämäläinen, Riitta-Maria 2015: Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*. www.thl.fi/sokra. Viitattu 1.4.2017.
- Lehtonen, Tuomas 2016: Venäjänkielinen väestö Suomessa tänään. Teoksessa Tanner, Arno & Söderling, Ismo (toim.): *Venäjänkieliset Suomessa. Huomisen suomalaiset*. *Painosalama Oy*. Turku. 17-40.
- Lepola, Outi 2000: Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. *Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. *Suomalaisen kirjallisuuden seura*. Helsinki.
- Leppäkorpi, Mervi 2014: Pakolaisista kansalaisiksi. Teoksessa Villa, Susan (toim.) *Yhdenvertaisuus -julkaisu Osa 1: Arvon mekin ansaitsemme - Näkökulmia osallisuuden historiaan Suomessa*. *Sisäministeriö*. 58-64. <http://www.intermin.fi/julkaisu/092014?docID=54451> (Viitattu 12.1.2017)
- Liebkind, Karmela 1994: Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.) *Maahanmuuttajat: Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: *Hakapaino*, 21– 49.
- Liebkind, Karmela (toim.) 2000: *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. *Gaudeamus*. Helsinki
- Liebkind Karmela, Mannila Simo, Jasinskaja-Lahti Inga, Jaakkola Magdalena, Kyntäjä Eve & Reuter Anni 2004: *Venäläinen, virolainen, suomalainen*. *Gaudeamus*. Helsinki.
- Luhtasela, Leena 2009: Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. *sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus*. Helsingin yliopisto. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=e7fa5820-ad67-4a88-9e11-1ee31427325c>.
- Luukkanen, Arto 2016: Venäjän ulkopolitiikka ja maan vähemmistöt ulkomailla 2000-luvulla. Teoksessa Tanner, Arno & Söderling, Ismo (toim.): *Venäjänkieliset Suomessa. Huomisen suomalaiset*. *Painosalama Oy*. Turku. 188-208.
- Löytty, Olli 2009: Maahanmuuttaja vai uussuomalainen? *Blogikirjoitus* 24.9.2009. *Kotimaisten kielten keskus*. http://www.kotus.fi/?5426_m=5695&s=3242 (Viitattu 25.1.2017)
- Maailmanpankki 2013: *Inclusion Matters. The Foundation for Shared Prosperity*. *New Frontiers of Social Policy*. Washington DC: The World Bank. Luettavissa <http://hdl.handle.net/10986/16195>. Viitattu 16.10.2017.
- Makkonen, Timo & Koskenniemi, Eero 2013: *Muuttoliikkeen ja maahanmuuttajien*

- aseman oikeudellinen sääntely. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki. 55–80.
- Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja 2007: Maahanmuuttajanaiset: Käsitteet, tutkimus ja haasteet. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.): Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Väestöliitto. 15-37.
- Martikainen, Tuomas 2009: Katsaus. Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksessa. *Elore* 16:3, 1-9. http://www.elore.fi/arkisto/2_09/katsaus_martikainen_2_09.pdf. (Viitattu 2.10.2017)
- Martikainen, Tuomas & Valtonen, Kathleen & Wahlberg, Östen 2012: The Social Integration of Immigrants in Finland. Teoksessa Frideres, James & Biles, John (toim.): International Perspectives: Integration and Inclusion. McGill-Queen's University Press. London. 127-146.
- Matthies, Aila-Leena 2017: Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa. *Sosiologia* 54:2, 150-166, 245.
- Mähönen, Tuuli Anna & Jasinskaja-Lahti 2013: Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki. 247-261.
- Niemelä, Pauli 2010: Hyvinvointipolitiikan teoria. Teoksessa Niemelä, Pauli (toim.): Hyvinvointipolitiikka. WSOYpro. Helsinki. 16 –37.
- Niiranen, Vuokko 2002: Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Juhila, Kirsi & Roivainen, Irene: Marginaalit ja sosiaalityö. Yliopistopaino. Jyväskylä, 63– 80.
- Näkki, Pirjo 2006: Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus* 2006:38. Yliopistopaino. Helsinki.
- Opetushallitus 2017: Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden opetus. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kieli-_ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat. Viitattu 25.1.2017.
- Orton, Andrew 2012: Building Migrants' Belonging Through Positive Interactions. Council of Europe Policy Document. Council of Europe.
- Pajula, Elina 2014: Tositarinoita osallisuudesta. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.) oSallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi. 11-21.
- Pauha, Teemu & Jasinskaja-Lahti, Inga 2017: Vähemmistöjen väliset suhteet: Tutkimustuloksia ja toimintaehdotuksia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 1/2017. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79168/TEM_1_2017_FINAL_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 6.11.2017.
- Pakarinen, Mikko 2004: Monikulttuurisuus ja tietoyhteiskunta. Sitran raportteja 36. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Pitkänen, Pirkko & Kouki, Satu 1999: Vieraiden kulttuureiden kohtaaminen viranomaistyössä. Edita. Helsinki.
- Penninx, Rinus 2006: Introduction. Teoksessa Penninx, Rinus, Berger, Maria & Kraal, Karen (toim.): The Dynamics of international migration and settlement in Europe: a state of the art. Amsterdam University Press. Amsterdam. 7–17.
- Pohjola, Anneli 2003(a): Eettisyys tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Rovaniemi. 5-10.
- Pohjola, Anneli 2003(b): Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Rovaniemi. 53-67.

- Pyykkönen, Miikka 2007: Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 306. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pyykkönen, Miikka & Martikainen, Tuomas 2013: Muuttoliike ja kansalaisyhteiskunta. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki. 281-300.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno 2013: Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa: Era, Taina (toim.): Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? 12– 34. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-280-6>. (Viitattu 10.10.2017.)
- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija 2014: Tutkimuksen voimasanat. 1-3. painos. Sanoma Pro Oy. Helsinki.
- Rouvinen-Wilenius, Päivi 2014: Kohti osallisuutta – mikä estää, mikä mahdollistaa. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.) Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi. 51-68.
- Saksela, Sanna 2007: Maahanmuuttajajärjestöt sillanrakentajina maahanmuuttajien ja valtaväestön välillä. Teoksessa Zakeri, Mohsen & Tuunainen, Minna (toim.): Osaamisen poluilla – maahanmuuttajien yhdistystoiminnan problematiikka. Suomen Pakolaisapu ry/Järjestöhautomo -projekti. Paintmedia. Helsinki. 29-36.
- Salmikangas, Anna-Katriina 2002: Osallisuutta yhdistysten kautta. Teoksessa Gretschel, Anu (toim.): Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Suomen Kuntaliitto. 90 – 106.
- Saukkonen, Pasi 2007: Maahanmuutto, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka: taustatietoja tutkimukselle ja toiminnalle. Cuporen verkkojulkaisuja 1/2007. http://www.cupore.fi/images/tiedostot/2007/monikulttuurisuus_tautatietoja.pdf. Viitattu 8.2.2017.
- Saukkonen, Pasi 2013: Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus. Helsinki. 81-97.
- Scaramuzzino, Roberto 2012: EQUAL OPPORTUNITIES? A Cross-national Comparison of Immigrant Organisations in Sweden and Italy. Faculty of Health and Society Doctoral Dissertation. Malmö University.
- Searle, John R. 1995: The Construction of Social Reality. 1.painos. The Free Press. New York.
- Siltaniemi, Aki & Perälähti, Anne & Eronen, Anne & Londén, Pia & Peltosalmi, Juha 2008: Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa. Kansalaiskyselyn tuloksia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.
- Sisäministeriö 2011: Maahanmuuttajien työllistymisen esteet - kohti ennakoivaa ja vaikuttavaa verkostotyötä. Selvityksen loppuraportti. <http://www.intermin.fi/julkaisu/132011?docID=24895> (Viitattu 9.1.2017)
- Sisäministeriö 2013: Valtioneuvoston periaatepäätös maahanmuuton tulevaisuus 2020 strategiasta. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80057/Maahanmuuton_tulevaisuus_2020_fi.pdf (Viitattu 9.1.2017)
- Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) 2017: Avustustoiminnan linjaukset vuosille 2017-2020. <http://www.stea.fi/documents/2184241/2348706/Linjaukset/51fab9b5-6c29-4554-ba5a-c0939bf8cbd2>. (Viitattu 20.10.2017)
- Suokonautio, Jaana 2008: PALAPELIN PALAT PAIKOILLEEN. Maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi.

- Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintyö, marginalisaatiokysymysten erikoisala. Jyväskylän yliopisto.
- Syrjälä, Leena 1994: Tapaustutkimus opettajan ja tutkijan työvälteenä. Teoksessa Syrjälä, Leena & Ahonen Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Kirjayhtymä Oy. Helsinki. 56-66.
- Särkelä-Kukko, Mona 2014: Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.) Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi. 34-50.
- Säävälä, Minna 2007: Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa. Venäläisten ja Kosovon albaanien elämänpolut työssä ja kotona. Tutkimusraportti FEMAGE -projekti 2007. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 29/2007.
- Söderling, Ismo 2016: Venäjänkieliset Suomessa – yhdessä vai erikseen Suomea rakentamaan? Teoksessa Tanner, Arno & Söderling, Ismo (toim.): Venäjänkieliset Suomessa. Huomisen suomalaiset. Painosalama Oy. Turku. 9-15.
- Teir, Philip 2014: Maahanmuuttoa on katsottava uudella tavalla. Teoksessa Villa, Susan (toim.) Yhdenvertaisuus -julkaisu Osa 1: Arvon mekin ansaitsemme - Näkökulmia osallisuuden historiaan Suomessa. Sisäministeriö. 65-68 <http://www.intermin.fi/julkaisu/092014?docID=54451> (Viitattu 12.1.2017)
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017: Osallisuus. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveys/eri-arvoisuus/hyvinvointi/osaillisuus> (Viitattu 1.3.2017)
- Tiittula, Liisa & Ruusu vuori, Johanna 2005: Johdanto. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere. 9-21.
- Tilastokeskus 2016: Vieraskieliset. <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset.html>. (Viitattu 29.3.2018)
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu painos. Tammi. Helsinki.
- Tuunainen, Minna 2007a: Yhdistysmaailman hohto. Teoksessa Zakeri, Mohsen & Tuunainen, Minna (toim.): Osaamisen poluilla – maahanmuuttajien yhdistystoiminnan problematiikka. Suomen Pakolaisapu ry/Järjestöhautomo -projekti. Paintmedia. Helsinki. 12-14.
- Tuunainen, Minna 2007b: Järjestöhautomo – ajatuksista toteutukseen. Teoksessa Zakeri, Mohsen & Tuunainen, Minna (toim.): Osaamisen poluilla – maahanmuuttajien yhdistystoiminnan problematiikka. Suomen Pakolaisapu ry/Järjestöhautomo -projekti. Paintmedia. Helsinki. 43-68.
- Valjakko -projekti 2014: Suomi-Venäjä -seuran työryhmän Projektisuunnitelma 29.5.2014. Oulun osasto ry, Oulu.
- Valtion kotouttamisohjelma 2016: Hallituksen painopisteet vuosille 2016–2019. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. <http://tem.fi/documents/1410877/3506436/Valtion+kotouttamisohjelma+vuosille+2016-2019.pdf>. Viitattu 8.11.2017.
- Valtioneuvosto 2015: Ratkaisujen Suomi. Neuvottelutulos strategisesta hallitusohjelmasta. 27.5.2015 http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Hallitusohjelma_27052015.pdf/75d94d8d-15c9-405a-8a9b-eca4987b635e. Viitattu 9.1.2017.
- Valtonen, Kathleen 2008: Social Work and Migration. Immigrant and Refugee Settlement and Integration. Ashgate Publishing Company. Burlington.
- VATT -työryhmä 2014: Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT. Government Institute for Economic Research. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Vuori, Jaana 2012: Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa

- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsaho, Anu (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere. 235-262.
- Väestöliitto 2017: Maahanmuuttajat. Koonnut Miettinen, Anneli. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/maahanmuuttajat/. Viitattu 24.1.2017.
- Väänänen, Ari & Toivanen, Minna & Koskinen, Aki 2015: Osana työyhteisöä - Ulkomaalaistaustaiset palkansaajat kokevat työpaikan sosiaalisen kanssakäymisen pääosin myönteisesti, mutta ryhmät eroavat toisistaan arvioissaan. Teoksessa Nieminen, Tarja & Sutela, Hanna & Hannula, Ulla (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Tilastokeskus. Helsinki. 83-110.
- Wiberg, Matti 2006: Yhteiskuntatiede ja kohteen vahingoittaminen. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 261-273.
- Yli-Kaitala, Kirsi & Toivanen, Minna & Bergbom, Barbara & Väänänen, Ari 2013: Esimiestyö ja sosiaaliset suhteet. Teoksessa Toivanen, Minna & Väänänen, Ari & Airila, Auli (toim.) Venäläis-, kurdi- ja somalialaistaustaisten työ ja terveys Suomessa - Samankaltaisuudet ja erot kantaväestöön. Työterveyslaitos. Helsinki. 78-87.
- Zandkarimi, Mina 2016: Otetaan heidät mukaan ja annetaan mahdollisuus! Väestöliiton blogi 26.11.2016. <https://vaestoliitonblogi.com/tag/uussuomalainen/> (Viitattu 25.2.2017)

Lainsäädännölliset lähteet:

- Laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386).
SHL Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301).

Liitteet

Liite 1 Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA

Olen Lapin yliopiston sosiaalityön opiskelija Miia Toivola ja teen pro gradu -tutkielmaa Valjakko -projektiin osallistuneiden venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemuksista. Tarkastelen sitä, miten venäjänkieliset maahanmuuttajat ovat kokeneet Valjakkopari ja ryhmätoimintaan osallistumisen erityisesti kotoutumisen ja osallisuuden näkökulmasta.

Tutkimuksen aineisto kerätään haastattelemalla venäjänkielisiä maahanmuuttajia, jotka ovat osallistuneet Valjakkopari -toimintaan. Haastattelut nauhoitetaan. Opiskelijana sitoudun hävittämään haastatteluaineiston, nauhoitteet ja muun materiaalin, kun haastattelut on analysoitu. Tutkimuksessa ja sen tulosten esittelyssä ei tulla missään vaiheessa käyttämään haastateltavien oikeaa henkilöllisyyttä ja tunnistettavuuteen liittyvät tekijät minimoimaan. Opiskelijana noudatan lainmukaisia salassapitosäännöksiä eikä henkilötietoja, nauhoitteita ja haastatteluaineistoa luovuteta sivullisille.

Henkilö _____ suostuu osallistumaan pro gradu -tutkimukseen sisältyvään teemahaastatteluun.

Allekirjoitus

Päiväys ____ / ____ 2017

Liite 2 Teemahaastattelurunko

1. TAUSTAKYSYMYKSET:

Nimi

Ikä

Milloin muuttanut Suomeen. Syyt Suomeen muuttoon Suomen kielen taito

Elämäntilanne (opiskelu, työ, asuminen, eläkkeellä jne..)

2. VALJAKKOPARI- JA RYHMÄTOIMINTAAN OSALLISTUMINEN

- Kuinka kauan olet osallistunut Valjakko -toimintaan? Entä valjakkopari -toimintaan?
- Oletko osallistunut sitä ennen Suomi-Venäjä -seuran toimintaan?
- Miksi päädyit Valjakkopari -toimintaan? Mistä löysit tietoa Valjakkopari -toiminnasta?
- Minkälaisia olivat ennako-odotuksesi ja toiveesi Valjakkopari -toiminnan suhteen? Entä muun toiminnan suhteen?
- Minkälainen on Valjakkoparisi?
- Mitä yleensä teette Valjakkoparisi kanssa? Kuinka usein näette?

3. TOIMINNAN MERKITYS HAASTATELTAVALLE

- Onko Valjakkopari- ja ryhmätoiminta vastannut toiveitasi/tarpeitasi?
- Koetko, että Valjakko -toiminta olisi vaikuttanut jotenkin sosiaaliseen elämääsi; tapaako esim. muita ihmisiä useammin? Missä? Ovatko he venäjänkielisiä vai kantaväestöä?
- Miten viihdyt Suomessa? Onko Valjakkotoimintaan osallistuminen vaikuttanut jotenkin Suomessa viihtymiseen?
- Onko Valjakko -toimintaan osallistuminen vaikuttanut mielestäsi kotoutumiseesi* Suomessa?
- Onko Valjakko -toimintaan osallistuminen vaikuttanut Suomen kielen taitoon?
- Onko tuntemuksesi suomalaisuudesta, suomalaisesta kulttuurista ja arkielämästä lisääntynyt Valjakko -toimintaan osallistumisen aikana? Entä suomalaisten toimintaan osallistuneiden tuntemus venäläisyydestä ja venäläisestä kulttuurista?
- Oletko saanut jonkinlaista tukea, neuvoja tai vinkkejä Valjakkopariltasi tai muilta osallistujilta muissa Valjakko -toiminnoissa? Millaista ja keneltä?
- Jos et olisi osallistunut ollenkaan Valjakkopari ja muuhun -toimintaan, olisiko esim. kielitaitosi, arkesi tai elämäsi Suomessa jollain tavalla erilaista?
- Koetko olevasi osa suomalaista yhteiskuntaa? Onko Valjakko -toimintaan osallistuminen vaikuttanut jollain tavalla tähän tunteeseen?

4. TOIMINNAN TULEVAISUUS, HEIKKOUEDET JA KEHITTÄMISEHDOITUKSET

- Onko Valjakkopari- ja ryhmätoiminnalle mielestäsi tarvetta?
- Ketkä tällaisesta toiminnasta voivat hyötyä? –
- Miten toimintaa voisi kehittää?
- Mitkä ovat Valjakkopari -toiminnan haasteet ja huonot puolet? Entä muun Valjakko -toiminnan?

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisia kokemuksia maahanmuuttajat ovat saaneet Valjakkopari- ja ryhmätoimintaan osallistumisesta? 2. Miten maahanmuuttajien projektiin osallistuminen on lisännyt heidän verkostoitumista ja sosiaalisia kontakteja kantasuomalaisiin tai muihin maahanmuuttajiin? 3. Millaisiksi koetaan Valjakko -projektin heikkoudet ja kehittämiskohteet?

*Kotoutuminen: sopeutumista uuteen maahan ja löytää oma paikkansa yhteiskunnassa. Tavoitteena, että kokee olevansa yhteiskunnan täysivaltainen jäsen ja osa sitä.